

TO SEMINARIEFORSTANDERE

LUDVIG CHRISTIAN MÜLLER

OG

HANS JØRGEN MARIUS SVENDSEN

ved

CHRISTIAN HAUCH

MED 2 PORTRÆTTER

VED UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME

**KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1920**

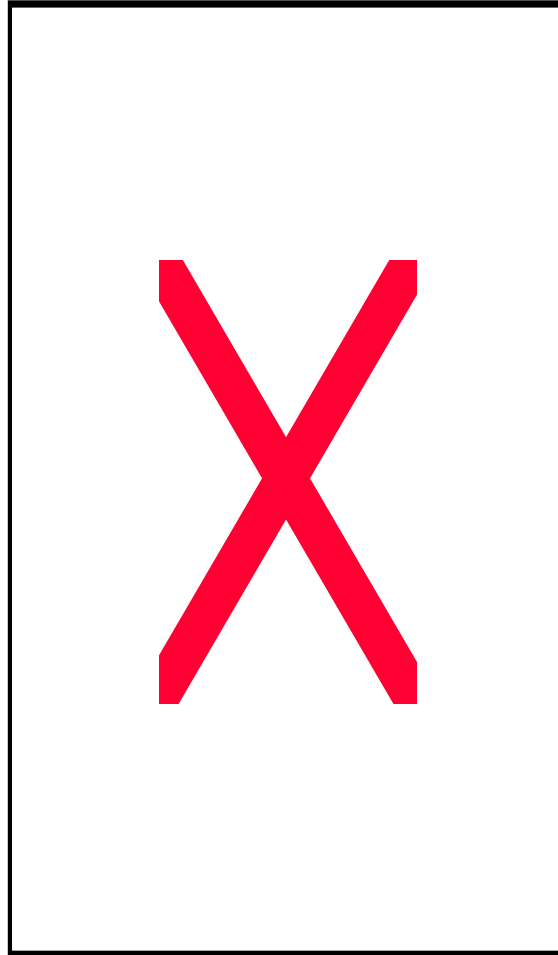
»Folkelæsning« Aargang 1920, Nr. 330.

INDLEDNING.

Naar den danske Folkeskole staar i saa stor Gæld til Grundtvig, der er kaldt Danmarks eneste pædagogiske Geni, skyldes det først og fremmest de to Mænd, som man sikkert uden Overdrivelse kan kalde dansk Seminarielivs betydeligste Mænd i det nittende Aarhundrede, *Ludvig Christian Müller* og *Hans Jørgen Marius Svendsen*. Deres Virksomhed, der for begges Vedkommende kun var forholdsvis kort, har sat meget dybe Spor i den danske Folkeskoles indre Liv. Fra deres Skoler udgik det ene Kuld begejstrede Elever efter det andet, unge Mænd, der følte sig i den dybeste Taknemlighedsgæld til deres Lærere, og som var sat saaledes i Gang, at de Livet igennem bevarede Begejstringen for deres Kald, og hvis Virksomhed derfor endnu længe vil kunne spores rundt om i deres mindre eller større Virkekredse.

Her skal paa de følgende Blade gøres Forsøg paa at tegne et Billede af disse to betydelige danske Skolemænd. Det bliver væsentlig et Samlerarbejde, idet der øses af de Kilder, der staar til Raadighed. For at Billedet kan blive saa levende som muligt, anvendes i stor Udstrækning baade trykte, skrevne og mundtlige Udtalelser af de to Mænds samtidige, især af deres Elever.

LUDVIG CHRISTIAN MÜLLER

(1806—1851)

Barndom.

LUDVIG CHRISTIAN MÜLLER'S Bedstefader boede paa Ribe Vejrmølle, hvor hans Fader *Hans Christian Müller* blev født. Denne kom, efter at have gennemgaaet Latinskolen i Ribe, til København som fattig Student; efter at have taget medicinsk Embedseksamen blev han gift med *Jacobine Cathrine Steinfass*, Datter af en velhavende Tømrermester paa Christianshavn. Paa den Tid, da Ludvig Chr. Müller blev født, 12. Maj 1806, var Faderen Divisionskirurg og boede paa Nytorv i København.

Det lidet, der findes om Ludvig Chr. Müllers Barndom i Hjemmet paa Nytorv, skyldes hans egne optegnelser, idet han kort før sin Død begyndte at fortælle om sit Liv, for, som han haabede, »at glæde og gavne sine

Børn«. Han naaede imidlertid kun at skrive ganske faa Ark, som efter hans Død fandtes paa hans Skrivebord i Starup Præstegaard ved Haderslev.

Moderen har aabenbart været en særdeles dygtig og økonomisk Kone, der vel satte Pris paa, at alt var godt og solidt, men som hadede Stads og Pragt, endog saa meget, at Folk undrede sig over dette velhavende Hjems enkle og pragtløse Udstyrelse; ogsaa Fru Jacobines Selskaber, der især holdtes 2. April, som paa den Tid højtideligholdtes som national Festsdag, prægedes af samme prunkløse Jævnhed. Denne Moderens økonomiske Sans gik ingenlunde i Arv til Sønnen, der alle sine Dage maatte slaas med økonomiske Vanskeligheder, fordi han havde saa lidt Forstand paa at omgaas Penge. Derimod havde han taget Moderens Foragt for al ydre Stads og Pragt i Arv. Han var selv i al sin Færd jævn og ligetil, og derfor, som en af hans Venner siger om ham, »var han en Hader af Komplimenter og forfinede Udtryk, han bar sit Hjærte paa sine Læber, og hans Sjæl var ren som det klare Krystal.«

Det ser ud til, at Faderen har givet sig meget af med Sønnen, og han har vistnok ikke, som det ellers var almindeligt paa den Tid, haft ret strænge Opdragelsesprincipper, i det mindste mindes Ludvig kun to Gange at have faaet legemlig Revselse af sin Fader, og det var begge Gange af gode Grunde, da han havde ødelagt Ting, som Faderen satte Pris paa. Derimod fortæller han, at Faderen i Skumringen plejede at lægge sig paa Sofaen med sin Pibe »og saa lagde jeg mig op til ham og hørte paa hans Historier. Ligeledes skete det ofte om Aftenen, at han fortalte om stærke Anders fra Ribe, der engang, da to Heste ikke kunde trække en Vogn med Korn op til min Bedstefaders Mølle, spændte dem fra og selv trak Vognen o. s. v.; disse Historier kunde jeg aldrig blive ked af, og jeg vilde høre dem netop med de samme Ord, Aften efter Aften. Efter al Sandsynlighed var det disse Fortællinger, der gav mig Lyst til Historien og ikke alene til at læse den, men ogsaa til at fortælle den, og som saaledes gav det første Stød til mine historiske Forelæsninger i København, Udgivelsen af min Danmarkshistorie og mine Fortællinger for Seminaristerne i Snedsted og Ranum.«

Hans historiske Interesse har aabenbart i det hele tidligt været vakt. Det stod saaledes tydeligt for hans Erindring, at han ca. 5 Aar gammel besøgte en student, der boede i hans Faders Hus, og hos denne saa han første Gang en Homer, der var paa Græsk og havde paa første Blad et Billede, der forestillede Achilleus slæbende Hektors Legeme omkring Trojas Mure. Studenten forklarede dette Billede for Drengen, og »hvad han sagde mig om Horner som Oldtidens største Digter, gjorde et forunderligt og varigt Indtryk paa mig,« føjer Ludvig Chr. Müller til, da han over 45 Aar senere fortæller dette lille Træk fra sin Barndom.

En anden af Lejerne i hans Faders Hus var Generalmajor Lemming. Om ham fortæller Müller, at han var »en stille, venlig Mand med gammel kristelig Tro.« Ogsaa ham besøgte den lille Ludvig jævnlige, og den gamle Generals Fromhed gjorde stærkt Indtryk paa Drengens fromme, barnlige Sind, saa han bevarede Mindet om ham og tegner følgende Billede af den gamle Soldat: »Hver Morgen plejede han at lægge sin store Bibel paa et lille Bord og læse højt i den; det Vers: »saa elskede Gud Verden, at han gav sin enbaarne Søn, at hver den, der tror paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv,« blev saaledes læst hver Morgen.«

Med dette Træk afbrydes Optegnelserne om hans Levned; om han har ønsket, hvis han igen var kommen til at fortsætte, at knytte nogle Bemærkninger til det, faar staa hen; men selve Meddelelsen af det viser os, at Müller selv har følt den Betydning, Mindet om den gamle, fromme General har haft for ham.

Af sine jævnaldrende Kammerater fra før Skoletiden mindes Müller især to, Professor Johannes Ephraim Larsen og Theaterkasserer Ernst Ricard Löffler. Den første vakte Ludvigs Beundring, fordi han var en stor Mester i at forfærdige allehaande Smaating. »Han gjorde Former, hvori han støbte smaa Kanoner, Spyd, Økser og andre Sager af Bly, han eftergjorde Grønlændernes Fedtstenslamper, fyldte dem med Tælle og snoede Væger, som vi brugte om Aftenen i Stedet for Lys, og han skar fladbundede Baade og Pramme, som blev stillede op i Vinduet og fyldte med Papirsmatroses, hvorpaa vi delte dem imellem os og skød efter dem med Penneposebøsser. Jeg kan endnu huske, hvor bitterlig jeg græd engang, da »Admiral Tordenskjold« — husker jeg ret, var han af Pergament — blev borte i Gaarden. Det var da intet Under, at jeg opsøgte Johannes, saa tidt jeg kunde faa Lejlighed, og han var mig vist til megen Nytte, for han fortalte godt, og jeg vilde gerne høre.«

Var Ludvig saaledes den mest nydende i dette Kammeratforhold, var han sikkert i det andet Forhold, han omtaler, særlig den ydende. Bekendtskabet med Ernst Löffler indlededes paa Gaden, derved at Ludvig gjorde Ernst opmærksom paa, at den Skarntydefløjte, han gik og blæste paa, var giftig. Derved kom de i Snak, og da det viste sig, at de boede ved Siden af hinanden, saas de fra den Tid daglig, og Ernst blev Ludvigs »kæreste Omgangsven«, som han bl. a. hjalp med at sætte Farver paa smaa Blomsterstykker og Landkort, som Ernst saa solgte; den lille Fortjeneste, han derved skaffede sig, var sikkert kærkommen i Hjemmet, da Faderen, Tegnemester Löffler, Søn af en af Thorvaldsens Lærere Professor Löffler, sad i meget smaa Kaar. At Ludvig Müller i sine sidste Dage optegner disse i og for sig ret ubetydelige Smaatræk, viser os, som saa meget andet, f. Eks. Forholdet til Forældre og Søsken, en udpræget Trofasthed i hans Karakter, og maaske ogsaa den fødte Opdragets Forstaaelse af, at Barnets Karakter i høj Grad bliver bestemt ikke alene

af Hjemmets og Skolens Paavirkning, men vistnok langt mere, end mange tænker sig, ogsaa af ofte tilfældige Kammeraters Paavirkning og af Barnets Leg og øvrige Beskæftigelse.

Ludvig Müllers Fader havde den sikkert rigtige Grundsætning, at Børn først skal lære at tænke og tale, før de lærer at læse; derfor maatte Ludvig ikke lære et Bogstav at kende, før han var syv Aar gammel. Paa den Tid, fik han da sin første Lærer, en gammel Nordmand ved Navn Forbech, der hver Eftermiddag i et Aar kom for at lære Drengen at læse, skrive og regne. Ludvig kom til at holde af den gamle Mand, men siger, at han begik et Misgreb ved altid at tale om »Leg og Barnestreger som noget, der ikke passede sig for en, der regnede Additio og læste i Godmand«. Dette førte til, at han skammede sig over sin Leg og søgte at holde den hemmelig for Læreren; den Leg, »som jeg daglig havde min Lyst og Glæde af, men desværre ikke længer med fulkommen god Samvittighed.«

Efter et Aars Forløb hørte denne Hjemmeundervisning op, idet Faderen i Aaret 1814 satte ham i Københavns Borgerdydskole, hvorfra han 8 Aar senere 16 Aar gammel tog Studentereksamen.

Om Skolegangen her naaede han ikke at faa fortalt i ovennævnte Optegnelser om sit Levned, men i et lille Skrift, »Ludvig Christian Müllers Eftermæle«, som hans Venner udgav efter hans Død, og hvis Overskud skulde bruges til en Buste af ham, findes et Par ypperlige Skildringer af ham og hans Skoletid af et Par af hans Kammerater i Skolen.

Han var meget afholdt af sine Kammerater, og han tumlede sig med dem i deres Leg baade i og uden for Skolen, munter og fornøjet, som han altid var; der kunde nok engang imellem vanke adskillige drøje, men altid venskabelige Puf fra hans Haand, men til Gengæld tog han det aldrig ilde op at blive behandlet paa samme Maade. Dertil havde han et barnligt og kærligt Sind, der gjorde det umuligt at blive Uvenner med ham. Skønt han var den yngste i sin Klasse, var han i de fleste Fag forud for sine Kammerater paa Grund af sin Flid og sine ganske overordentlige Evner til at lære udenad; han kunde saaledes i Løbet af nogle faa Minuter lære 100 Vers af Homer udenad og fremsige dem uden at standse. Imidlertid faldt det ham aldrig ind af den Grund at hovere over sine mindre lærenemme Kammerater, tværtimod var det ham en stor Glæde at hjælpe dem ogsaa uden for Skolen, og Kammeraterne søgte ham derfor ofte og fik hans Hjælp. En af dem siger: »Müller kunde derfor altid være vis paa at se en eller anden af sin Klasse hos sig, dels fordi han altid var munter og fornøjet, dels fordi man hos ham aldrig spildte sin Tid, men netop med større Nøjagtighed og Grundighed kom til at gennemgaa de opgivne Pensa.« Dette var saa meget mere nødvendigt, som Lærerne paa den Tid i Almindelighed ikke gjorde sig særlige Anstregelser for at bibringe Eleverne Forstaaelse af det, der skulde læres; man forlangte, at de saa godt

som skulde kunne alting udenad, og der gjordes ikke mange Spørgsmaal, om det var forstaaet eller misforstaaet. Müller siger selv et Sted: »De fleste, der har gaaet i Skole, har desværre erfaret, hvordan en Lærer, der kun slider for Betalingens Skyld, gaar til sine Timer, som han skulde »paa Fæstningsarbejde«, som jeg hørte en udtrykke sig, da han skulde til at læse Religion, og saa lader Drengene undgælde for sin Ærgrelse, kan omskabe de interessanteste Læregenstande til noget dræbende, kedsommeligt Tøjeri, som hans Disciple længe efter kun med Gru kan tænke paa.« Der stilledes store Krav til Eleverne i Borgerdyden; en af dem siger: »Der hørte ofte en hel Del Originalitet og Geni til at forstaa det, der stundom var slet udviklet, eller utilstrækkeligen oplyst, eller slet ikke forklaret.« Men et saadant Geni var Müller, der kunde lære og tilegne sig alt paa den grundigste Maade. Ja, han kunde endog i sine senere Aar klage over, at der var Ting, han i Skolen havde lært galt, men lært det saaledes, at han ikke paa nogen Maade kunde blive disse fejlagtige Forestillinger kvit, hvor meget han end bestræbte sig derfor.

Man skulde vente, at en Dreng med saadanne Evner til at lære udenad kunde gaa let og sorgløs igennem den Tids Skole, men som et Bevis paa den Tids ganske overordentlig strenge Disciplin kan nævnes, at der i høj Grad var Angst og Bæven i den Ærefrygt, Müller nærrede for Skolen. Der fortælles saaledes, at han et Par Maaneder efter, at han var bleven Student, en mørk, kold Morgen kun saare let paaklædt for ned i Stuen hos sine Forældre i Angst for at have glemt sine *verba dictata*, som han skulde lære udenad til Skolen. Et andet Bevis for, hvor dybt denne Frygt for Skolen sad i ham, er det, at han ofte endnu i sine sidste Aar kunde drømme, at han sad i Skolen uden at være vel forberedt, og derfor vaagnede i Angst og Forfærdelse. Skolens Bestyrer var den baade dengang og senere meget bekendte Skolemand, Professor M. Nielsen, der uden Tvivl paa sin Maade var en ganske ualmindelig dygtig Lærer i Græsk og Latin, og som ogsaa forstod at vælge dygtige Lærere, men hvis Hovedgrundsætning var, at en ubønhørlig Strenghed maatte være Grundlaget for Skolens Gerning. Dette medførte naturligvis, at en hel Del af de svagere begavede Elever følte Skolens Tryk som næsten ulideligt, hvad vi særdeles godt forstaaer, naar vi husker, hvor fast Frygten for Skolen sad i Müller, der dog, fordi han jo hørte til de særdeles flinke og begavede Elever, blev godt behandlet baade af Bestyreren og Kammeraterne. Disse Minder fra Skolen har sikkert i høj Grad bidraget til at forme de Skoleidealer, Müller senere som Skribent og Serninarieforstander søgte at føre ud i Livet.

I 1822 overgik han saa til Universitetet efter at have taget sin Studentereksamen med bedste Karakter.

Studieaar.

Ludvig Chr. Müller var saaledes kun 16 Aar gammel, da han paa Universitetet begyndte sine Studier for at tage theologisk Embedseksamen. Foruden af selve det theologiske Studium var han imidlertid stærkt optaget af Sprogstudier. Allerede i Skolen havde han sikkert væsentlig under Paavirkning af Professor Nielsen været stærkt optaget af de gamle Sprog baade Latin og Græsk, men da især Hebraisk, hvilket sidste Sprog han tilegnede sig med stor Grundighed. Som Eksempel herpaa nævner en af hans Kammerater, at han ofte, naar han fik Lyst til det, skrev smaa Sedler paa dette Sprog. »Det kan nok tænkes, at det vakte Sensation hos de andre Disciple, af hvilke mange næppe kunde læse flydende, langt mindre forstaa og anvende Udtryk og Talemaader fra det gamle Testamentes Gebeet.« Dette Kendskab til det gamle Testamentes Grundprog uddybede han stærkt i sine Studenterdage under Vejledning af Jacob Christian Lindberg, der ogsaa paa anden Maade fik stor Betydning for ham ved at føre ham ind under Grundtvigs Paavirkning. Saa stor Færdighed erhvervede Müller sig i Hebraisk, at han paa Professor Clausens Skriveøvelser til almindelig Overraskelse og Beundring oversatte Ny Testamentes Græsk paa Hebraisk. Ja, til theologisk Embedseksamen kunde han endog opgive hele Gamle Testamente paa Hebraisk. I 1831 udgav han en kortfattet hebraisk Grammatik. Det var saaledes med god Grund, at han erhvervede sig Tilnavnet »den hebraiske« Müller. Hans to andre lige saa berettigede Tilnavne, der sammen med ovennævnte skiftevis anvendtes paa ham, »den syriske« og »den islandske« Müller viser os, at han ogsaa gav sig af med disse to Sprog. Syrisk studerede han især sammen med sin Ven fra Skoledagene den senere jødiske Rabbiner Dr. E. Levison, hvem vi skylder en af Beretningerne om Müllers Skoledage, og som ogsaa fortæller, at Müller fik stiftet et Selskab for orientalsk Literatur, der imidlertid kort efter igen maatte opløses paa Grund af Mangel paa Deltagere.

Større Betydning for hele Müllers personlige Udvikling end Studiet af Syrisk fik imidlertid det islandske Studium, som han allerede som ung Student tog fat paa vistnok især tilskyndet dertil af vor store Sprogmeister Rasmus Kr. Rask, der ogsaa var mellem hans Lærere i Studenteraarene. Forøvrigt var hans Interesse for det islandske Aandsliv allerede vakt i hans Skoletid. Det fortælles saaledes, at han havde faaet fat paa Rahbeks Oversættelse af Nials Saga, der betog ham i den Grad, at han læste den fra Ende til anden den ene Gang efter den anden, saa han tilsidst var nødt til at faa Bogen ud af Huset for ikke at blive fristet til at glemme sine *verba dictata*, og hvad andet Skolen nu fordrede.

Om at han tidligt grundigt tilegnede sig Islandsk, vidner følgende Træk, fortalt af Dr. Levison. Levison førte Müller, der den Gang var 19 Aar, sammen med en »stor, sværlemmet, askehaaret og, sodgraa

Smededreng«, der var antaget som Lærling i et Smedeværksted, der laa i samme Hus, hvori Levison boede. Da denne erfarede, at Smededrengen var født Islænder, var det, han fik ham til at besøge sig en Dag, Müller ogsaa var hos ham. De to kom da straks i en lang islandsk Samtale, der endte med, at Müller indbød Islænderen til en lang Helligdagsvandring. Da Levison senere opsøgte den islandske Vaulunder« og spurgte ham, om han godt kunde forstaa Müllers Islandsk, svarede han, at den lærde, studerede Mand vist maatte være højt nordenfjelds fra, da man i de sydlige Egne ikke mere talte saa rent og ublandet Islandsk, som Müller havde gjort. Iøvrigt var han fuld af Lovord over sin formentlige Landsmand, og Levison fik det Indtryk, at Søndagen i Müllers Selskab havde været en af de skønneste Festdage i den fattige Islænders Liv. »Mærkeligt nok«, føjer L. til, »saaledes at kunne studere sig ind i et Sprog og en Literatur, at den Indfødte selv tror at tale med en Landsmand«. Denne sin Interesse for islandsk Sprog og Aandsliv bevarede han, som vi senere skal se, hele Livet igennem.

Optog Sprogstudierne ham stærkt, har han sikkert ikke, pligtopfyldende som han var, med mindre Iver arbejdet med sit egentlige Studium, Theologien. En af hans Venner siger om ham: »Ogsaa i forskellige af Theologiens Grene trængte han ind, uden dog nogen. sinde at erhverve sig en akademisk Grad, hvilket han vistnok med stor Lethed havde kunnet.« Hans theoloigiske Embedseksamen, som han afsluttede i Januar 1827, vidner da ogsaa om hans Flid i den Henseende, idet han fik bedste Karakter og særlig Udmærkelse for den skriftlige Prøve.

Var han end stærkt optaget af sine Studier, maa vi ikke tænke os ham som en bleg, forlæst Svækling. Det hedder om ham, at han som Student var Sundheden selv, og man glædede sig over den smukke Yngling med den kraftige, ægte nordiske Skikkelse, det blomstrende Udseende, de livlige blaa Øjne, den bare Hals og den kraftige, om end ikke smukke Gang.

Allerede i sit sidste Studenteraar maatte han for at tjene Brødet til sig selv og understøtte sin Moder give Timer i forskellige Skoler. I den almindelige økonomiske Nedgangsperiode efter 1813 var de økonomiske Forhold i hans Hjem ogsaa meget daarlige, og da Faderen i 1826 døde, blev han sin Moders trofaste og stærke Støtte. Han havde altid været sine Forældre en villig og lydige Søn, og da hans Moder i sin sidste smertefulde Sygdom var meget pirrelig og vanskelig, gik han om hende med en utrolig Æmhed, plejede og passede hende og stræbte at opfylde ethvert af hendes Ønsker. Efter Moderens Død i 1827 arbejdede han for sig selv og sine Brødre og gav dem mere, end han selv beholdt.

Efter at have taget Eksamen overtog han mere Undervisningsarbejde ved forskellige københavnske Skoler, bl. a. ved Borgerdydskolen paa Kristianshavn, hvor han underviste de studerende Mellemlasser i

Religion. Hvor store Evner Müller har haft som Religionslærer allerede paa denne Tid, da han kun var 21 Aar gammel, faar vi et stærkt Vidnesbyrd om af det Skudsmaal, en af hans yngste Elever, Th. Fenger, efter Müllers Død skrev i »Dansk Kirketidende«. Fenger siger bl. a.: »Den nidkære Lærer, den muntre Fortæller, den ædle, frisindede, kristeligtroende Mand stod for min Tanke i al sin Elskelighed og Hjertensgodhed.« Naar hans Religionsundervisning kunde faa saa stor Betydning for hans Elever, skyldes det først og fremmest, at han selv var en oprigtigt og barnligt troende Kristen. Han var som Dreng i Borgerdydskolen af en af sine Lærere blevet opmuntret til at prøve at gaa i Kirke for at komme til levende Erkendelse af de kristelige Sandheder. Dette Raad fulgte han »og fandt sig vel derved; thi han vandt Tro paa Vor Herre Christum, som han aldrig siden opgav, men som voksede i ham og med ham til hans Livs sidste Stund. Hans Tro var ikke vundet gennem mangfoldige Slutninger eller gennem Løsningen af alskens Tvivl, som en grublende Forstand kan opkaste.« Han hørte til de lykkelige Mennesker, der bevarer deres Barnetro, og som er forskaanede for de stærke, oprivende Sjælekampe. »Han troede simpelt og jævnt, som et Barn, ganske historisk,« siger Fenger, »og derfor havde hans Undervisning noget saa inderlig velgørende for det barnlige Hjerte.« Han søgte ikke at frembringe noget rørende Indtryk; men hans Undervisning var munter, og det var ham en Glæde at tale med de smaa Drengene og give dem Besked paa deres Spørgsmaal. Han levede sig inderligt sammen med sine Drengene, der elskede ham. Müllers stærke Grebethed af de islandske Sagaer kom ogsaa hans Elever til Gode, og mange af dem grebes stærkt af hans Gengivelse af dem, gennem hvilken han søgte at give sine unge Tilhørere en værdig Opfattelse af Menneskelivet, der kunde bidrage til, at de søgte at leve et ædelt og naturligt Menneskeliv »i Sanddruhed, Oprigtighed, Arbejdsomhed og Troskab i det jordiske Kald.« Müller nøjedes ikke blot med at undervise sine Elever i Skolen; men han tog dem hjem til sig, fortalte for dem og samtalede med dem. Stærkt optagne var de af, at han læste Grundtvigs bibelske Krønikerim for dem. Han begyndte endog at læse Islandsk med dem, og selvom de ikke lærte saa meget, fordi de var alt for optagne af deres egentlige Skolearbejde, saa fik de dog gennem Müllers levende Undervisning et stærkt Indtryk af den aandelige Rigdom, islandsk Sprog og Literatur rummer. Müllers Lærergerning i Kristianshavns Borgerdydskole varede kun et Aar; men han vedblev i adskillige Aar efter, at han havde forladt Skolen, at samle de Drengene, der havde knyttet sig stærkest til ham, og tale med dem og fortælle for dem. En Vinter gennemgik han saaledes Stykker af Kirkehistorien for dem, en anden hentede han sine Emner fra den nordiske Sagnhistorie. Ofte samlede han nogle af dem paa sit Værelse Søndag Morgen for at gennemgaa enkelte Kapitler af Ny Testamente med dem, ja, det

hændte ogsaa ved disse Morgensammenkomster, at han søgte at sætte dem ind i den hebraiske Rodlære. Vi forstaaer, at Müller maa have været i Besiddelse af enestaaende Lærergaver, og vi undres ikke over, at Th. Fenger over 20 Aar efter kunde sige til Müller, at »den Undervisning, han havde meddelt dem i Barndomsaarene, ikke var faldet til Jorden, men tegnede til at bære rige Frugter hos den nu opvoksende Slægt.«

Var end Ludvig Chr. Müller ualmindelig vel udrustet som Lærer, og havde han end i Almindelighed usædvanlig let ved at vinde sine Elevers Hengivenhed, saa kunde det naturligvis ikke undgaas, at han ogsaa havde sine Vanskeligheder at kæmpe med. Dette var vel især Tilfældet i Begyndelsen. Et bestemt Træk fra hans Undervisning i Københavns Borgerdydskole, mens han endnu var Student, viser dette. Og da den anden Hovedperson er ingen ringere end Søren Kierkegaard, skal den lille Begivenhed gengives her. Søren Kierkegaard var kun syv Aar yngre end Müller, og han var et lyst Hoved, der havde Lyst til at snakke med og gøre Indvendinger paa en saadan Maade, at Müller, der ellers var glad for Spørgsmaal fra Eleverne, blev vred, vel sagtens fordi han havde Indtrykket af, at Søren Kierkegaard ikke spurgte af Lyst til at vide Besked, men af Lyst til at sætte sin Lærer i Forlegenhed og til at volde Uro i Timerne til Skade for den gode Tone i Klassen og for Undervisningen i det hele. En Dag, da Urostifteren havde drevet det særlig vidt, blev Müller meget heftig og udbrod: »Hør, Kierkegaard, èn af os maa nu gaa!« — »Ja,« sagde Søren Kierkegaard, »saa er det rimeligt, det bliver mig!« hvorefter han samlede sine Bøger og gik. Men efter den Dag blev de to meget gode Venner, og de kom vistnok aldrig siden paa tvers af hinanden.

Ogsaa for en anden af Danmarks verdensberømte Skribenter blev Müller Lærer, nemlig for H. C. Andersen, som han, efter at denne ikke længere kunde holde ud at være hos Rektoren i Helsingør, forberedte til studentereksamen. H. C. Andersen har vistnok med sin ejendommelige Natur været en meget vanskelig Elev, som det nok engang imellem kunde være nødvendigt at tage lidt haandfast paa, især naar han i Stedet for Studierne ønskede at læse sine Digte, der i den Periode ikke altid var lige vellykkede; alene Overskrifterne virker jo unægtelig noget afskrækkende; f. Eks. »Kattens Klage«, »Den rædselsfulde Time« og »Hjertesuk til Maanen«. Ved en saadan Lejlighed greb Ludvig Müller, om hvem det ellers hedder, at »han var fjern fra Spot og Satire, og dersom han blev fornærmet eller spottet af drengagtig Kaadhed, da gengældte han ondt med godt,« selv til Satiren. Han fortalte nemlig en Dag H. C. Andersen følgende Historie: »Der var en Gang en russisk Adelsmand, der gav sig af med at lave Vers og Fortællinger, som han da oplæste for Venner og Bekendte, og han blev til sidst en saadan Plage for disse, at de skyede ham. En Dag, da han just havde

noget færdigt, sad han alene. Modfalden udbrød han: Jeg vilde i dette Øjeblik være glad ved en hvilken som helst Tilhører, om det saa var Fanden selv. Fanden indfinder sig øjeblikkelig, og der oprettes en Kontrakt paa de sædvanlige Betingelser om, at han skulde være hans stadige Tilhører. Oplæsningen begynder, Fanden vrider sig ynkeligt og vil flygte« — længere kom Müller ikke, for Andersen holdt sig for Ørene og raabte: »Aa, hold op, hold op; jeg ved meget godt, det er mig, De mener.« Det var jo skarp Lud; men der er vist ingen Tvivl om, at det var den, Andersen netop trængte til paa den Tid; han siger selv i »Mit Livs Eventyr« om sig selv i denne Periode: »Jeg slog over i en Retning, der kun var paatagen Manër; min Forkuethed slog om, ikke i Overgivenhed, men til en forfejlet Stræben til at synes anderledes, end jeg var.« Han siger, han havde Lyst til at lege med sine bedste Følelser og at betragte Forstanden som det betydeligste i Verden. Han kunde vistnok trænge til en Dukkert, som den Müller gav ham, naar den ellers kom fra et Menneske, der forstod ham og mente ham det godt. Og det gjorde Ludvig Müller, hvad Andersen sikkert ogsaa har følt; han skriver f. Eks. i »Mit Livs Eventyr«: »Inderlig godt havde jeg af at komme til denne ufordærvede, begavede, unge Mand, der var en lige saa ejendommelig Natur, som jeg var det«

Ligesom Ludv. Müller altid var glad for at samtale med sine Elever om de Spørgsmaal, der laa dem paa Hjerte, saaledes gjorde han ogsaa med H. C. Andersen, der fortæller: »Jeg udtalte mig som et Naturmenneske, og min Lærer, der var et af de ædleste og elskværdigste Mennesker, men fast ved Skriftens bogstavelige Ord, blev tit ganske ængstelig for mig; vi disputerede, medens den samme hellige Flamme brændte lige ren i vore Hjærter.« Ludv. Müller fandt, at H. C. Andersen mere, end tilbørligt var, hengav sig til forudfattede Meninger, vel nok især over for religiøse Spørgsmaal, idet Andersen uden videre vilde feje alle de bibelske Fortællinger bort, som han ikke kunde forlige med sine egne Tros-Meninger; Müller var derimod en enfoldig barnligt troende Kristen, der i en af sine første Prædikener kunde sige om sig selv: »Ved Guds Naade tror jeg indtil denne Stund hvert et Ord, som er optegnet af de hellige Skribenter, hvor forunderligt dette end maatte klinge.« Da H. C. Andersen skulde gaa op til Studentereksamen, medgav Ludv. Müller ham et latinsk Vidnedsbyrd, der sikkert er den bedste Skildring, der kan gives af Andersens Sind og Evner paa det Tidspunkt af hans Liv. Müller siger heri bl. a., at hvis han roste sin Elev for at være et fint Hoved, der snart kunde tilegne sig og med Troskab gemme, hvad der meddeltes, da vilde han visselig lyve. Til at lære baade de gamle og de ny Sprog havde han ikke været synderlig flink. Det kunde ikke nægtes, at der tit fandtes en mere tro Hukommelse end den, han havde; derimod udmærkede han sig mere ved Skarpsindighed, som han ikke havde saa lidt af. Imidlertid haabede

Müller, at hans gode Sindelag vilde gøre Fyldest for, hvad han fattedes i Evner. Han var et ejegodt Menneske; havde en inderlig Kærlighed til alle Mennesker. Han var vidunderlig flittig til at gøre sin Skyldighed. Han havde aldrig ladet sig skæmme af nogen Last og havde altid omhyggelig holdt sig borte fra alt, hvad der kunde sætte en Plet paa hans gode Navn og Rygte. Han havde altid med den største Iver taget fat paa de akademiske studier og aldrig gjort noget, en ung Mand kunde have Skam af. Dette Vidnesbyrd fortæller i høj Grad om den Kærlighed og Forstaaelse, hvormed Ludv. Müller betragtede sine Elever; og der kan ingen Tvivl være om, at Andersen har Ret, naar han taler om, hvor inderlig godt det var for ham netop i den Periode af sit Liv at komme under »denne ufordærvede og begavede unge Mands« Paavirkning.

Som allerede tidligere berørt, førte Jacob Chr. Lindberg Müller sammen med Grundtvig, der kom til at synes særdeles godt om den unge theologiske Kandidat, som paa den Tid var Alumnus (=fastboende) paa Borchs Kollegium. Grundtvig indleder sine Mindeord om ham i »Eftermælet« saaledes: »Det er ikke stort mere end 25 Aar, siden jeg først blev opmærksom paa den for sin sjeldne Sprogkundskab skiftevis saakaldte ebraiske, syriske og islandske Müller, dengang en frisk og stærk, lyslevende Ungersvend, om hvem jeg sikkert ventede, at han mange Aar efter min Bortgang skulde virket kraftig, lykkelig og frugtbart for den kristne Tro, som han var barnlig hengiven, for Genfødselen af Nordens Kæmpeliv, hvori han tog kægt og inderlig Del, og for Verdenshistorien betragtet med nordiske Øjne, meddelt med Liv og oplyst med sig selv, som han var velbevandret i og sværmede for.« Grundtvigs Interesse for Ludv. Müller var saa stærk, at da han skulde til at se sig om efter en Lærer for sine ældste Sønner, som han helst vilde have undervist i Hjemmet, da faldt hans Valg paa Müller, som saaledes blev den første, der kom til at hjælpe Grundtvig med Sønnernes Undervisning. Paa den Maade kom han altsaa under Grundtvigs direkte Paavirkning, hvilket i høj Grad blev medbestemmende for hans Syn paa Kirke- og Skolespørgsmaal. Grundtvig regnede ham alle Dage for en af sine bedste og mest trofaste »Sønner i Aanden«. Han siger efter hans Død om ham:

»Og ham, hvis Haand blev valen,
hvis Hjerte slaar ej mer,
hvis Tunge glemte Talen,
hvis Øje Sol ej ser,
jeg saae med Faderglæde
i mine Fodspor træde,
faa havde mig saa kjær!«

I øvrigt var Ludv. Müller som Alumnus paa Borchs Kollegium ivrigt optaget af sine Studier og af at give Timer navnlig i Sprog for Studenter, som i stort Tal søgte hans Hjælp saavel i Islandsk som Hebraisk. Han

udgav i 1830 til Hjælp ved denne Undervisning: »Udtog af den islandske Formlære med Nøgle til Knytlinge Saga«. Han havde under Rasks Vejledning med stor Iver drevet det islandske Studium og regnedes for at være en Autoritet paa dette Omraade. Han følte imidlertid Savnet af ikke selv at have været paa Island, og det var derfor med stor Glæde han af den kgl. Kasse i Aaret 1832 modtog en Understøttelse, der satte ham i Stand til at rejse til Island og opholde sig der i halvandet Aar; han fik saaledes Lejlighed til ikke alene at sætte sig grundigt ind i islandsk Sprog og Literatur, men ogsaa islandsk Folke-, Kirke- og Skoleliv lærte han nøje at kende. Hans Kendskab til disse Forhold, satte senere Frugt i adskillige Afhandlinger i »Nordisk Kirketidende« og »Dansk Folkeblad« om islandske Forhold. To af disse Afhandlinger: »Christendommens Indførelse paa Island« og »Lutherdommens Indførelse paa Island« er rent historiske, »udtagne af gamle islandske Beretninger«; disse, siger han, har han endog undertiden fulgt, hvor han ikke helt stoler paa deres Troværdighed, fordi de giver os et godt Begreb om det islandske Folks Tankegang og Forestillinger paa den Tid, de blev nedskrevet. Begge Afhandlinger vidner i høj Grad om Müllers storartede Evner som folkelig Historiefortæller. Hans Hensigt med disse Afhandlinger har været dobbelt: den første at »meddele Oplysninger, hvorom jeg troer, at de fortjene at være velkendte«, den næste »om muligt at henvende Opmærksomheden paa Kilderne, hvoraf de er tagne: de islandske Sagaer, der kun kendes af faa og burde kendes af mange«. I de to andre af hans islandske Afhandlinger: »Bemærkninger angaaende Islænderne, især i religiøs Henseende« og »Danmark og Island« kommer han mere ind paa Nutidsforhold deroppe. I den førstnævnte af disse Afhandlinger ser Müller ret mørkt paa Kristendommens Kaar paa Island. Han har faaet Indtrykket af, at Kristendommen lige fra første Færd af i høj Grad af det store Flertal har været betragtet som noget udvortes. Ofrede en Mand i Løndom til de gamle Guder, skulde det være ham uforment, men gjorde han det offentlig, var han fredløs. Det varede ikke længe, før det blev anset for den største Skændsel at tage Hestekød i sin Mund, imedens der hengik Aarhundreder, hvori man agtede det for en Ære at slaa sin Fjende ihjel. Præsterne kunde kun bruge deres Myndighed, hvor man ikke fandt det Umagen værd at gøre Modstand imod den, ellers prøvede man Kampen mod dem som mod enhver anden; ja, engang lod man endog en Ærkebisp sy i en Sæk og kaste i Bruaraa. Müller siger, at selvom Kristendommen ikke mangler tro Tilhængere, saa er dog i det store og hele det islandske Folk den Dag i Dag det samme som for Aarhundreder siden. Denne Udvendighed i Tilegnelsen af Kristendommen førte til, at Islænderne i langsommelig Tid strængt holdt fast ved de gamle dogmatiske Synsmaader, snarere fordi de ingen andre kendte, end fordi de passede bedst for deres Forstand og Hjerte; da derfor Rationalismen fra Danmark i

Slutningen af det 18. Aarhundrede forplantedes til Island, greb den stærkt om sig, idet man begyndte at fritage sig for den Trang at antage de Lærdomme, man ikke elskede, og Vantroen bredte sig mere og mere deroppe. Den Udvikling, Ludv. Müller her peger paa, har for en stor Del fortsat sig lige ned til den nyeste Tid.

Den sidste af disse Afhandlinger om islandske Forhold, »Danmark og Island«, er imidlertid den interessanteste og mærkeligste, især fordi Müller her udvikler en stor Del af de Skoletanker, som var de bærende i hans Virksomhed som Seminarieforstander, og som gennem hans Elever har faaet saa stor Indflydelse i vort Folk. Naar man læser denne Afhandling, maa man huske, at den nu er 80 Aar gammel — den er skrevet i 1837 — men selvom meget er ændret siden den Tid, kan den endnu give baade Forældre og Skolemænd adskilligt at tænke paa.

Han begynder med stærkt at lægge det danske Folk paa Sinde ikke at overse Islænderne, fordi det er et lille Folk uden Betydning i politisk Henseende. Det gælder i Almindelighed:

»Foragte skal man just ikke de Smaa,
tit naae de, hvad ikke de Store naae.«

Og om Islænderne gælder det, at de, betragtede med Aandens Øjne, har Krav paa vor største opmærksomhed, fordi de er i Besiddelse af en aandelig Kraft, som i høj Grad kan virke befrugtende paa vort Aandsliv, hvis vi søger at komme i Forhold dertil. At Müller har set rigtigt i dette Forhold, viser sig tydeligt gennem den aandelige Kraft, der er tilført dansk Literatur i den allernyeste Tid gennem de unge islandske Digtere. Var Müllers Raad i højere Grad bleven fulgt, og havde vi danske i højere Grad befærdet Vejen op til Sagaøen der højt mod Nord, havde vi maaske ikke blot modtaget den aandelige Befrugtning, der sikkert i saa høj Grad var bleven til Velsignelse for vort Aandsliv, men det er sandsynligt, at vi ogsaa havde undgaaet den politiske Krise, der nu truer med helt at afbryde Forbindelsen med det Folk, som vi dog i saa høj Grad er beslægtede med. Ogsaa i denne Henseende har det herskende literære Danmark siden 1870 været til ubodelig Skade ved at lade Vejen til Island, som engang betraadtes af Mænd som Rask, Ludv. Chr. Müller, N. M. Petersen og C. Rosenberg, gro til, og selvom der især fra den danske Højskoles Side har været gjort adskilligt for at lade vor folkelige Dannelse paavirkes af islandsk, saa har det ikke været tilstrækkeligt til for Alvor at gøre Vejene farbare i den nyere Tid.

Det første, Müller fremhæver, er, at den almindelige Oplysning har udviklet sig meget stærkt paa Island og ifølge hermed en Folkedannelse, som der knap findes Mage til i Europa. Denne Dannelse har gennemtrængt alle Befolkningslag lige ned til den tjenende Klasse, og derfor bortfalder den sædvanlige Afsondring mellem

Stænderne i Omgang og Samliv. Det er ikke ved ydre Politur, Islænderne udmærker sig, men ved »sand Dannelse, grundige Kundskaber og rigtige Anskuelser«. Denne Folkedannelse er det netop der maa være Maalet for alt folkeligt Oplysningsarbejde. »Det er nu vel noget, enhver, der ikke vil regnes blandt Barbarer, maa ønske for sit Fædreland: en Folkedannelse, der, langtfra at være et Liggendefæ for enkelte, gennemtrænger den hele Folkemasse«. — Man huske stadig paa, at dette er skrevet 1837. Müller er ikke i Tvivl om, at vi i denne Henseende staar tilbage for Islænderne. Skal vi naa i det mindste at indhente dem, kan det imidlertid ikke nytte, hvad sikkert adskillige vil være tilbøjelige til, »straks at tænke paa ny Stiftelser og Anstalter fra Regeringens Side, betydelige Pengesummer, man maatte have at raade over, før noget kunde udrettes, og andet deslige«, heroverfor vil han nemlig gøre opmærksom paa, »at paa Island er Folkedannelsen ingen Plante i et Drivhus, hvad den vel heller ikke noget andet Sted kan være, men et vældigt Træ, der baade Sommer og Vinter staar under aaben Himmel, vel ikke uden at plejes, men dog for det meste kun af saadanne, der gør det med Lyst uden at lønnes med Penge«.

En Hovedgrund til den islandske Folkeoplysnings og Folkedannelses høje Standpunkt søger Müller i den Omstændighed, at de islandske Børn faar deres første Dannelse og Undervisning ikke i Skoler men i Fædrenehjemmet, hvor de lærer at læse, skrive og regne samt gør Bekendtskab med de mageløse Sagaer, altsammen paa en Maade, der er mere naturlig og mindre fabriksmæssig, end det i Reglen kan blive Tilfældet i nogen som helst Skole, medens de samtidig hører Tale om og daglig ser for Øje, hvad der hører til den Næringsdrift, Forældrene lever af, og tidligt kommer til at deltage i Arbejdet i Marken og paa Søen; derfor kommer der noget selvhjulpent over dem, saa »de hverken lærer at betragte Kongens Kasse som en Forsørgelsesanstalt eller Embeder som Paahæng ved Levebrød«. De, der skal studere, bliver heller ikke fremmede for det praktiske Liv, idet de indtil efter Konfirmationen som alle andre Drengene deroppe modtager Undervisningen hjemme, først da bliver de sat i Besustad lærde Skole. Müller tillægger dette Forhold stor Betydning, fordi der saaledes ikke »bliver lagt Beslag paa Kraften, før den er tilbørlig udviklet, saa hverken Lysten tabes, eller Livet ødelægges, medens der lægges et Aag paa Disciplene, som de ikke kan bære.« Dertil kommer saa, at Skoletiden kun strækker sig over 4—5 Aar med Frihed næsten hver Mandag og med Sommerferie i fire Maaneder, da de med Iver deltager i det daglige Arbejde hjemme, som de altsaa aldrig bliver fremmede for, saaledes som de fleste danske Studenter fra Byerne, der skal have saa godt som alle deres Forestillinger om det daglige Livs Arbejde paa anden Haand og somme Tider kan nævne en Ting paa tre Sprog uden dog at have Begreb om, hvad den egentlig er.

Resultatet af dette er, at de Islandske Studenter paa Ingen Maade staar tilbage for de danske; hvad de maatte mangle i Kundskaber gengældes i rigt Maal af deres større Modtagelighed og Friskhed; dertil kommer, at mange efter at have gennemgaaet den lærde Skole gaar tilbage til det praktiske Liv som Bønder, hvad de endnu er godt skikkede til. Disse faar da stor Indflydelse paa deres Landsmænds Oplysning og hele Udvikling, fordi de forbinder den lærde med den folkelige Dannelse.

Grundforskellen mellem Undervisningen i Danmark og paa Island er den, at alting deroppe gaar naturligere og friere, saa man deroppe i Almindelighed først lærer det, som skal læres først, og siden med Lyst og Nytte gaar videre, »hvorimod man her som oftest gaar frem, som Moden det byder, saa det nødvendige mangen Gang bliver forsømt for det uvæsentlige, ikke at tale om, at Barnet ofte skal fordøje, hvad der er Drengen overmægtigt, og Drengen plage sig med, hvad Manden næppe kan magte. At saaledes hverken Barnet eller Drengen kan have Interesse for Undervisningen, er let at begribe; thi hverken kommer de nogen Vej eller ser engang, hvad Hensigten er med deres Arbejde, men netop den Omstændighed, som er alt for iøjnefaldende, at de fleste Disciple arbejder med Ulyst, burde tale højere end alt andet for en Forbedring af vort Skolevæsen.«

Müller hævder med Styrke den samme Grundsætning, som hans Fader havde haft, at Børn maa kunne høre, før de lærer at læse, og kunne tale, før de lærer at skrive, da det først og fremmest kommer an paa, at Børnene faar Forstaaelse af det, man forlanger, de skal tilegne sig, da det ellers fører til, hvad paa den Tid i Skolerne var det almindelige, at Eleverne opramser et Stykke af deres Lærebog uden at forbinde det mindste Begreb med alle de Talemaader, der strømmer dem ud af Munden. Derfor maa ogsaa den historiske Fortælling til Ære og Værdighed i Undervisningen. Müller har selv erfaret, »at naar man skal undervise Drengene, gør man bedst i at begynde med Fortællinger, og hverken om Hr. Hans eller hans Søn Frits, men om Menneskeslægten Levnetsløb, det vil sige, som er tagne af Verdenshistorien, og som Børn hører efter, som de skulde sluge hvert Ord, naar det fortælles flydende og med Lyst og vidtløftig efter Kilderne. Den, som ikke vil efterse dem, bør aldrig være Historielærer, og mindst for de smaa, der just har mest Gavn og Glæde af den vidtløftige Fortælling og lettest ved at gentage den, hvad de gør med Fornøjelse, medens de lærer med det samme at udtrykke sig frit i Modersmaalet«. I det hele bør Hovedvægten saavel i Folkeskolerne som i de lærde Skoler lægges paa, at Modersmaalet og Historien bliver Undervisningens Grundvold og Underlaget for alles almindelige Dannelse, derved vilde der saaledes være noget, »hvortil alle Danske uden Forskel blev opdragne, som kunde gøre det muligt for alle Landets Børn at gøre sig forstaaelige for hinanden med anderledes Lethed, og

tale til hinandens Hjærter baade jævne og inderligere, end det nu til Dags er gørligt for de fleste af os«. Men endnu et mægtigt Hjælpemiddel i den Retning vilde det være, om vi kunde komme dertil, at ingen blev Student, før han havde lært et Haandværk eller i det mindste at bruge sine Hænder til noget nyttigt, først og fremmest for, at de ligesom de islandske Studenter kan komme til at staa i levende Forbindelse med det Folk, hvortil de hører, hvis Næringsveje de kender, og hvis Arbejde de har taget Del i.

Medens Udviklingen herhjemme i mangt og meget har ført med sig, at mange af de Skoletanker, Müller heri fremsætter, i de forløbne 80 Aar har vundet Sejr, maa det desværre indrømmes, at denne sidste Fordring saa langt fra er blevet opfyldt, at Udviklingen endog synes at gaa i stik modsat Retning. Ja, adskillige begynder jo endog at forlange, at den ubestridelige Fordel, Lærerne i denne Henseende har haft ved, at de fleste af dem har deltaget i det praktiske Arbejde fra deres 14—18 Aar, skal tages fra dem, saaledes at de ligesom Akademikerne puttes ind i Skolen i 6—7 Aars Alderen og først kommer ud igen som 21aarige Ynglinge, der vil komme til at føle sig lige saa fremmede over for den jævne Befolkning, de kommer til at arbejde imellem, som en stor Del af vore Embedsmænd uundgaaelig maa gøre det til stor Skade for hele vor folkelige Udvikling.

Da Ludvig Müller i 1833 vendte hjem fra Island, fortsatte han sine Studier i København, samtidig med at han virkede som Lærer ved forskellige Skoler, bl. a. i en Skole paa Kristianshavn, som hans Skolekammerat cand. theol. Jensen havde oprettet for folkelig Dannelse, og hvor de bærende Anskuelser var de samme som i de senere grundtvigske Friskoler. Her havde Müller frit Lov til at undervise i Overensstemmelse med sine pædagogiske Principper.

Allerede før Islandsrejsen havde Müller paa Borchs Kollegium drevet omfattende danmarkshistoriske studier, og Resultatet heraf var blevet, at han havde faaet Lyst til at fortælle Danmarkshistorien »vidtløftig efter Kilderne« for voksne Tilhørere. Der samledes hurtigt en stor Skare unge og ældre i den store Sal paa Borchs Kollegium for at lytte til disse hans udmærkede, livlige og grundige historiske Forelæsninger. Saa stort Ry gik der af dem, at det endogsaa naaede ud til Sorgenfri til Kristian den Ottendes Hustru, den Gang Prinsesse Caroline Amalie, der bad ham om at komme ud paa Sorgenfri og gentage Forelæsningerne for hende og en indbudt Kreds. Overhovedet nærede Caroline Amalie stor Interesse for Ludv. Müller, og baade hun og Grundtvig havde vistnok tænkt sig ham som Lederen af »Højskolen i Soer«, der jo imidlertid efter Kristian VIII's Død maatte opgives.

Fra mange Sider blev Müller opfordret til med disse Forelæsninger som Grundlag at udgive en

Danmarkshistorie for Folket. Og i 1835 besluttede han sig da til at begynde Udgivelsen af en saadan Danmarkshistorie. Hans Lærer og Ven Jacob Chr. Lindberg skriver i »Nordisk Kirketidende« om denne Bogs Komme: »Det er ikke ualmindeligt iblandt os, at vi træffer Folk, der taler med en vis Begejstring om Fædrelandets Historie, og tilstaar, at en dannet Mand burde kende en hel Del til den, og at ingen dansk Mand burde være ukendt med den. Imidlertid savner vi en folkelig Bog, som kunde give de læselystne en livlig Fremstilling af den og tjene dem til Vejledning og Undervisning, og vi ser det som et glædeligt Tegn, at Hr. cand. theol. L. C. Müller nu har lovet at udgive et Skrift, som vi haaber vil blive i Stand til at afhjælpe denne Trang.« Han fremhæver derefter, at det store Bifald, Müllers Forelæsninger har vakt, giver grundet Haab om, at »han virkelig har truffet den folkelige Tone og vil være i Stand til at give os et Skrift, som vil finde Deltagelse hos det danske Folk.«

I Indbydelsen til at holde Værket, der skulde udkomme i Hefter — saa vidt muligt et paa 4 Ark i hver Maaned — tilbyder Müller sine Landsmænd en Danmarkshistorie, »simpelt og ligefremt gengivet efter Kilderne, i saa fatteligt og flydende et Sprog, som det staar i min Magt at føre«. Han ønsker at give danske Mænd og Kvinder, saa vel som den opvoksende Slægt, et Arbejde, som ikke gaar uden om andet end det, der kun passer for boglærde Folk, og som giver, »hvad der kan sætte enhver Dansk i Stand til uden Tidsspilde og Kedsommelighed at gøre sig kendt med sit Fædrelands Historie og hjælpe til at holde Kærligheden til Konge og Folk vaagen, hvordan har hjemme, ved at minde om, hvad det er for en Slægt, der har baaret Kronen i Danmark, og hvad Mænd det er, fra hvem vi stammer.«

I 1836 var første Bind, hvori der fortælles om Nordens Sagntid og ældste Middelalder til Svend Tveskægs Død, afsluttet. Den fortsattes ogsaa, efter at Müller i 1837 var flyttet som Præst til Ribe, men den naaede aldrig at blive fuldendt; i 1842 var den ført op til Reformationstiden, og videre naaede Müller ikke med Arbejdet, inden Døden indhentede ham. Men den Del af den, der udkom, viser i høj Grad hans store Evner som folkelig Historiefortæller, og den blev da ogsaa en i høj Grad skattet Bog, som blev læst meget, ja som endnu i mange Kredse af vort Folk er den mest anvendte historiske Lærebog i de Hjem, hvor vore Dages stærkt udadvendte Liv endnu ikke har slugt al den Tid, der ellers kunde afses til Læsning, navnlig Højtlesning i Familiens Kreds, hvortil denne Danmarkshistorie endnu er fortrinligt skikket.

Før Müllers Islandsrejse var han blevet forlovet. Hans Kæreste havde været Elev i Jomfru Weis's Pigeinstitut, hvor han en Tid gav Undervisning; hun hed Hanna Hjorth og var en Datter af Sekretær i Generaltoldkamret, Kammeraad P. J. Hjorth. Hun var en smuk ung Pige og havde mange Interesser, der i mangt og meget faldt sammen med Müllers; hun havde

ligesom han sjeldne Sprogevner og megen historisk sans. Hun har saaledes fortalt sine Børn, at Ludv. Müller en Aftenstund, medens hun var 16—17 Aar, kom til hendes Forældres Hjem og fandt hende siddende og læse højt for sine Søstre af Sakso. Dette gjorde et stærkt Indtryk paa Müller og kort efter blev de forlovede. Ved denne Forlovelse mistede Hanna Hjorth for øvrigt en af sine ældre Velyndere, den senere Biskop Mynster, der var Patron i Jomfru Weis's Institut, hvor Hanna Hjorth imidlertid var bleven Lærerinde. Mynster fandt den begavede unge Lærerinde en sand Prydelse for Skolen og henvendte i Reglen ved Eksamen rosende og opmuntrende Ord til hende. Da Frøken Weis ved en saadan: Lejlighed fortalte ham den Nyhed, der havde glædet hende selv saa meget, at Hanna Hjorth var blevet forlovet med Ludvig Chr. Muller, foer der en Skygge hen over Hofpræstens Ansigt, Smilet slukkedes, idet han uden at sige et Ord vendte Ryggen til Hanna Hjorth, der jo maatte føle sig i høj Grad krænket, selv om hun godt forstod, at Mynsters Misstemning udelukkende skyldtes, at han vidste, at Müller følte sig stærkt knyttet til Grundtvig, og vel ogsaa havde forstaaet, hvor store Forventninger man i den grundtvigske Lejr stillede til Müller under den Kirkekamp, der forestod.

I Foraaret 1835, da Müller var 29 og Hanna Hjorth 21 Aar, stod da deres Bryllup, og de dannede et smukt og lykkeligt Hjem. Hanna Müller var overordentlig musikalsk, spillede smukt og med usædvanlig Lethed; selv meget vanskelige Ting spillede hun let fra Bladet; hun havde ogsaa en yndefuld Sangstemme; hun forstod i det hele at lægge Hygge og Stemning over Hjemmet. Men en Ting savnede hun vistnok i lige saa høj Grad som sin Ægtefælle; nemlig Evnen til at omgaas Penge. Müller var selv klar over sine egne Mangler i denne Henseende, og han har en Gang sagt, at han aldrig har været i Stand til at faa Forstand paa Regning. Han siger et Sted: »Jeg forstaar mig meget slet paa Pengesager og gider nødtigt havt med sligt at bestille«. At han har haft fuldstændig Ret i dette, viser noksom et lille Træk, som en Mand fra Snedsted har fortalt om ham. Medens Müller var deroppe, var han som Præst født Formand i Sogneforstanderskabet. Meddeleren af dette, en Gaardmand fra Snedsted, der var Medlem af Sogneforstanderskabet, fortæller, at da han en Dag kom til Müller for at hæve nogle Penge, som han med Sikkerhed vidste var indgaaet i Kommunekassen, sagde Müller, at der vistnok ikke var indkommet Penge. Da Manden sagde, at han ganske bestemt vidste, at der var det, svarede Müller, idet han pegede hen paa et Chatol: »Ja, jeg kan saamænd ikke huske det; men jeg plejer altid at lægge saadanne Penge paa det Hjørne af Chatollet, og der er, som De ser, ingen i Øjeblikket«. Det kunde Manden godt nok se, men var ikke desto mindre overbevist om, at Pengene var indgaaet. »Ja, saa maa det ogsaa være rigtigt,« sagde Müller, »hvor mange Penge mon det drejer sig om?« Det vilde Manden nødig

udtale sig om, men paa gentagne indtrængende' Opfordringer fra Müllers Side nævnede han saa en Sum, som han mente omtrent maatte passe. »Ja, saa siger vi det,« sagde Müller og udbetalte Pengene af sin egen Pung. Men naar Hjørnet paa Chatollet udelukkende skulde gøre det af for Kommunens Regnskab, saa forstaar vi, at der sikkert har været lige saa lidt Orden i Müllers private Regnskab; dertil kom, at han var meget rundhaandet overfor dem, han syntes trængte til hans Hjælp.

Det kan ikke undre, at Müller under disse Omstændigheder efter sit Giftermaal saa sig om efter et Embede med mere betryggende og regelmæssige økonomiske Forhold end en Literat og Timelærers i denne Henseende højst usikre Tilværelse. Det var hans Ønske at blive Forstander paa Jonstrup Seminarium. Og da Pladsen blev ledig, havde han i Sinde at søge den. Her kom hans Forhold til Grundtvig ham imidlertid i Vejen. Det gik her som saa ofte i de Dage og endnu langt senere, at Grundtvigs Venner blev holdt uden for den Slags Stillinger, hvor de kunde faa Lejlighed til at gøre en stor Gerning for Grundtvigs Skoletanker. Det samme var saaledes Tilfældet, da Caroline Amalie vilde have haft P. Rørdam gjort til Skoledirektør i København.

Det vilde have været af stor Betydning for Ludv. Müllers videnskabelige Arbejde og hans folkelige Historiefortælling, om han var kommen til Jonstrup, hvorfra han vilde have saa let Adgang til de store københavnske Bogskatte; men Datidens Magthavere ønskede ham længere bort, og da han søgte Embedet som Kapellan ved Ribe Domkirke og Sognepræst i Seem, syntes man, at han ved at faa dette Embede vilde komme tilstrækkelig langt bort, og saa gav man ham det.

Men endnu før han i August 1837 drog til Ribe, havde han lagt sidste Haand paa sin store »Islandsk Læsebog« med tilhørende Ordforklaring, en Bog, der blev udgivet med kgl. Understøttelse, og som vandt forholdsvis stor Udbredelse. Ludv. Müller selv brugte den senere baade paa Snedsted og Ranum Seminarier. En af de bekendteste af hans Elever, Morten Eskesen, udbryder i »Ludvig Müllers Saga« med Begejstring: »— —og hvor var han i sit Es, mens han læste denne med sine Lærlinger! og lykkelige var de Lærlinger, der, mens det stod paa, blev saa optaget deraf, at de hel og holden glemte baade Grammatik og Eksamenslæsning, da kom de saaledes ind i Nordens Kæmpeand, saa det kendtes paa dem alle deres Dage, og kendtes paa de mange eller faa, de kom i med.«

Hermed staar vi saa ved Afslutningen af den frugtbare Periode af hans Liv, da han havde kunnet hellige sig til sine Studier, og som satte saa rig Frugt i det videnskabelige og folkelige Arbejde, han nu som 31aarig ung Mand kunde se tilbage paa. Var han blevet i København eller i Københavns Nærhed, havde han vel erhvervet et videnskabeligt Ry, nu kom hans Manddoms

Arbejde til at gaa i anden Retning, dog fik han derved sikkert ikke mindre Betydning for vor folkelige Udvikling.

Grundtvig siger i »Eftermælet«: »Skønt nemlig vor tidlig hensovne Vens Dage blev langt færre, hans Virkekreds mere indskrænket og afsides, og hans Virksomhed mindre fri og kjendelig, end vi havde ønsket og tildeels havde Grund til at vente, saa blev dog Frugterne af hans Virksomhed ikke blot paa hans afkortede Løbebane flere og glædeligere, end vel nogen af hans Jævnaldrende kunde opveie, men da han gjorde alt, hvad han gjorde, med Liv og Sjæl, saa har han udstrøet en Sæd, der under Guds Velsignelse kan og sikkert vil bære Frugt, saa længe Danmark staaer, og saa længe Ordet gaar paa den danske Tunge«.

Foreløbig faldt hans Virkekreds altsaa i Ribe paa Grænsen mellem Sønderjylland og Kongeriget netop i de Aar, da Sønderjylland vaagnede.

Præsteaar i Ribe.

Det var den 26. August 1837, Ludvig Müller af Kong Frederik VI blev kaldet til Embedet som residerende Kapellan i Ribe og Sognepræst i Seem. Skolearbejdet slap han dog ikke helt, idet han blev Lærer i Hebraisk ved Latinskolen. Han tog sig ogsaa her meget af sine Elever, der ofte kom i hans Hjem; dertil bidrog ogsaa, at hans Formand i Embedet, Pastor Albert Leth, fik sin Søn optaget i Müllers Hjem, for at han kunde tage sin Studentereksamen i Ribe. Men selvom han saaledes tog sig med Iver af sine Elever og med Liv og Lyst gik til sine Timer, var jo alligevel Præstegerningen hans egentlige Arbejde, og efter alle Vidnesbyrd at dømme var han i Stand til at øve en stor og velsignelsesrig Gerning som Præst.

De fleste, der hørte ham, fandt, at han var uforlignelig som Prædikant. Det siges om ham: »Hans Hjerte var opfyldt af Kristendommens Sandheder, og Sproget besad han i en højst ualmindelig Grad Herredømmet over; dets Særegenheder, rige Vendinger, kraftige Ordsprog stod ham til Tjeneste og ligesom laa ham paa Tungen. Og med en mageløs Ligefremhed i en Diction, der nærmede sig den daglige Tale og var højst slaaende for Almuesmanden, tolkede han de dybeste Sandheder og overraskede ved højst originale Vendinger.« Denne Skildring af Müller som Prædikant er ganske vist bygget over Indtryk af hans Prædiken, efter at han var blevet forflyttet til Snedsted og Nørhaa, men vi ved ogsaa, at han allerede i Ribe var en meget dygtig Prædikant, der hurtig havde overvundet de første Begyndervanskeligheder, som han naturligtvis ikke helt undgik. Ved sin allerførste Kandidatprædiken i Vartov Kirke havde han endog et ganske særligt Uheld, idet han havde faaet en Salmebog med paa Prædikestolen, hvori der manglede nogle Blade, deriblandt netop det, hvorpaa Dagens Tekst stod. Han stoled imidlertid paa

sin Hukommelse og forsøgte at fremsige Teksten udenad, men paa Grund af Nervøsitet mislykkedes dette for ham; dette Uheld bevirkede, at han mistede Fatningen, som det ikke lykkedes ham igen at vinde, medens han stod paa Prædikestolen, og hans første Prædiken gav saaledes ikke gode Løfter om hans Evner som Prædikant. Men Virkningerne af dette første Uheld var snart forsvundne, saa der ikke var mange, der førte sig med større Lethed og Sikkerhed paa Prædikestolen end netop han. »Jeg kunde gerne prædike fra Morgen til Aften,« sagde han engang selv. Han nedskrev aldrig sine Prædikener, og der er derfor kun opbevaret to Prædikener af ham, begge fra hans Kandidataar; den ene holdt 1834 for Pastoralseminariet. Begge disse Prædikener findes i »Samlede Smaaskrifter« og bærer Vidnesbyrd om hans fromme barnligt troende Sind, selvom de vel ikke er af den Værdi, som Prædikener fra hans senere Aar, om saadanne var blevet optegnede. Stærkt paavirket af Grundtvig, som han var, kan vi vide, at hans Forkyndelse ikke var mørk og dømmende, men lys og opfyldt af Taknemlighed over Guds Naade mod syndige Mennesker. Denne frejdige, lyse, milde Forkyndelse vandt ret hans Sognebørn i Ribe og Seem, da især de unge, af hvilke mange grebes saa stærkt af hans Forkyndelse, at det satte et Præg paa dem for Livet, og hvorfor de stadig bevarede Ludvig Müller i kærlig Erindring.

Men ikke blot ved sin Prædiken fik han som Præst Betydning. Han var ogsaa paa anden Maade sin Menigheds sande Sjælesørger, deltagende, opofrende og hjælpsom, som han var selv mod fremmede.

Han og hans prægtige Hustru vandt sig mange Venner dernede. Der siges om Müller, at han var »munter, spøgeful, vittig; kunde næsten sin Holberg udenad. Især røbede dog hans overordentlige Aandsgaver sig i den korte, men fyndige og slaaende Dom, ved hvilken han i et Par Ord kunde karakterisere en Person, en Bog, en eller anden Retning eller Begivenhed, saa man maatte sige til sig selv, at saaledes, netop saaledes var Sandheden truffet.« Det var ikke blot Latinskolens Lærere og andre studerede Folk i Byen, med hvilke de levede i livlig selskabelig Omgang, der forstod at værdsætte ham, ogsaa den jævne Befolkning i Byen og Bønderne ude i Seem satte stor Pris paa ham, ligesom Ludvig Müller altid befandt sig vel imellem dem og senere med stor Glæde og Taknemlighed saa tilbage paa den Tid, han som ung Præst havde tilbragt derude mellem Vestjyderne.

Men en Sorg, havde han, og det var, at han først ret havde faaet at føle, hvad det betød for hans Arbejde med Danmarkshistorien, at han nu var kommen saa langt bort fra København. Han siger selv i sin Fortale til tredie Bind, som han skrev Nytaarsaften 1839, at hans Arbejde kun var gaaet trevent fra Haanden, fordi han var saa langt borte fra de Bogskatte, der lige fra hans Drengaar havde staaet ham aabne. At han saaledes hvert Øjeblik forgæves maatte sukke efter

Oplysning, gik baade ud over hans Gerning og ham selv. Naar han overhovedet under disse Omstændigheder har kunnet fortsætte Arbejdet, er det, fordi han i de sidste Aar har haft store Prøver paa sine Subskribenters Godhed, og fordi han er sikker paa, »at en Danmarkshistorie, endog som jeg kan byde den, vil kunne fylde sin Plads og gøre megen Gavn som en midlertidig Meddelelse af Fædres Daad og Fædrelandets Skæbne.« Han ved, den bliver læst med Lyst af dem, den er skreven for, »saa jeg har Grund til at tro, at den paa mere end et Sted har banet Vej til Kundskab om Danmarks Riges Levnedsløb, hvad jeg umulig kan tænke mig uden Indflydelse paa en Fædrelandskærlighed, der aldrig endnu har været udsukt iblandt os, hvorvel den mangen Gang har ligget som Ild under Asken.«

Vanskelighederne blev imidlertid Müller for store, saa han ikke kom ret meget videre med dette Arbejde, som dog havde saa stor en Del af hans Kærlighed. Efter at han i 1842 havde udsendt fjerde Binds første Hefte, gik det istaa, og han naaede aldrig siden at faa det genoptaget; men lige indtil hans Død kostede det ham dybe Sukke, naar han kom til at tale om det.

En saa god dansk fædrelandssindet Mand som Ludv. Müller maatte naturligvis være stærkt optaget af, hvad der netop i de Aar foregik i Sønderjylland. Vi ved da ogsaa, at det var med stor Fortrøstning, han fulgte med den nationale Vækkelse, der netop i disse Aar omkring 1840 gik hen over Sønderjylland. Og det var da ogsaa med ublandet Glæde, han deltog i den almindelige danske Begejstring over Kristian den Ottendes Sprogreskript af 14. Maj 1840, der bestemte, at alle Embedsmænd i Sønderjylland for Fremtiden skulde betjene sig af det danske Sprog ved Udfærdigelsen af alle officielle Skrivelser i de Egne, hvor Kirke- og Skolesproget var Dansk. Men modtoges Sprogreskriptet med Glæde af alle virkelig Danske, vakte det en lige saa uskrømtet Forbitrelse hos Slesvig-Holstenerne. En Sagfører i Kiel skrev saaledes: »Dyb Bekymring, retfærdig Forbitrelse har gennemtrængt Hertugdømmet Slesvig, efter at det selv for den stærblinde er blevet klart, hvilke Planer og Forventninger det stemmeførende Parti i Danmark forbinder med hiin kongelige Anordning.« Han anser det nemlig for intet mindre end »et Forsøg paa at tvinge den tyske Nation til at opgive sit Sprog.« Müller skriver i den Anledning en Artikel i »Ribe Stifts Adresse-Avis«, hvori han gør Løjer med al den tyske Jammer. Han kommer over for Udtrykket: »Forsøg paa at tvinge den tyske Nation til at opgive sit Sprog«, uvilkaarlig til at »tænke paa Kjellingen, der maa være en forklædt Mandsperson, som i »Den politiske Kandestøber«, femte Akt, anden Scene, tager Borgmesteren for Brystet, raabende: Ak, er det Øvrighed, som giver saadanne forbandede Love ud, at en Mand maa have to Koner; mener I vel, at Guds Straf er ikke over Jer! hvorpaa Bremenfeld vel svarer, som sandt er: »Er du gal, Kjelling, hvem Pokker har tænkt paa Saadant!« men uden at Kjellingen agter derpaa i

mindste Maade, da hun i det Sted brøler videre: »Hej, hej, hej! jeg skal ikke gaa bort, før jeg ser dit Hjerteblood!« saa der bliver ikke Fred i Huset, før hun er trukket ud.« Det blev ikke sidste Gang, tyske Advokater og Embedsmænd over for det danske teede sig, saa man uvilkaarlig maatte mindes denne Kælling i »Den politiske Kandestøber«.

Artiklen er iøvrigt en kraftig Opfordring til den danske Befolkning i Nordslesvig om at gribe Lejligheden til at forsøge at faa Seminariet i Tønder gjort til et dansk Seminarium eller at faa oprettet et nyt dansk Seminarium i eller ved Haderslev. Det Forhold, Ludv. Müller her tager fat paa, havde han fuldstændig Ret i var af skæbnesvanger Betydning for Danskhedens Sag i Sønderjylland. Vel undervistes der i Dansk paa Seminariet i Tønder, men som Ludvig Müller udtrykker det, »at nogle Timer helliges det danske Sprog, bliver altid en Bisag, hvor den hele Undervisning, den hele Dannelse er tysk, ja, hvor Disciplene endogsaa tilholdes at tale Tysk i daglig Omgang«. Og paa det nærmeste danske Seminarium, Skaarup paa Fyn, var Forholdene; ikke stort bedre, idet der baade lærtes Tysk og »oplystes med tyske Brilller«; ja, man havde endog en særlig Forkærlighed for tyske Elever, hvilket ses deraf, at i Aarene 1837 og 38 udsendtes derfra 13 Holstenere om Aaret, og de nærmest følgende Aar derefter optog man endnu flere, medens man afviste mange danskfødte ungersvende endog Skolelærersønner, der ellers fortrinsvis skulde have Adgang. Det blev derfor tysksindede og tysktalende Lærere, der ansattes i mange sønderjydske Skoler; dette Forhold var saa meget farligere, som det var Provsterne, der blev de egentlig bestemmende om, hvem der maatte ansættes som Lærere i de sønderjydske Skoler, idet der nemlig tre Timer om Ugen skulde undervises i Tysk, og ingen Lærere kunde ansættes uden Provstens Erklæring om, at han var det tyske Sprog saa mægtig, at man kunde overlade ham denne Undervisning. Ludv. Müller paapeger med Rette det farlige og bagvendte i, at »det skal være enkelte Gejstlige, dannede paa tysk, tilladt at spærre danske Seminarister Vejen til Ansættelse, ved den Erklæring, at de ikke forstaar eller skriver det tyske Sprog godt nok for at undervise danske Børn deri tre Timer om Ugen.«

At selv en forholdsvis skikkelig og paa ingen Maade fanatisk Provst kunde afvise en Seminarist paa Grund af hans danske Sindelag, viste sig netop ved den Tid, idet Provst Reehof i Aabenraa afviste Christen Kold, fordi han vilde fortælle Danmarkshistorie og læse Ingemanns Romaner for Børnene. »Gudbevares!« sagde Provsten, »det maa ikke læres! Vi er ikke Danske!« Og Kold fik saaledes paa Grund af sit danske Livsindhold ingen Ansættelse i Almueskolen i Sønderjylland.

Det er saaledes ikke at undres over, at Ludvig Müller kræver en Ændring i disse Forhold; »thi hvem svarer os for, at de slesvigske Skoler ikke snart oversvømmes med tyske Lærere? hvem svarer os for, at de vil gøre sig

Umage for at lære saa meget Dansk, at de kan gøre Gavn for Føden? hvem svarer os for, at de ikke lærer vore Børn at foragte deres Modersmaal? Skal Tyskerne svare os for det? Det blev i Sandhed en maadelig Sikkerhed!« Det maa kræves af en dygtig Skolelærer blandt danske Børn, at han har Betingelser for at tilegne sig »den Styrke i sit Modersmaal, det Bekendtskab med dets herligste Værker, som saa faa af vore Skolelærere er i Besiddelse af, og som de alle burde besidde«. Der er blandt de højere Embedsmænd Eksempler nok paa, at de mishandler det danske Sprog paa det frygteligste. Han siger om Præsterne, at »I har hørt dem bede: »Forgiv os vor Skyld, som vi forgive vore Skyldnere!« hørt dem prøve paa at stemme Jer til Alvorstanker ved at minde Jer om, at vi alle engang skal nedstige »i Grøften« (Der er for faa Aar siden fundet Opskrifter til Prædikener, der viser, at de Eksempler, L. M. her anfører, ingenlunde er de værste, man kan opdrive. En Præst har saaledes i sin Prædiken optaget de allerkraftigste danske Eder, som han øjensynlig har anset for at være god klangfuld dansk Tale. For Eks. lader han Peter svare paa Vorherres Spørgsmaal: »Hvem siger I mig at være«, med et: »Du er sgu Kristus, den levende Guds Søn!«); og blandt dem, der har ført et saadant Maal i Munden, har der været Mænd; der af ærlig Følelse for deres Kald har gjort sig tilbørlig Flid for at tilkæmpe sig Færdighed i det Sprog, hvori de skulde tiltale Eder. I tør ikke vente, at alle paa Tysk dannede Seminarister vil gøre det, eller at deres Bestræbelser, om de gjorde det, vil krones med større Held, og I maa jo dog vide, det er ingenlunde vigtigere, at Præst, Provst eller Biskop kan tale ret med Menigmand, end at Skolelæreren kan det, den Mand, der ret egentlig er kaldet til at leve med og for Almuen, den Mand, der — Forældrene undtagne, naar de er, hvad de bør — skal lægge den første, den vigtigste Grund til Ungdommens Dannelse«.

Müller opfordrer derfor ivrigt de sønderjydske Bønder til at indgaa til Kongen med Andragende om, at der maa indrettes et dansk Seminarium dernede, og at det maa blive de danske Seminarier og ikke Provsterne, der skal afgøre, om de tilkommende Skolelærere har den fornødne Kundskab i Tysk. Denne sidste Anmodning kan saa meget mindre anses for at træde Tyskernes Interesse for nær, som Seminarister fra det tyske Seminarium i Tønder kan ansættes i Skoler, hvor hele Undervisningen meddeles paa Dansk. Saa kunde det dog ikke med Rette give Tyskerne Anledning til at skraale op om »Fordanskning«, og hvad Ønsket om et dansk Seminarium angik, kunde der være Grund til at minde Slesvigholstenerne om, at Holstenerne jo havde faaet deres eget Seminarium i Segeberg.

Ludvig Müller slutter sin Artikel om Skoleforholdene i Sønderjylland, der i saa høj Grad vidner ikke alene om hans Klarsyn paa, hvad der var det væsentlige, men ogsaa om hans varme danske Hjerte, med en Opfordring til at »stole trygt paa den Konge, der har vist, han vil være, hvad han kaldtes til: vor Rets og vort Modersmaal kraftige Beskytter!« Desværre viste det sig jo hurtigt, at

Kristian VIII's Karakter ikke var saa staalsat, som det vilde have været nødvendigt, hvis han skulde overvinde Vanskelighederne i Sønderjylland, men at han meget hurtigt veg tilbage endog i den Grad, at han 4. Februar 1841 delvis ophævede Sprogskriptet og 8. Juni s. A. gik videre ad samme Vej.

Ludvig Müller havde allerede tidligere over for Slesvig-Holstenerne forsvaret Danskhedens Sag, saaledes i en lille Artikel i »Dannevirke« 1839, hvor han drager til Felts imod Slesvig-Holstenernes Bestræbelser for at faa rejst et Mindesmærke for Grev Gert i Rendsborg, og det er tydeligt, at han i disse Bestræbelser ser en Forløber for Oprøret, saa paafaldende er det ham, at Rendsborgerne nu, »efter i et halvt Aartusinde knap at have tænkt paa Grev Geert og mindre nævnt ham, nu med et er blevne saa begejstrede for den Mand, de selv kalder Danskernes uforsonlige Fjende, at de vil rejse en Æresstøtte for *ham*, der overalt, hvor der taltes Dansk kun brugte sine store Evner til at gøre Ulykker, for *ham*, der styrtede vor Konge i Elendighed og vort Folk i Fordærvelse.« Han haaber dog, at Flertallet af Rendsborgerne vil protestere mod Tanken om at rejse de Danskes Plage en Æresstøtte i deres By.

Af andre Artikler i »Dannevirke« (det første Dagblad i Nordslesvig, der ved C. Flors Hjælp var bleven oprettet i Haderslev af den unge Købmand Peter Chr. Koch, og som fik saa stor Betydning i Fyrrernes nationale Vækkelse), er det værd at nævne en lille Artikel, der er skrevet 1841, paa en Tid, da Mænd, der er dannede i tyske Skoler, ivrigere end nogensinde før bekæmper dansk Sprog og Aand, paa en Tid, da en af Tysklands berømte Historieskrivere ved sine Forelæsninger i Kiel maaske bidrog allermest til at udbrede Foragt for alt Dansk, Forelæsninger, der fik Ingemann til at forme Ordsproget: »Løgn er en Videnskab«, sagde Fanden, han hørte Forelæsninger i Kiel. Denne Artikels Eksempler paa Tyskernes gamle Had til de danske godtgør i høj Grad, »at Nordtyskerne hverken i Dag eller i Gaar har begyndt at hade og nedsætte det Danske«. Her skal nævnes nogle af de Eksempler, Müller fremdrager.

Medens Knud den Store herskede over Danmark og Norge, Sydskotland og England og alle Vegne berømtes som Kirkens bedste Ven og Retfærdighedens kraftige Beskærmer, gav Biskop Dithmar af Merseborg ham Æresnavnet: den Øgleunge, Konge over Danskerne, de skidne Hunde, og tilføjede, at efter at han selv, Gud ske Lov og Tak, havde ladet myrde Mandskabet paa tredve af sine Skibe, Sørøvere alle til Hobe, sidder han nu og maa forsvare sig alene som Basilisken i Afrikas Sandørk.

Om Valdemar den Store siger Tyskeren Helmold i sin Slavekrønike, at hvis Hertug Henrik Løve af Sachsen giver Slaverne Lov til at røve i Danmark, vil Kong Valdemar næppe vaagne af sin Døs, før alle danske Øer er ødelagte; thi de danske Konger er dorske og dovne og

sidder altid over Kruset, saa de snart aldrig er ædru og knap engang mærker, hvad Fortræd man kan gøre dem.

Men det kosteligste af disse Eksempler er imidlertid, hvad Müller har hentet fra »Den holstenske Krønike«, skrevet af en Præst i Bremen, der hævder, at Jyderne i Virkeligheden nedstammer fra Jøderne, hvad Navnene Jylland og Jyderne noksom viser, ja hele Danmark er kaldt op efter Patriarken Jacobs Søn Dan, og den tyske Præst tilføjer: »Af disse Navne kan man slutte og maa efter Rimelighed antage, at de danske og især Jyderne er af jødisk Slægt og af Dans Stamme, af hvilken man ogsaa siger, at Antikristen engang skal fødes.« For Jyllands Vedkommende er der nu aldeles ingen Tvivl; for det er selve den tyske Kejser, der, efter at Jylland var kommen til at ligge øde, har sendt Jøder op til det Land, »hvorfor de den Dag i Dag kaldes Jyder, det er Jøder.« At dette virkelig er Tilfældet, faar de danske Konger noksom at føle; thi Jyderne er i Almindelighed »hadskere og mere troløse mod deres Konger end andre Danske«; og »man siger, at der er mange Konger, som er blevne dræbte af dem. Thi Kongerne vover at sige dem i deres Øjne: Jøder er I i Troløshed, og Jøder skal I forblive! ligesom de vilde sige: ligesom de myrdede deres Herre Jesus Kristus uden Skyld, saa gør og I ved jeres Konger!«

Müller bemærker hertil: »Lærer man end ikke af den Sladder, hvad de Danske er for Mennesker, saa lærer man i det mindste, hvad gode Tanker Tyskerne har gjort sig om dem, som det Folk, hvis mærkeligste Skud skal være Satan skinbarlig!«

En Afhandling om Erik og Abel, der først offentliggjordes efter Müllers Død i »Folkekalender for Danmark«, slutter saaledes: »Og hvorvel man for Sikkerheds Skyld slog en Pæl baade gennem Lig og Ligkiste, vidste Folk endnu længe at fortælle om Abels kulsorte Genfærd, der foer om paa en lille Hest med tre gloende Jagthunde efter sig; men endnu længer vil han mindes som »Schlesvig-Holsteinernes« rette Stamfader og Forkæmper; thi selv gjorde han, hvad han kunde, for at rive Slesvig fra Danmark ved Hjælp af Holstenere og andre Tyskere, og hans Ætmænd traadte i hans Fodspor, saa det sved til Danmarks Rige.«

Selv deltog Ludvig Chr. Müller ogsaa direkte i det folkelige og nationale Vækkelsesarbejde i Sønderjylland. Vi ved saaledes, at han flere Gange paa Kolds Opfordring — Kold var den Gang Huslærer dernede — kom til Forballum, hvor han bl. a. med stort Liv fortalte Sagaer. Disse hans Besøg i Forballum fik ogsaa derigennem stor Betydning for det danske Folk, at han ved sine Udtalelser om en fri Skoleundervisning og om den historiske Fortælling som det ypperste Middel til Børns Undervisning i de Samtaler, han og Kold førte, i høj Grad kom til at præge dennes Syn paa Skolespørgsmaal, ligesom han vistnok fik stor Indflydelse paa Kolds Udvikling i det hele taget.

Tanken om at oprette en dansk Højskole i Sønderjylland vandt ogsaa Ludv. Müllers udelte Bifald.

Og hans Navn fandtes under et Opraab i »Dannevirke« i Januar 1840, hvori stærkt slaas til Lyd for Oprettelsen af en saadan Højskole, hvor Undervisningsfagene skulde være: Modersmaalet, Historie, Bibelhistorie og Kirkehistorie, Geografi, Tysk, Naturhistorie og praktisk Geometri, Skrivning, Regning og Sang. Opraabet er foruden af Ludv. Müller undertegnet af tre andre Præster, deriblandt Pastor L. C. Hagen i Mjolden, der ligesom Müller havde været Lærer for Grundtvigs Børn, og af ti Lægmænd ovre fra Sønderjyllands Vestkyst, deriblandt Mænd som Møller N. A. Hansen, Forballum, og Knud L. Knudsen paa Trøjborg.

Naturligvis blev Hjemmetyskerne rasende over dette Forslag og erklærede, at de ikke vilde vide af saadan »ein Danisirungsinstitut«. Men ogsaa fra en enkelt kongerigsk Side nærede man Betænkeligheder og benyttede Lejligheden til at falde over Grundtvig og hans Disciple. I »Fædrelandet« erklæres saaledes, at man frygter for, at en saadan Skole vil mislykkes, hvis den ikke faar den nødvendige Vejledning; særlig betænkeligt finder Bladet det, at to af Præsterne, Hagen og Müller, har været saa nøje knyttet til Grundtvig og den grundtvigske Retning, hvis Tilhængere Bladet anser for mindre godt skikkede til at indrette Undervisningsanstalter(!). Grundtvigs egne Idèer er i hvert Fald saa uklare, at man ikke behøver at nære Betænkeligheder ved at erklære dem for uigennemførlige. Grundtvig læste med Glæde Opraabet og siger i et Brev til Peter Rørdam: »Gid der kun maa drives paa Sagen fra alle Kanter; thi det er den høje Tid!« Et af Undervisningsemnerne var Grundtvig imidlertid ikke tilfreds med, nemlig Geometrien. Det hedder derom i ovennævnte Brev: »Har De set Hagens og Feilbergs og L. Müllers Plakat om en Dansk Højskole i Sønderjylland? Den har en geometrisk Side, som jeg finder latterlig; men andre finder vist netop den opbyggelig, og det har vist ingen Nød, at de danske forgaber sig i Matematikken.« Den omtalte »geometriske Side« har L. Müller imidlertid næppe været Ophavsmanden til; han, om hvem det i Skoletiden hedder, at Matematikken var hans svage Side, og som selv i sin Manddom i et Brev til Kold udbryder: »Hvad Pokker forstaar jeg mig paa at multiplicere Brøker, eller hvad halvanden Gang Halvanden er. Man kan jo blive gal af at tænke paa Sligt!« han har næppe ønsket, at det danske Folk skulde »forgabe sig i Matematikken«.

Denne Sag førtes ikke igennem før Aaret efter, da Müller havde forladt Ribe for at drage til Snedsted. Den Mand, der mere end nogen anden har Æren for, at Højskolen i Rødding virkelig blev rejst, er sikkert C. Flor, der i længere Tid ogsaa havde syslet med Tanken, og som førte den igennem, saa Skolen kunde indvies 1844. Müllers Indflydelse paa Livet paa Rødding blev kun paa anden Haand, gennem den store Indflydelse, han havde haft paa Skolens senere Forstander, Sofus Høgsbro, der var hans Elev paa Kathedralskolen i Ribe,

og i hvem han havde vakt en Længsel efter et mere folkeligt og frisindet Skolevæsen end det bestaaende.

Endnu en Artikel af Ludv. Müller i »Dannevirke« fortjener at nævnes i denne Forbindelse, fordi den indeholder en kraftig Opfordring til alle Danske om at skrive og tale vort danske Modersmaal saa rent som muligt. Han begynder med at fortælle, at han kender en Skolelærer, der ejer en lille Bogsamling, og som for nylig købte Meyers Fremmedordbog, med den Begrundelse, at han ikke kunde undvære den, hvis han vilde have det fulde Udbytte af sine danske Bøger. Müller maa indrømme den Sandhed, at mange af vore Bogskrivere og de fleste af vore Bladskrivere ligesom kappes om, at gøre deres Sprog uforstaaeligt, ikke alene for Almuen, men for en stor Del af de mere dannede, ved, som det synes med Forkærlighed at bruge fremmede Ord og fremmede Talemaader. En saadan Fremgangsmaade var forstaaelig i det gamle Ægypten, hvor man havde et Præsteskab, der indrettede alt paa at holde Folket i Vankundighed og med det samme under Aaget, men her i Danmark er slig Fremgangsmaade urimelig, da vel ingen, »der sætter Pen til Papiret for at lade trykke, hvad han skriver, tør sige at være en Fjende af almen Oplysning! — De gode Mænd skulde dog engang tænke sig om og se, hvad Følgen kunde blive af den ofte lapsede, oftere skødesløse, altid urimelige Vane, at sige dannede Folk paa et for dem uforstaaeligt Tungemaal, hvad der kan siges paa Dansk.« Den overdrevne Brug af fremmede Ord er gal, fordi det er slemt, at det danske Folk ikke fatter meget, som de kunde have godt af at læse, men det er værre, at det misforstaar en Del, og allerværst, at det let kan falde dem ind, at deres Modersmaal dog maa være et jammerligt Sprog, siden man ikke kan skrive en Side Dansk, uden at tage sin Tilflugt til fremmed Gods. Desværre er en Del fremmede Ord for Tiden nødvendige, fordi der er optaget en stor Mængde i vort Sprog, uden at der findes tilsvarende gode, danske Ord, og ingen skal lastes for at bruge saadanne, men »hvad det derimod skal til, at man skriver »on dit« i Steden for et Rygte eller »Gravamina« i Steden for Indsigelser eller Klagemaal, det maa jeg tilstaa gaar over min Forstand.« Han slutter saa med en kærlig Hilsen og kærlig Bøn til hver dansksindet Forfatter, at han gør sig Umage for at skrive rent Dansk, saafremt han er inde i sit Modersmaal og vil forstaas af sine Landsmænd.

Var Ludvig Müller saaledes stærkt optaget af den nationale Vækkelse i Sønderjylland, var han det ikke mindre af den kirkelige Kamp, Grundtvig førte i de Aar, og som var indledet allerede i 1825, medens Müller endnu var Student. Ogsaa i denne Kamp deltog Müller, skønt det sikkert er rigtigt, hvad Morten Eskesen siger om ham: »Avind og Trætte var langt fra Müllers Lyst, og han pralede aldrig af sit Mod, skønt han ikke krøb i et Musehul i Tidens Brydningskampe.« Müller siger selv i en Artikel i »Dannevirke«, at blandt alle dem, der har grebet Pennen for at deltage i den kirkelige Kamp, har

der næppe været en eneste, der har gjort det med saa liden Lyst som han; derfor har han ogsaa hidtil siddet stille, mens hans Venner kæmpede. Men nu kan han ikke sidde stille længere uden at risikere, at enhver, som ved, at han hidtil ikke alene har delt Tro med Vennerne af det gamle Kirkeord, den apostoliske Trosbekendelse, men ogsaa Anskuelse af dette Ords Betydning, maa tænke, at han nu enten har skiftet Anskuelse om dette Ords Betydning eller i hvert Fald agter den for ringe til for dens Skyld at stille sig ved sine Venners Side paa en Tid, da der synes at være Udsigter til, at de snart vil faa lige saa mange Modstandere, som der er Præster i Danmark. Det, der særlig har kaldt Müller frem, er et Brev til Biskop Mynster, hvori 14 Præster fra Børglum og Dronninglund Herreder bl. a. siger, at de »især maa forkaste det aldeles uprotestantiske, for ej at sige rent ud katholske Standpunkt, hvorpaa Modstanderne (af Biskoppens Udkast til et nyt Ritual c: Grundtvig og hans Venner) har stillet sig ved at hæve Traditionen over det skrevne hellige, al Vidsoms Kilde.« Denne Beskyldning for Papisteri er det, Müller kraftigt tilbageviser i Artiklen »Er Grundtvig og hans Venner Papister?« Han minder først om, at ingen mere end Grundtvig har kunnet begejstres over Luthers Gerning og ikke blot har sunget til hans Pris, men ogsaa stadig kæmpet og prædikeret i Luthers Aand. Hans Ord om

»at Moderkirken er ej Pavens Skjøge«
eller 1. Vers af den drøje og bidende Romervise:
»Til Hjærte ej gaar, hvad fra Hjærteløs kom;
saa gaar det med alt, hvad der kommer fra Rom,
med *klassisk Latin* og med *Papisteri*,
med Kraften og Kløgten og Konsterne frie;
men pines og plages og knuses maa dog
hvert Hjærte, som føler det romerske Aag.
Saa vel maa med Fædre
vi bede, Gud bedre,
Gud fri os fra Rom!«

tyder jo dog egentlig heller ikke paa, at han skulde være stærkt grebet af Papismen. Og at Grundtvig og hans Venner holder fast ved det Kirkeord, der ved Sakramenterne aabenlyst er blevet forplantet i Herrens Menighed, altsaa Trosbekendelsen ved Daaben og Indstiftelsesordet ved den hellige Nadver, finder Müller lige saa lidt kan berettigede til Talen om papistisk Tøjeri, saa meget mere som jo den Lutherske Kirke altid har holdt fast ved denne Overlevering. Først hvis det skulde komme dertil, at den Lutherske Kirke udelukker dem af sit Samfund, der anser den kristelige Trosbekendelse for et Guds Ord, overleveret Menigheden som Troens Regel og Troens Baand, kan der være mindste Berettigelse i at betegne Grundtvig og hans kirkelige Meningsfæller som frafaldne, men da vilde det ogsaa blive nødvendigt for Præsterne iblandt dem at nedlægge deres Embeder.

Selvom Ludvig Müller i disse Aar i Ribe først og fremmest helligede sig sin Præstevirksomhed, saa vedblev han dog at være levende optaget af Skolespørgsmaal og ønskede stadig at komme til at virke for en mere frisindet og folkelig Udvikling af det danske Skolevæsen. Det var derfor naturligt, at han, da Embedet som Sognepræst i Snedsted og Nørhaa og Forstander paa Snedsted Seminarium i 1842 blev ledigt, søgte dette. Og denne Gang gik det ham bedre, end da han tænkte paa at komme til Jonstrup; han blev 10. December 1842 kaldet til Snedsted, og her henlevede han saa sine 6 lykkeligste og kraftigste Manddomsaar, og fik gennem sin Virksomhed en meget betydelig Indflydelse paa den danske Folkeskole, især derved, at han i en sjælden Grad kom til at præge sine Elever, der ikke alene nærrede en næsten ubegrænset Beundring og Hengivenhed for ham, men som ogsaa efter bedste Evne søgte at forplante hans Gerning rundt om i de Skoler, hvor deres Virksomhed kom til at falde.

Seminarieforstander i Snedsted.

Det var den 5. Juni 1812, Frederik VI havde resolveret, at der skulde oprettes et Seminarium i Snedsted »for indtil 15 Subjekter af Bondestanden«. Sognepræsten Snedsted, N. L. C. Bentzon, havde indgivet Forslag derom og erklæret sig villig til at paatage sig undervisningen som Førstelærer samt tilbudt noget af Præstegaardens Jord til Haveplads og Jordlod til praktiske Øvelser i Agerdyrkning. Der skulde opføres en Bygning paa 7 Fag i Præstegaardens Have, denne blev imidlertid først færdig efter Nytaar 1813, og de første 3—4 Maaneder maatte Undervisningen af de 7 Elever foregaa i Præstegaarden. I de første 2 Aar var Pastor Bentzon ene om Undervisningen 9 Timer om Dagen. I det hele var de ydre Kaar højst beskedne, selvom der efterhaanden indførtes en Del Forbedringer, navnlig efter et Besøg, Kongen aflagde deroppe 20. Juni 1826.

Bentzons Efterfølger som Præst og Seminarieforstander blev 1830 den senere Biskop G. P. Brammer, en fint dannet Mand, men en Mand af den gamle Skole, der vistnok ikke i ret høj Grad kom til at præge sine Elever. Da Ludvig Chr. Müller 10. December 1842 blev kaldet til Snedsted og Nørhaa, der 1825 var blevet Anneks dertil, var Brammer udnævnt til Præst i Vemmelev, men inden han 1. April 1843 forlod Snedsted, var han blevet udnævnt til Biskop over Lolland-Falster Stift.

Den 18. Februar 1843 drog Ludvig Müller ind i Snedsted Præstegaard, der den Gang laa omtrent, hvor Præstegaarden nu ligger, dog laa Hovedbygningen lidt længere inde i den efter nordvestjydske Forhold endog særdeles store og smukke Have, hvorimod Bygningerne var lave straatækte Huse, der mindede om »Tørveklaadene«. Faa Skridt derfra i Haven laa

Seminariebygningen, der var udvidet 1826 efter Frederik VI's Besøg. Det var jo saaledes ikke nogen særlig gammel Bygning, men temmelig forfalden var den, saa den mere lignede »en Hytte end en Borg«. Der var paa Nordsiden to Indgange, en for Seminaristerne og en for Skolebørnene; paa Sydsiden var Lærernes og Tilsynets Indgang, hvorover der havde staaet F. VI 1813, Tidens Tand havde imidlertid fortæret Stregen i F'et, saa der stod T VI, der naturligvis af Eleverne straks læstes som Tvi, en Indskrift, der jo ikke var pyntelig, selvom den ikke i Uhygge kunde maale sig med en Indskrift, opfindsomme Elever mange Aar senere under en Optagelsesprøve forsynede Indgangen til et andet Seminarium med: »Her lades Haabet ude«. Indvendig var Udstyrelsen tarveligst muligt. Forstuen var saa stor, at man lige kunde vende sig der; der var kun to Klasseværelser, yderst tarveligt udstyrede med to lange Borde og en Bænk paa hver Side samt et Kateder, der siges at have været under al Kritik. I det ene Klasseværelse var der en gammel Vindovn, i det andet en Bilæggerovn med muret Fod. I det ene Klasseværelse var dog et virkeligt Pragtstykke, nemlig en gammel »Bornholmer«. Og hvad Undervisningsmidlerne angaar, stod det omtrent lige saa smaat til, der nævnes dog, at der var et mægtigt Kort, tegnet af Læreren i Geografi.

Saaledes saa det ydre Apparat ud, da Ludv. Müller holdt sit Indtog i Snedsted, og i den Henseende foregik der ingen nævneværdige Forandringer i hans Tid. Men det er jo nu engang ikke de ydre Midler, der gør en Skole god eller slet. Det er Livet inden for Skolens Mure, det kommer an paa. Og det aandelige Liv, der under Ludv. Müllers Førerskab levedes paa Snedsted Seminarium, var saa stærkt og befrugtende, som det maaske sjældent er Tilfældet i vore Dages Pragtskolebygninger. I hvert Fald er der sjældent fra nogen dansk Skole udgaaet et saa begejstret Kuld Elever, som fra denne Skole i Ludv. Müllers Dage. Ikke saadan, at de alle var prægede i en bestemt Form; det var ingenlunde Tilfældet. De gamle Snedstedelever kunde se vidt forskelligt paa saavel politiske som religiøse Spørgsmaal; men alle de, der overhovedet var Muligheder i, var sat i Gang i Snedsted, og den store Igang sætter var Ludvig Chr. Müller.

Hans to Medlærere var *Georg Filip Pfaff* og *Jørgen Johan Tvilstedgaard*. Om den første siger Müller: »Pfaff er en dannet Mand, et godt Hoved, har udmærkede Evner til at undervise og er en særdeles god Lærer i Geografi. Han forstaar at gøre sit Foredrag interessant, vække Elevernes Lærelyst og at omgaas dem saadan, at de villig gør sig Flid under ham. Som Lærer i Skrivning udretter han omtrent, hvad der kan udrettes.« At Eleverne ogsaa ansaa Pfaff for at være en dygtig Lærer, som de modtog meget af, kan vi se af en Skildring, en af dem har givet: »Han var en lille letbevægelig Mand med et rundt, rødmsuset Ansigt og et Par spillende, meget skelmske Øjne. Man skulde næppe træffe nogen

Mand, der arbejdede med større Lethed end han. Han havde fortrinlige Lærergaver og forstod den Kunst at kunne fortælle i højeste Grad morsomt. Det kunde hænde, at han i Begyndelsen af Timen kom ind paa en Historie, altid en morsom, om end nok saa ubetydelig. Dette satte ham selv og Klassen i Stemning, og det kunde undertiden ske, at Historien medtog det første Kvarter om ikke mere af Timen; men saa kunde han ogsaa saaledes sætte Kraft paa, at der blev udrettet mere i Resten af Timen, end mangen anden vilde have kunnet udrette i to.« Om Tvilstedgaard derimod hedder det, at han vel var en samvittighedsfuld og pligtopfyldende Lærer, men han var skematisk tør og hans Undervisning manglede Flugt. Han kunde hverken forstaa eller taale en Spøg, og det kunde aldrig falde ham ind selv at spøge, ligesom han aldrig nogensinde mistede den ydre Værdighed. Ludv. Müller siger om ham, at han »var en højst agtværdig og fuldkommen paalidelig Mand, flittig som faa og en Slave af sine Pligter; jeg tvivler højlig paa, at enten Liv eller Død eller nogen Ting i Verden, Æren maaske undtagen, kan komme i Betragtning hos ham, naar Talen er om Embedsforretninger.«

Læreren i Børneskolen, der var knyttet til Seminariet, hed *Nørgaard*; han var en særdeles dygtig Mand, som var en glimrende Fortæller, og en udmærket Lærer for Eleverne i praktisk Skoleundervisning. L. C. Müller satte stor Pris paa ham, og han var mange Gange Müller til megen Hjælp, saavel over for Eleverne som over for Befolkningen, især naar Müllers opfarende Sind var løbet af med ham, hvad ikke saa sjældent hændte. Da en af Eleverne, der boede hos Nørgaard, saaledes en Dag kom hjem fra Seminariet fra en Time, hvor Müller havde faret voldsomt op imod ham, og erklærede, at han ikke vilde blive paa Seminariet en Time længer, fordi han ikke vilde finde sig i at blive hundset, fik Nørgaard ham talt til Rette og gik derefter selv om i Præstegaarden for at tale med Müller om ham. Müllers Vrede havde imidlertid helt lagt sig, og han vilde straks med om i Degneboligen for at tale med Eleven. Paa Vejen takkede han Nørgaard for, hvad han havde gjort. »De er min Ven,« sagde han paa Vejen derom, »det er min Pæl i Kødet, denne Hidsighed.« Efter at han var kommen om i Degneboligen, varede det ikke længe, før baade han og Eleven græd som nogle store Børn, og siden den Tid var de de bedste Venner. Om Nørgaard som Lærer siger Müller, at han var en af de dygtigste Lærere, han nogen Sinde havde truffet paa, »en udmærket Lærer, undtagen i Indenadslæsning, hvori jeg kun vil kalde ham god. Han nedlader sig aldrig til tom Figureren, ser altid paa det væsentlige, er en ypperlig Vejleder for Seminaristerne og forstaaer at tale med Børnene, som ingen kan det uden han, baade er levende med i Undervisningen, har Stoffet og Sproget fuldkommen i sin Magt og kender Almuen nøje, som den, der er opvokset iblandt dem.«

Det var med store Forventninger, Ludv. Müllers Venner saa ham drage til Snedsted Seminarium; de vidste, at han havde stor Lyst til Lærergerningen for de unge, og de kunde ikke være i Tvivl om, at han vilde komme til at fylde sin Plads som faa. Peter Rørdam skriver til Grundtvig; »Det glædede mig ellers, at Ludvig Müller kom til Snedsted; maaske kan jeg ved ham faa en Skolelærer og Sanger efter mit Sind; for paa Landet er det ret tungt, naar Læreren ingen Lyst har til sin Stilling, saa bliver Børnene lige saa dvaske og dumme.« At Rørdam fra Snedsted har kunnet faa Lærere efter sit Sind, kan der ingen Tvivl være om nu, da vi ved, hvilket Præg der var over næsten alle dem, der i Ludv. Müllers Dage udgik derfra. Rørdam skriver da ogsaa en anden Gang til Grundtvig: »Jeg har skrevet til hebraiske Müller om en dygtig Lærer til Kindvig.«

Ludvig Müllers Optræden over for Eleverne var ganske anderledes frisk og lige til, end Brammers havde været, og han tog dem derfor straks med Storm. Hertil bidrog ogsaa, at han straks begyndte at fortælle for dem, »og han kunde fortælle, saa man aldrig glemte det.« Han underviste i Religion, Katekisation, Verdenshistorie og noget Danmarkshistorie. Selv var han hjemme i sit Stof, saa han med Liv og Lyst kunde fortælle »vidtløftig efter Kilderne«. Han talte hurtigt, saa hurtigt, at det i Begyndelsen kunde være vanskeligt nok at følge med. Morten Eskesen siger et Sted: »Det var, som vi blev helt borte i den rivende Strøm og skulde tabe Vejret; men naar vi saa under Gentagelsen ret kom til os selv, saa kendte vi, hvor det havde frisket os op og frugtbargjort vort Liv.« Naar han saa havde fortalt for sine Elever, vilde han gerne have, de skulde fortælle for ham igen, ikke med Bogens Ord og heller ikke med hans; han kunde ikke udstaa at møde sine egne Ord fra sine Elevers Læber som »aandløs Papegøjesnak«; nej, de skulde fortælle med deres egne Ord efter en grundig Forberedelse i Bøgerne. Lige saa lidt som han kunde finde sig i, at hans Elevers Undervisning alene skulde bestaa af en tør og død Udenadslæren, lige saa lidt kunde han tænke sig, at de skulde nøjes med stadig at høre; de skulde først og fremmest sættes i Gang ogsaa paa den Maade, at de lærte rigtig at bruge de Bøger, der stod til deres Raadighed. Hvor stor Vægt han lagde paa, at Eleverne for Alvor lærte at bruge Bøger, kan vi bl. a. se af et Brev til Kold, der lyder saaledes:

»Kære Kold! Jeg har hørt, at De har i Sinde at oprette en Skole i Fyer. Det er et godt Forsæt. Gud give Lykke!

Men jeg har ogsaa hørt, at De har i Sinde slet ingen Bøger at bruge. Er det sandt, hvorpaa jeg tvivler, saa vil jeg bede Dem betænke, om De ikke derved berøver Deres Disciple et vigtigt Hjælpemiddel. Vorherre har dog selv sørget for, at der blev skrevet en Bog til Gavn for hans Menighed. Hvorfor maa den ikke læses? Som gammel Historielærer kan jeg forsikre Dem, at hvor herlig end den mundtlige Fortælling er til at fremkalde Lyst, er dog Bogen nødvendig til at minde om, hvad der er fortalt, og repetere efter. Det kan dog umuligt være

Deres Hensigt at gøre Deres Disciple til Deres Slaver ved at forbyde dem at lære noget. ved Hjælp af andet end Dem selv. Og De ved lige saa godt som jeg, at det er en vigtig Sag i vore Dage at lære Folk at bruge Bøger ret, da kun de raaeste undlader aldeles at bruge dem.«

Paa den Tid anvendtes paa Seminarierne en Bibelhistorie af Hersleb; den var Müller imidlertid ikke tilfreds med, især fordi Sproget var for stift og fornemt. Derfor besluttede han selv at skrive en Bibelhistorie. I Vinteren 1847—1848 var han færdig med det gamle Testamente, saa hans Elever fik den Ark for Ark, efterhaanden som den blev færdig. Det ny Testamente blev først færdig 1851, da Bogen i sin Helhed udkom. Müller siger, at han »har stræbt at føre saa dansk og folkeligt et Sprog som muligt; men Platheder har jeg søgt at undgaa, undtagen hvor jeg ikke kunde udelade dem uden at forgribe mig paa Originalen. — Iøvrigt kan det vel ikke skade at minde visse Folk om, at ingenlunde alt Folkeligt er plat, om det end strider mod uvidende Grammatikers og selvgjorte Sproglærdes vilkaarlige Regler.« Og han vilde sikkert sige om den, som han sagde om sin Danmarkshistorie: »Jeg har skrevet for de læge og ikke for de lærde, saa naar Lægfolk og Ungdommen kan bruge min Bog, maa for mig gerne hvem, der vil, handle med den, som han lyster.« Det er vel den Bibelhistorie, der lige ned til vore Dage har været mest brugt ved videregaaende Undervisning, og er den for nogle kommen til at staa som en frygtet Bog, saa skyldes det først og fremmest at den af Lærerne ikke er blevet brugt efter sin Bestemmelse som Støtte for den mundtlige Fortælling, men er bleven brugt paa en Maade, som Müller netop ikke vilde have den brugt. Han siger: »Den Lærer, der ikke kan gøre Forskel paa, hvad der skal læses, og hvad der skal læres, kan lige saa lidt bruge denne Bog som en anden.« Men for mange Lærere har denne Bog med dens jævne, danske, folkelige Tale faaet stor Betydning som Indledning til Studiet af den hellige Skrift. Af Müllers egne Elever blev den modtaget med Begejstring. Morten Eskesen siger: »Det var en stor Lettelse for os, naar vi om Dagen havde hørt Müller fortælle udførligt efter selve de hebraiske Bøger, overført i den glødende danske Tunge, og vi da om Aftenen læste efter. Det var da, som vi atter hørte hans levende Røst og selv kom i Glød.«

Saaledes som han selv fortalte Bibelhistorie, begejstrede han sine Elever til at gøre det. Det hændte engang, at en af Eleverne, efter at Müller i en Time havde skildret den Skade, det døde Ramseri gjorde, sagde til ham: »Ja, men naar nu Præsten vil have det, hvad saa?« »Saa siger du bare: Deres Velærværdighed! et Par Gange og gør for Resten, hvad du vil!« Den Gang laa der naturligvis et stort Kætteri i en saadan Udtalelse, men siden har Udviklingen jo ført med sig, at Lærerne i den Henseende kan gøre, hvad de selv vil, endog uden at sige: »Deres Velærværdighed!« et Par Gange. Morten Eskesens Afgangstil hed »Om

Undervisning i Bibelhistorie i vore Almueskoler«, og deri maledede han Ramseriets Vederstyggelighed med meget stærke Farver, saa stærke, at Biskop Fogtmann i Randen havde skrevet: »Upassende«. Müller frygtede for, at denne Stil, der iøvrigt var særdeles vel skrevet, skulde ødelægge Eskesens Eksamenskarakter; det blev dog ikke Tilfældet, men Biskop Fogtmann var heller ikke til Stede ved Eksamen.

Ludv. Müllers gamle Kærlighed til Islandsken fornægtede sig heller ikke nu. Hver Torsdag Eftermiddag læste han Islandsk med Seminariets Elever. Han havde lagt Timen umiddelbart før Aften, fordi han saa ikke mente, det gik saa nøje til, om den ene Time blev til to. Det var ikke alle Eleverne, der fik noget ud af disse Timer, og de var derfor ikke videre glade for at sidde der og vente paa Aftensmaden en Time ud over Tiden; men mange af dem følte sig saa stærkt grebne af Müllers aandfulde Tale saavel om Sagaernes Sprog som Indhold, saa de aldrig siden glemte det, og hele deres Liv følte Taknemlighed for den Undervisning, der havde givet dem den »gyldne Nøgle, der aabnede vort rige Modersmaals inderste Gemmer« for dem.

Ludv. Müller var en meget dygtig Oplæser, og han læste ofte og gerne for sine Elever og med lige stort Mesterskab, hvad enten det var Holbergs Komedier eller Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd«, han læste. I disse Oplæsningstimer kunde det ogsaa hænde, at Grundtvigs Kæmpevisebog kom frem; saa sang han Kæmpeviser med dem; havde de ingen Melodi til dem, læste Müller dem højt, eller de tyede over til Fru Hanna Müller for at faa hende til at finde en brugelig Melodi.

Müllers Hjem stod altid aabent for Eleverne, naar de havde noget at tale med ham om, og mange af dem gik styrkede og oplivede bort fra hans Studerekammer efter en dybt alvorlig og fuldt fortrolig Samtale med ham. Han tog sig af dem, som en Fader kan tage sig af sine Dreng, og det var en Selvfølge, at han sagde *du* til dem.

Et smukt Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Müller gav Agt paa sine Elever og forstod at gribe ind, netop naar de mest trængte til hans faderlige Raad og Vejledning, har Morten Eskesen aflagt i sine »Minder og Oplevelser«, Han fortæller her, hvordan han i længere Tid havde gaaet og været nedtrykt, fordi han var kommen til at tvivle om, at han duede til at blive Lærer. Ludv. Müller kunde se, der var noget i Vejen med den ellers saa glade og livlige Ungersvend, og saa en smuk tidlig Majmorgen stillede Forstanderen paa Elevens Værelse og opfordrede ham til at forlade Bøger og Landkort for at gaa en Tur i den friske Foraarsmorgen. Da de havde gaaet lidt, gik Müller lige til Sagen og stillede Morten Eskesen Spørgsmaalet: »Hvordan har du det?« paa en saadan Maade, at han straks lukkede sig op og talte om sin Sindstilstand og om, at han gik med alvorlige Planer om at vende tilbage til sit Hjem, tage fat paa Spaden og dyrke Jorden,

ligesom hans Fædre havde gjort det. Men Müller kendte sin Elev og vidste, at der var aandelig Kraft nok i ham til at blive Lærer. Derfor sagde han til ham, at han ganske rolig kunde fortsætte, og han føjede til: »Tak du Gud, at du har faaet Øjnene op for Livets ramme Alvor og store Opgave i Tid og Evighed. Men ved du, hvad det er, der er i Vejen med dig? Der er dette, at det, du skal vokse dig til hele dit Liv igennem, det vil du opnaa som ved et Trylleslag. Husk paa, det er det mindste Frø, der bliver til den største Urt, og husk, at Gudsanden, som har yppet det gode Værk i os, han vil ogsaa føre det frem og fuldende det indtil Vorherres Jesu Kristi Dag.« Hvor er det et smukt og betegnende Træk, og ingen vil undres over, at Morten Eskesen i dyb Taknemlighed mindedes denne Samtale hele sit lange Liv. Den Mand, der paa den Maade kunde tage sig af sine Elever, han var en Ungdomslærer af den rette Slags, og det vilde være en Lykke for enhver Ungdomslærer at være i Besiddelse af lidt af hans Aand.

Vred kunde Müller blive, saa det forslog; »han var hidsig som en fyldt Kardus« og kunde gøre en vældig Støj, naar det kom over ham. Han kunde da skænde »saa en Hund maatte skamme sig«; men det gjorde aldrig i den Grad ondt, at det forbitrede. Enhver vidste, at Hjærtet var godt, og at naar Straffen var fuldbyrdet, var Forseelsen glemt; naar Bygen var ovre, saa var den ovre. Nag kunde der slet ikke være Tale om. Det regelrette og regelbundne laa ikke meget for Müller; men derfor stivnede hans Undervisning heller aldrig, derfor kunde han blive den store Igang sætter. Han sagde selv engang: »Jeg vil nok tro, at de af mig dimitterede Seminarister ikke i det Hele naar den Dygtighed som min Formands, men de bedste af dem vil blive bedre end hans.«

Ogsaa for Konfirmanderne blev det en meget stor Forandring at faa Müller i Stedet for Brammer, der holdt stærkt paa, at de skulde lære udenad; ofte fik de saa meget for, at adskillige af dem matte tage noget af Natten med til Forberedelsen. Müller afskaffede straks Ramseriet og gav sig til at fortælle for dem. Der sidder endnu, mens dette skrives, enkelte af hans gamle Konfirmander, Folk, der nu er op i Firserne, som med inderlig Taknemlighed mindes Müllers Konfirmationsundervisning, som de føler har haft Betydning for hele deres Liv. En af dem har fortalt mig, at Müller foruden at fortælle for dem ogsaa læste med dem i den hellige Skrift; naar han saa en Dag var rigtig ivrig, kunde det hænde, at han gav dem hele 4 Kapitler for at læse hjemme. »Det var jo rent for meget for os Børn. Men vi skulde nok arbejde os igennem.« Og hvor blev Müller saa glad næste Gang, naar han mærkede, at de havde forstaaet lidt af det. Saa gik han op og ned mellem Bænkene og saa straalende glad ud, og var der en, der svarede rigtig efter Müllers Sind, saa maatte han være beredt paa at faa et ordentligt Dask paa Øret med et »Det var godt, din Tamp«. Naar der bød sig en Lejlighed dertil, talte han ofte om mange forskellige

Ting med dem, især var han uudtømmelig paa Historier fra sin Barndom. Blev der Tale om et eller andet Slag fra Bibelhistorien, hændte det, at han tog dem ud i Haven, stillede dem op i Slagorden, to Hære over for hinanden, og saa ledede han selv Slagets Gang, Vred kunde han jo blive, saa det forslog; men han slog aldrig i Hidsighed. En Gang hændte det, at Drengene var gaaet ind i det Klasseværelse paa Seminariet, hvor Konfirmandernes Undervisning foregik; der havde de tændt alle de Lys, der stod paa Bordene, et ved hver Seminarists Plads, og saa holdt et Par af de stærkeste Døren for Pigerne. Nu hændte det hverken værre eller bedre, end at Müller kom og tog i Døren, og Drengene indenfor, der troede, det var en af Pigerne, holdt godt igen, saa Müller maatte bruge alle sine Kræfter, før han fik Døren op. Da han saa saa ud over Klasseværelset med de bestyrtede Dreng og de brændende Lys, blev han ude af sig selv af Vrede, jog Drengene hjem øjeblikkelig og sagde, at de overhovedet ikke skulde komme til Præst mere, for den Slags Fyre skulde han ikke have noget af at konfirmere. Drengene maatte jo gaa, men var ganske ulykkelige og gik ind og klagede deres Nød for Læreren, der sagde til dem, at nu skulde de gaa stille hjem den Dag, men saa næste Gang møde til Præst som sædvanlig. Han kendte nok Pastor Müller. Læreren fik da ogsaa Ret, da de næste Gang mødte, var Müller i usædvanlig godt Humør og talte roligt, næsten spøgende om Begivenhederne.

Børnene holdt meget af Müller, og han gav sig meget af med dem, ogsaa før de kom til at gaa til Præst. Det hændte ofte, naar han kom ridende paa sin hvide Hestovre fra Nørhaa og kom forbi Aarup Skole netop, naar de fik fri, at han opfordrede til at prøve paa at følge med Hesten, og naar de saa fulgte med rigtig langt, kunde han staa af Hesten og samle Børnene om sig i Vejgrøften for at fortælle dem en rigtig morsom Historie. Naar han engang imellem kørte »til Sogns« i Stedet for at ride paa den hvide, havde han næsten altid flere Børn hængende bag paa Vognen.

Over for Sognets Folk var Müller jævn og ligefrem. Brammer havde afrettet dem til at kysse sig paa Haanden, for det hellige Embedes Skyld. Da Müller kom, vilde de ogsaa overføre denne Skik paa ham, men han tog Haanden til sig, som om han var stukket af et giftigt Kryb, og udbrød: »Hvad, kysser du mig paa Haanden?« »Vil du ikke ogsaa kysse min Fod?« føjede han til og stak Foden frem. Han var meget godgørende, hvor han fandt, der trængtes til hans Hjælp, men det kneb ham at holde Orden paa sine Pengesager. En Juledag kom han ridende fra Nørhaa forbi Aarup Skole. Da han saa Læreren, fortalte han, at han paa Vejen havde tabt sit Offer. Læreren tilbød straks at lade et Par af sine Børn løbe ud for at finde Pengene. »Nej,« sagde Müller, »nu har jeg tabt dem, og det kunde jo være, at en fattig Mand, der trænger mere til dem, end jeg gør, kunde finde dem.« Et andet Bevis paa, hvor lidt han forstod sig paa Pengesager, er det, at han en Dag

kom over til Lærer Nørgaard med en Regning i Haanden og i stor Heftighed udbrød: »Er det nu ikke ogsaa for galt! Her sender de Mennesker mig en Regning. De kunde da nok begribe, at hvis jeg havde Penge, saa betalte jeg.« Naar der gik ham noget imod, særlig i Sogneforstanderskabets Møder, kunde han blive meget vred og opfarende; men saa snart han havde vendt sig, var han lige god igen. En Dag, det var et forrygende Snevejr, havde han sendt en Seminarist til Nørhaa med et Brev til et af Sogneforstanderskabets Medlemmer med Opfordring til samme Aften at komme til Møde i Snedsted Præstegaard. Da Manden læste Brevet, udbrød han: »Den Præst maa da være tosset!« Dette gik Seminaristen hjem og fortalte Müller, der om Aftenen modtog Manden i Gangen, greb ham i Nakken og satte ham uden for Døren, idet han sagde, at en Mand, der omtalte sin Præst paa den Maade, vilde han ikke se i sit Hus. Da Manden havde sundet sig lidt, syntes han ikke, der var andet for end gaa sin Vej; men han var kun kommen ud af Præstegaarden og om til Kirken, før Müller kom løbende efter ham og slog ham paa Skulderen. Et Øjeblik efter var de to Mænd de bedste Venner igen.

Ludv. Müller var som alt tidligere omtalt en meget dygtig Prædikant. Det var ham en Glæde at prædike. »Jeg kunde prædike fra Morgen til Aften!« som han engang udbrød. Og Folkene i Snedsted og Nørhaa vilde gerne høre ham, ja ogsaa udensogns fra drog Folk til Snedsted Kirke i Müllers Dage. Skønt han aldrig skrev sine Prædikener, holdt han ofte tre forskellige samme Søndag, idet han jævnlige om Sommeren holdt Gudstjeneste, foruden i de to Kirker, ude i Fiskerlejet Stenbjerg, der hørte til hans Pastorat. Om Vinteren holdt han rundt om i Pastoratets Skoler Bibellæsning, hvor han især var glad for at se de unge, som han da ofte katekiserede med. Kunde de ikke svare, var han ikke altid lige naadig. En Dag, en ung Mand blev Svar skyldig paa et meget jævnt Spørgsmaal, bad han ham om bag efter at komme om i Præstegaarden. Da den noget benovede unge Mand kom ind til Præsten i hans Stue, modtog Müller ham smilende med Spørgsmaalet: »Hvem har konfirmeret dig?« Da den unge Mand svarede: »Det har Pastor Brammer,« udbrød Müller: »Saa Gud naade ham!« Derefter talte Müller længe med den unge, og det blev ikke sidste Gang, han kom i Præstegaarden.

At Müller i disse Aar stod i sin fulde Arbejdskraft, forstaar vi, naar vi tænker paa, at han med Liv og Sjæl gik op i Bestridelsen af sit dobbelte Embede som Præst og Seminarieforstander og endda fik Tid til at skrive første Del af sin store Bibelhistorie. Det er ikke underligt, at Grundtvig og hans Venner kom til at tænke paa Ludv. Müller, naar Talen var om en Bestyrer til »Højskolen i Soer«, som de nu havde Grund til at haabe snart skulde blive til Virkelighed. Peter Rørdam skriver herom i et Brev til Grundtvig 8. Marts 1846: »Til Bestyrer ved jeg ingen bedre end hebraiske Müller,

naar han bare vilde lade være at gnave, for han gnavede i København og er bleven ved med det baade i Ribe og Snedsted, saa kom han der, vilde det vel ikke vare længe, før han ogsaa var misfornøjet med det. Det skulde være, at naar han kom i Deres Nærhed, kunde han blive talt lidt til Rette, for Gaver har han og tillige Dygtighed, og arbejde kan han. Barfod, naar han ikke var saa vild, kunde ogsaa gøre Gavn der. Det bedste var, at De fik Overkommandoen. De kunde nok styre baade Barfod og Müller, skønt det imellem kunde falde vanskeligt nok.«

Hvad der kunde faa Müller til at »gnave« var vistnok oftest hans Vanskeligheder med at styre sine egne, Sognets og Seminariets Pengesager. Han var sig jo fuldkommen denne Mangel paa økonomisk Begreb bevidst og kunde ofte udbryde: »Jeg burde have en Jurist til Kapellan.« Det er muligt, at Peter Rørdam med ovennævnte Udtryk tænker paa dette Forhold, men det kan ogsaa være, han har hørt Tale om Müllers Utilfredshed med Seminariets ydre Kaar og tror, det er et Udslag af Müllers Lyst til at »gnave«. Denne Utilfredshed var imidlertid ganske berettiget. De ydre Forhold var saa tarvelige, at det maatte faa Indflydelse paa hele Arbejdet paa Seminariet.

Müller siger 1846 i en Indberetning til Kancelliet: »En stor Mangel ved det herværende Seminarium er, at hverken Lokalet eller Lærernes Antal tillader os at dele Eleverne i tre Klasser. Var dette Tilfældet, kunde, som Bestemmelsen er, de fleste tilbringe tre Aar her, hvad nu vilde være unyttig Tidsspilde. — Vi maa nødvendigvis have en Lærer til — jeg vilde sige to, dersom der var mindste Udsigt til, at vi kunde faa dem, tre Klasser, et treaarigt Kursus Seminariets Læsestuer ser daarligere ud end de fleste Landsbyskolestuer, og dets Skolestue er baade uhyggelig og usund.« Af disse Grunde mener Müller, det bliver nødvendigt snarest muligt at tage Bestemmelse om en ny Bygnings Opførelse eller om at flytte Seminariet, hvad der havde været en Del Forhandling om. Men i Tilfælde af Seminariets Flytning er det Müllers bestemte Ønske at flytte med. Han siger i ovennævnte Indberetning: »Jeg flytter hellere som Seminariets Forstander uden en Skillings Vederlag, end jeg bliver her efter Seminariets Flytning med hele min Gage i Pension; det var for dette Embeds Skyld, at jeg søgte Snedsted.« Hvor stor Vægt Müller lagde paa, at der ansattes en fjerde Lærer ved Seminariet, kan vi se deraf, at han siger: »Kunde jeg gøre nogen Nytte ved f. Eks. at flytte til Skyum og saa afstaa Halvdelen af min nuværende Gage til en fjerde Lærers Lønning, vilde jeg ikke betænke mig et Øjeblik derpaa.« Ministeriet tog da Bestemmelse om, at Seminariet skulde flyttes til Ranum, 1 Mil Syd for Løgstør, og at Müller skulde følge med som Forstander samt Sognepræst for Bjørnsholm og Malle. Det var Meningen, at Seminariet allerede skulde være flyttet til Ranum 1. Maj 1848, men paa Grund af en Ansøgning fra Eleverne i ældste Klasse om

at faa Lov til at afslutte deres Eksamen i Snedsted, udsattes Flytningen til efter Sommerferien.

Müller og hans Elever kom saaledes til at opleve det første Aar af Treaarskrigen i Snedsted. Og efter hvad vi ved om Müllers levende Deltagelse for Danskhedens Sag i Sønderjylland, forstaar vi let, at han var stærkt optaget af Begivenhederne og ønskede, at hans Elever skulde være det samme. Naar han kom ind i Klassen, havde han sidste Nr. af »Danskeren« med til dem, og han begyndte i Reglen Timerne med et Par Ord om de vigtigste Begivenheder og læste ofte højt for dem i »Danskeren«. Havde en eller anden Begivenhed gjort stærkt Indtryk paa ham, som f. Eks. Kristian VIII's Død, kunde det ses, at Budskabet derom havde kostet ham Taarer, og han talte da derom med levende Bevægelse, der forplantede sig til hans Elever. Søndagen efter Slaget ved Bov prædikede han derom i Kirken. Det var sikkert med inderlig Glæde, han var Vidne til, at 22 af hans Elever meldte sig som frivillige; fra Krigsministeren kom imidlertid Svar, at de skulde vente, til der blev Brug for dem, og der kom aldrig senere Bud efter dem. Hjemme paa Seminariet vedblev de at øve sig i Vaabenbrug under Vejledning af en Konditor fra Thisted, der var en — Preusser. En Gang troede de, der var blevet Brug for dem, nemlig da den falske Efterretning om de udbrudte Rensborgslaver, der som en Løbeild bredte sig op gennem hele Jylland, alt imedens Katastrofens Omfang voksede mere og mere, naaede til Snedsted. Den Dag var Müller i levende Virksomhed fra den tidlige Morgen; han sendte Eleverne ud til alle Sider for at skaffe alt, hvad der fandtes af Ammunition i flere Miles Omkreds, og da de vendte tilbage, red han selv i Spidsen for de med Bøsser vel bevæbnede Seminarister til Vildsund, hvor de mødtes med Thyboerne, der vel var mindre godt udrustede med Plejle, Høtyve, og hvad de ellers havde kunnet faa fat paa, men som med fyndige Eder forsikrede, at Slaverne skulde komme tidlig nok og faa Forken i Livet. Amtmanden i Thisted, Kammerherre Rosenkrantz, der ogsaa var kommen til Stede, roste Seminaristerne for deres Aarvaagenhed og satte dem til at være Førere og Tilsynsmænd over »Bondehæren«. Inden man havde faaet sat Beslutningen i Værk om at tage over Vildsund for over Mors at naa at komme Sallingboerne til Hjælp, opløstes det hele her som overalt, ved at man fik sikker Efterretning om, at alle Slaverne sad vel forvarede i Rensborg Tugthus, hvorfra ikke en eneste havde været brudt ud.

Den gamle Seminariebygning i Snedsted blev nedrevet, og hvad der duede af Materialet anvendtes til Opførelse af en Kommuneskole i Snedsted By. Paa Seminariets Grund i den prægtige gamle Præstegaardshave har en senere Sognepræst, Pastor Rasmussen, ladet rejse en smuk Stendysse, der bærer Indskriften:

Snedsted

Seminarium
1813—1848.

Af andre Minder om Seminariet findes endnu et stort Bassin, der blev gravet, for at Eleverne der kunde holde Svømmeøvelser; det blev imidlertid hurtigt ubrugeligt og opgaves allerede 1830, bl. a. fordi, som det hedder »hver Gang en Seminarist sprang ned i Vandet, sprang en Frø op.« Bassinet ligger nu tørt, da det for faa Aar siden blev nødvendigt at dræne det, fordi vandet ellers stod højt i de omliggende Huses Kældere.

Men de bedste Minder for Snedsted Seminarium er rejst af dets Elever rundt om i de danske Skoler, hvor deres Virksomhed endnu den Dag i Dag kan spores. Især gælder det for deres Vedkommende, der var sat i Gang og havde faaet deres aandelige Vækkelse af Ludvig Chr. Müller. Enkelte af dem fik deres Hovedvirksomhed uden for Børneskolen; det gælder saaledes Sangeren og Skjalden Morten Eskesen, og Kolds Ven og Medarbejder, den senere kendte Forstander paa Galtrup Højskole, A. Chr. Poulsen Dal, der ligesom de allerfleste af Müllers gamle Elever aldrig blev trætte af at takke og berømme deres Ungdoms Lærer og Vejleder, som de til deres Død følte, de skyldte saa uendelig meget.

Seminarieforstander i Ranum.

Det var 5. Februar 1847, at Flytningen af Snedsted Seminarium til Ranum bestemtes ved kgl. Resolution, hvori det bl. a. hedder: »og bifalde Vi, at den ny Seminariebygning opføres efter den Os forelagte, af Murermester Bosch forfattede Tegning med tilhørende Overslag til Beløb 2125 Rbd. 2 Sk., samt at det til Seminariet fornødne Gymnastikhus opføres til Beløb 900 Rbd. 4 Sk.« Bygningerne blev opført samme Aar, men det var daarligt Arbejde, der idelig maatte repareres, og Inventar var der intet af, saa Müller oplyser i September 48 Ministeriet om, at Undervisningen gives i de Fag, hvori Pulte kan undværes. Først 17. Oktober kom Tilladelsen til at lade de nødvendige Bænke, Pulte, Hylder, to Trætavler og en Reol samt Gymnastikapparater lave i Løgstør. Müllers Ønske om at faa ansat en fjerde Lærer opfyldtes ikke, saa det blev under yderst beskedne Kaar, ligesom i Snedsted, han i kun godt to Aar kom til at virke i Ranum. Præstegaarden, der var i Seminariets umiddelbare Nærhed, laa temmelig lavt og usundt, lige ved Siden af en Tørvemose; der var meget fugtigt. Vejen, der førte til Seminariet og Præstegaarden, var en almindelig Bivej, der i den fugtige Aarstid var et næsten ufremkommeligt Ælte. Gaardene i Ranum var Fæstegaarde fra Bjørnsholm Gods og lignede mest gamle Rønner; Seminarieeleverne maatte derfor de første Aar bo i Nabobyerne, skønt de altid nøjedes to med et Værelse med en Dobbeltseng.

Den usunde Bolig bidrog vistnok i høj Grad til at nedbryde Ludv. Müllers Helbred; i hvert Fald er det sikkert, at den tilsyneladende saa stærke Mand egentlig aldrig var helt rask i Ranum, og efter et Aars Forløb maatte han tage til København i længere Tid for at søge Lægehjælp. Men saa længe han kunde for sit Helbreds Skyld, var han den samme nidkære og aandfulde Lærer, som han havde været i Snedsted.

Om hans Skoletanker faar vi det klareste Indtryk gennem Læsningen af en Afhandling: »Om Undervisningen i vore Almueskoler«, som han i 1849 offentliggjorde i »Dansk Kirketidende«. Heri fremsætter han de Tanker og Synspunkter, som han i sin Undervisning gjorde gældende, og som havde fæstnet sig hos ham i de Aar, han havde været Seminarieforstander; hvorfor ogsaa hans Elever fra Snedsted genkendte de Tanker, han heri fremfører, fra hans Undervisning paa Seminariet der. Afhandlingen former sig som et meget skarpt Angreb paa en stor Del af Datidens Folkeskoleundervisning. Han er sig fuldt bevidst, at der findes mange Skoler i Jylland, hvorpaa hans Skildring ikke passer; men han føler sig overbevist om, at hans Skildring af Forholdene kan gøre Gavn, fordi der findes mange Skoler, som det vilde være en Velsignelse for Land og Rige at nedlægge, hellere end at de skulde fortsættes i samme Aand som nu og ødelægge Børn i Hundredvis og gøre Folket ked af al Undervisning; derfor tror han at skyldte sit Fædreland at ytre sig uden mindste Forbehold og saa skarpt som muligt om en Kræftskade, der æder mere om sig, end de fleste tænker.

Over for den almindelige Opfattelse, at Danmark har det Fortrin, at alle Mennesker lærer at læse, hævder han: »Sandere er maaske den Erklæring: her lærer kun de Færreste at læse og skrive.« Arbejdet med at lære Børn at læse indskrænker sig i Almindelighed til, at man øver dem i at udtale de Ord højt, der findes trykte i en Bog. Følgen er, at de allerfleste vel kan ramse de Ord op, de ser i en Bog, men derved ikke kommer til Kundskab om dens Indhold, saa de kan lære noget af den. Selv af de dygtigste og flinkeste unge Mennesker, der optages paa Seminariet, er det kun de færreste, der virkelig kan bruge en Bog. I Almindelighed kan Børnene i vore Skoler ikke læse fire Linier igennem sagte for dem selv med ringeste Begreb om, hvad det er, de læser; skal de lære noget af en Bog, maa de ramse det højt op og blive ved at ramse, indtil Ordene mekanisk har fæstnet sig, saa de flyder efter hinanden paa Tungen, ogsaa efter at Bogen er lukket; saa kan Barnet ramse op udenad, desværre ofte til stort Behag for baade Skolelærer og Præst; det gaar med en for et fornuftigt Menneske næsten utrolig Færdighed, men uden at det ulykkelige Barn har mere Begreb om, hvad det ramser op, end en Papegøje eller Stær har om Meningen af, hvad man har lært den at frempjatte. Og med Skrivningen gaar det omtrent som med Læsningen, det er den rent udvendige, mekaniske Færdighed, man

lægger Vægt paa, derfor lærer de allerfleste Børn at male Bogstaver, en stor Del endog langt pynteligere, end det er Tiden og Umagen værd, men saare faa lærer at bruge Pennen til at underrette andre om, hvad de kunde ønske at lade dem vide, — ikke én blandt ti kan skrive sit Modersmaal blot nogenlunde ordentligt. Hvad derimod Regning angaar, mener han, at der i Almindelighed intet er at klage over Undervisningen, idet de fleste Jyder lærer langt mere, end de behøvede; »saa vidt jeg kan skønne — thi Regning er noget, jeg aldrig har kunnet faa Forstand paa — følger de fleste Lærere heri en fornuftig Fremgangsmaade«

Hvad nu Undervisningen i Religion angaar, da drives den, siger Müller, om muligt endnu dødere og unaturligere end alt andet, ja paa en Maade, der baade maa kaldes umenneskelig og ukristelig, Balles Lærebog spiller Hovedrollen i Religionsundervisningen, ja paa sine Steder bruges den saa godt som ene, Det er en Bog, der er skrevet i et Sprog, som Børn ikke kan forstaa, og som indeholder en Mængde abstrakte Begreber, som de ikke kan gøre sig nogen levende Forestilling om, især da de allerfleste Børn ikke har hørt et Ord om aandelige Ting i Hjemmet, hvor der oftest kun tales om Stude og Skillinger og andet deslige. Saadanne 8 Aars Børn sætter man saa til at lære Ramser med disse abstrakte Begreber, som man, hvis de overhovedet forklares, ofte søger at give dem en Forestilling om gennem Forklaringer, der er Børnene lige saa fremmede som Bogen selv, og som man forlanger lært uden ad saa vel som denne, saa »begge Dele ofte pjattes frem med større eller mindre Færdighed, saa snart Stikordet lyder, mangan Gang med Frygt og Bæven for en Lærer, der ikke *giver* Barnet det ringeste, men *fordrer* af det saa meget som muligt.« Det er urimeligt at tro, at nogen bliver hjemme i sin Kristendom, ved at de slider sig igennem en Bog og lærer den udenad paa Ramse; det ser ud som mange Lærere ikke ved, at Kristendommen er en Tro paa en usynlig Velgører og paa usynlige Naadegaver, en Tro, som Hjertet maa hengive sig til, men som det blot sjælelige Menneske ikke kan fatte eller rumme. Undervisningen i Bibelhistorie skal ikke gøre Sagen bedre, idet de fleste Lærere indskrænker sig til at sætte Børnene et Stykke for i en kortfattet Lærebog, der indeholder et Register over bibelske Navne og Begivenheder, og som ramses op paa samme Maade som Lærebogen.

Følgerne af denne Fremgangsmaade bliver da ogsaa de slettest mulige; man finder ikke sjælden hos Landalmuen og end mindre i Købstæderne aabenbar Vantro og Lyst til at spotte med Guds Ord, fuldkommen Ukendskab med levende Kristendom, ofte forbunden med dum Overtro, og det er en almindelig Forestilling, at Kristendommen i Grunden er en Plage, man hverken selv kan slippe fuldkommen for eller undgaa at lade sine Børn pine sig med i Skolerne, men som man for Resten gør klogest i at tage sig saa let som muligt i

Livet. Men hvordan kan det være anderledes, naar man fra Barnsben vænnes til at pjatte om det hellige, eller naar man paatvinger Børnene en Kristendom, der skal pines i dem. — Folk kommer i det hele ikke til at vente sig noget godt af deres Børns Skolegang, og der bliver derfor en almindelig Uvilje over for Skolen og Skoletvangen, som Regeringen saa sig nødsaget til at indføre, fordi Folk ikke fandt, det lønnede sig at sende dem i Skole. Om denne Skoletvang siger Müller: »At man vil tvinge nogen til at modtage en Velgerning, ved at true ham med at presse Penge ud af ham, dersom han ikke modtager den, er noget, som i det mindste Jyderne slet ikke kan begribe, de bestyrkes tværtimod med Magt i den Anskuelse, at Skolegang og alt, hvad dertil hører, ingeniunde er en Velgerning, enten mod dem eller deres Børn, men snarere en Byrde, der lægges paa deres Skuldre, et Offer, de nu engang er nødte til at bringe, og jeg fejler næppe, naar jeg mener, at er der nogen Ting i Verden, der bidrager til at forvirre deres Begreber baade om Skole og Oplysning, saa er det Skoletvangen. Derfor falder der Ytringer som følgende til unge Mennesker, der rejser til et Seminarium: »Naa, saa I er ogsaa af de Karle, der skal hen og lære at sætte et Sogn i Skat!« derfor kan man finde velhavende Gaardmænd, der kalder Skolelærerne »unyttige Almisselemmer«, derfor modsætter saa godt som alle Sogneforstandere af Bondestanden sig, saa længe de kan, naar Skolelæreren forlanger sin Ret, for ikke at tale om, naar han ønsker en billig Lettelse eller en Hjælp, hvortil han i høj Grad kan trænge, derfor ofrer de fleste ham mindre paa Højtidsdagene, end en Karl venter sig for at trække en Rejsendes Hest for Døren.« Men naar Skolevæsenet paa mange Steder har fremkaldt Vantro, død Rettroenhed og Ligegyldighed for alt aandeligt, i Stedet for levende Kristendom og Fædrelandskærlighed, naar det har avlet Træghed og Dumhed i Stedet for Lærelyst og Oplysning, saa maa det være paa Tide at se sig om efter en anden Fremgangsmaade.

Men det kan ikke nytte, hvad maaske vil falde naturligt for de fleste, at mene, det er en ny Skoleforordning, et nyt Collegium for Skolevæsenet, nyt og skærpet Opsyn med Lærerne o. s. v., der skal til. »Sligt er fristende, man bilder sig let ind at have faaet udrettet noget virkeligt, naar man har faaet Sort paa Hvidt og især en Forordning for, at ens egne Tanker herefter skal sættes i Kraft; ofte bliver man narret, og jeg er vis paa, at man vil blive det i dette Tilfælde, saafremt man venter ved Bestemmelser, Kontrol, Indberetninger og andet sligt at kunne skabe noget nyt og bedre.« Vel kan Forordninger hæve adskillige af de Hindringer, der staar i Vejen for Skolens gavnlige Virksomhed. Men Skolens egentlige Fremgang og Trivsel er betinget, ikke af den Slags ydre Foranstaltninger, men af Livet indefra, af Lærerens Personlighed og af hans Evne til at gøre Børnene glade for deres Skolegang, saa de frivilligt arbejder med Liv og Lyst.

Derefter følger saa Müllers egne Anskuelse om en sund og rigtig Undervisningsmaade i Modsætning til det gammeldags Ramseri.

»Man begynder sin Undervisning med at fortælle og agter det for det første for Hovedsagen, at man kan faa Børnene til at lytte, ikke blot med Opmærksomhed, men endog med Begærlighed. Naar man er kommet saa vidt, at de beder om »en rigtig lang Historie«, har man allerede udrettet meget, og det er ikke saa vanskelig en Sag; de fleste Børn har af Naturen Lyst til at lære noget. I Begyndelsen bryder man sig ikke stort om, at de skal huske, hvad man har sagt, end mindre om de kan gengive det; der er allerede vundet meget, naar de griber med Lyst, hvad de har hørt; det er naturligt for Drengen, og endnu naturligere for Pigen, i den Alder, hvori det gælder om at modtage og ikke om at meddele, om de endog kender Fortællingen saa nøje, at de retter Læreren, hvis han anden Gang i mindste Maade afviger fra, hvad han sagde den første. Det er os Mennesker naturligere at høre end at læse, derfor er det i sin Orden, at et Barn lærer nogenlunde at høre, inden det lærer at læse, og hvorvel de fleste Lærere ikke tror det, er det dog ligefuldt sandt, at Barnet uden Sammenligning lærer mere af en dygtig Lærer end af den bedste Bog. Hvad der er fortalt i Gaar, gentages i Dag, og saaledes gennemgaar man, f. Eks. det Gamle Testaments Bibelhistorie, springer naturligvis over, hvad der ikke passer sig for Børn, men hvad man fortæller, fortæller man saaledes, at det kan staa for dem som levende Billeder, altsaa vidtløftig helst efter Bibelen selv, men naturligvis med egne Ord, ikke i det jammerlige Kragemaal, der føres i vor Oversættelse af det Gamle Testamente eller i Daugaards og Stockholms Bibelhistorie — men saaledes som Luther anbefaler, maa man indføre Billeder og Forestillinger fra jævne Folks Tale i sin Fortælling, man maa gaa til Konen i Huset, Børnene paa Gaden, den almindelige Mand paa Marken, høre hvordan de taler, og tiltale dem i deres eget Sprog, saa vil de rigtig forstaa, hvad man siger til dem. »Det er en stor Ting, at et Barn allerede i Fantasiens Alder lærer at sværme for Guds Venner, elske dem og i Stilhed leve med dem; det har haft mægtig Indflydelse paa mangen dygtig Mand, hvorimod ingen nogensinde er blevet begejstret over en § i Balles Lærebog. Efter det Gamle Testamente følger naturligvis det Nye, Barnet gøres bekendt med Herrens Levnedsløb, Lignelser og Ordsprog, Læreren glemmer ikke at tage Apostlenes Gerninger med, og kan han, fortæller han videre om det kristne Folks Skæbne og den kristne Tros Magt og Virksomhed lige til vore Dage.«

Ved Siden af denne mundtlige Fortælling kommer saa Bøgenes Hjælp i *rette Tid*. Naar den mundtlige Fortælling er gaaet forud, vil Børnene snart lære at bruge en Bog, saa de bliver i Stand til at opfriske Mindet om, hvad de har lært paa Skolen, og at dette er den rette Rækkefølge, vil opdages af enhver, der ønsker at danne Mennesker og ikke lave Ramsemaskiner, og

han vil derfor befinde sig vel ved at bruge Munden førend Bogen, selvom han derved ikke opnaar efter en Uges eller Maanedes Forløb at kunne sige: »Nu kan mine Elever fra den Side til den Side paa Fingrene!« Men den Glans, der derved vilde kastes paa en Lærer, er kun et falsk Skin, hvoraf ingen burde lade sig blænde.

»Undervisningen i Religion knyttet naturligt til den bibelske Historie. Den, der kender sin Bibelhistorie, ved bedre, hvad det vil sige, at Gud er retfærdig og barmhjertig, end den, der har lært at opramse og forklare: »Gud vil holde over sine Love, der alle sigter til vor Gavn« o. s. v. og den, der har lært at beundre og elske Abraham og Moses og de øvrige fromme, men grue for Jesabel og Judas og alle ugudelige, har bedre Forstand paa, hvad det har at betyde at elske sin Gud og være hans Fjende, end den, der baade kan definere og classificere baade Hellighed og Synd.«

»At danske Folk bør lære at kende og bruge deres Modersmaal bedre end hidindtil, og at de trænger til at blive fortrolige med deres Fædrelandshistorie, er lige saa tydeligt, som at det er en Skam, at de, i vore saakaldte oplyste Tider, ikke engang har saa meget Begreb om Landene paa Jordanen og om Menneskeslægtens Levnedsløb, at de kan forstaa en jævn historisk Bog. Til at lære sligt, siger man, er der ingen Tid i Skolen; men der vilde blive det, hvis man ikke, *til Trods baade for Herrens og hans Apostles Eksempel*, forlangte, at Børnene skal lære et helt Religionssystem udenad for at glemme det igen, inden de vel bliver voksne. Og endnu mere Tid vilde man vinde i vore Skoler, hvis de fik gjort godt, hvad de har gjort ondt, fik hjulpet til at danne en Slægt, der, naar den voksede til, havde Hjerte og Mod til at forkynde Troen for Sønner og Døtre, noget, den nuværende Slægt sjælden drister sig til, men trøstigt overlader til fremmede, der skal gøre det for Betaling, hvoraf Følgen er blevet, at flere Børn, end nogen kan tælle, nu kommer i Skolen saa dumme og umælende som Dyr, naar Talen er om *nogetsomhelst* aandeligt.«

Afhandlingen slutter saa med en stærk Advarsel mod at give Tyskernes »methodiske og didaktiske Arbejder« alt for stor Indflydelse paa vort Skolevæsen, saaledes som der en Tegn til, det skal faa, navnlig efter at Forstanderen paa Jonstrup, Professor Jensen, har oversat og overalt arbejder for Indførelsen af Tyskeren *Diesterwegs* Skolelæsebog. Af denne methodiske Læsebog anfører Müller en Del Eksempler paa, »hvilke Kunster en Tysker kan falde paa at gøre selv i en Pogeskole.« Af disse Eks. turde det være tilstrækkeligt at anføre fra § 56, 1: Guld er gult, Sølv er hvidt o. s. v. til saadanne som: »Den sin Tid muligst tro benyttende Yngling taler slet ikke gerne om det daglige Livs trivielle Genstande«, og fra § 79, 1: Anna læser. Hvo læser? Anna læser. — Hvad foretager Anna sig? Anna læser. — Anna læser Historier — Hvad læser Anna? Anna læser Historier. — Anna læser Historier for Moderen. — For hvem læser Anna Historier? Anna læser

Historier for Moderen. — Anna læser Historier for sin Moder. — For hvis Moder læser Anna Historier? Anna læser Historier for sin Moder. — Anna har læst Historier for sin Moder. — Læser Anna endnu? Anna har læst skjønne Historier for sin Moder o. s. v. hele Siden ned. Efter at have gengivet Stykket i sin Helhed, udbryder Müller: »Ja, Læseren maa undskylde, det er ikke min Hensigt at pine ham til Døde, men om sligt kan man ikke gøre sig noget Begreb, med mindre man faar det i Sammenhæng, det gaar dermed som Russeren sagde om Knut: Det lader sig ikke beskrive, man maa selv føle det.«

Naar denne Afhandling saa udførligt er gengivet her, er det først og fremmest, fordi den giver saa klart et Vidnesbyrd om, hvad det var for Skoletanker, Müller søgte at gøre levende for sine Elever, men ogsaa fordi mange af disse Tanker endnu har Ærinde til os den Dag i Dag. Hvor mange Mennesker er der ikke endnu, der venter sig Underværker af de rent ydre Ting som »en ny Skoleforordning, nyt og skærpet Opsyn med Lærerne osv.« og glemmer, at alle virkelige Fremskridt i Skolen kommer indefra. Og aldrig har vel Systemraseriet i næsten alle Fag grebet stærkere om sig end i vore Dage, og selvom derfra ikke kan hentes mere haarrejsende Eksempler end fra Diesterwegs Skolelæsebog, saa gælder det dog utvivlsomt selv for de bedste af dem, hvad for nylig er sagt af en af vore kendteste Seminarieførstandere, at Grunden til, at den Lærer, der har opfundet et System, ofte opnaar gode Resultater, utvivlsomt er den, at han selv har været levende optaget af sit Emne, medens et saadant System ofte for andre Lærere bliver værre end intet, fordi det bliver en Sovepude.

Det er ikke at undres over, at Müllers Elever stærkt grebes af disse friske Skoletanker. Mange af dem kom med Følelsen af det kummerlige Udbytte, de havde faaet af deres egen Skolegang, og mange af dem havde lidt frygteligt under Ramseriets Svøbe. Nu aabnede der sig pludselig ganske anderledes lyse Udsigter for deres Fremtidsgerning, end de før rigtig havde kunnet forstaa, selvom de bedste af dem vel havde haft vage Drømme i den Retning. Og ved Müllers stærke Fremhæven af, at det er Lærerens Personlighed, det først og fremmest afhænger af, hvad der kan udrettes i Skolen, fik de en levende Følelse af, hvor ansvarsfuld en Virksomhed de stod overfor. Og de fik Følelsen af den Betydning, det havde haft for dem selv, at have en saa elskelig, mandig og udpræget Personlighed som Ludv. Müller til Lærer.

Ved de praktiske Øvelser med Eleverne søgte han at give dem Forstaaelsen af sine Grundsætningers Betydning i Undervisningen. Et talende Vidnesbyrd i saa Henseende har vi i et Træk, der findes opbevaret fra en saadan Time, og som her gengives efter H. Begtrups Bog om C. Berg. Christen Berg var blevet optaget ved en Prøve paa Snedsted Seminarium i Forsommeren 1848, men kom til at begynde sin

Læsning, efter at Seminariet var flyttet til Ranum. Han hørte til Müllers aller kæreste Elever; ofte saa man Müller tage ham under Armen og gaa i fortrolig Samtale med ham, og af ingen af sine andre Elever ventede Müller sig saa meget som af Berg. En Dag havde Berg faaet den Opgave at katekisere med Børnene paa Seminariet om »Guds Visdom«. Han begyndte saaledes: »Naa, Børn! kan I saa sige mig: hvad er Indbegrebet af Guds Visdom?« — Da Müller havde hørt lidt paa dette, sagde han til Berg, at det kunde være nok, og lod Børnene gaa, for at han kunde komme til at tale nærmere med Seminarieeleverne om dette. Han begyndte da med smilende at sige til Berg: »Men hvor kan du dog bruge et Udtryk som »Indbegrebet« over for Børn? Det Ord gaar jo over min Forstand og langt ind i en københavnsk Professors.« Alle de andre Seminarister slog en Skoggerlatter op, men Berg svarede uden at tabe Fatningen: »Ja, men det er jo heller ikke noget at tale med Børn om; de forstaar ikke en Smule af det Begreb: Guds Visdom!« »Deri kan du have Ret,« sagde Müller, »naar du tager det som en Læresætning i en Paragraf af Balles Lærebog, men hvem har sagt, at du skulle bære dig saadan ad. Den Sag maa altid behandles historisk for Børn. Tænk paa Skabelseshistorien, Josefs Historie og mange flere, tror du saa ikke Børnene kan være med?« Berg blev overbevist, og han og alle de andre Elever med var meget glade og taknemlige for den Time.

Der er mange saadanne Vidnesbyrd om, hvor stor Betydning Ludv. Müllers Elever i Ranum tillagde hans Undervisning for hele deres senere Udvikling, og da først og fremmest deres Syn paa Skolespørgsmaal. Berg viste gentagne Gange, gennem sine Taler paa Rigsdagen om Skolespørgsmaal, at han alle sine Dage vedblev at være Müllers trofaste Elev.

Desværre stod Müller kun ganske kort Tid i sin fulde Arbejdskraft; han, der havde været Sundheden selv og endnu gjorde Indtryk af at være en Kraftnatur, begyndte at skranke kort Tid efter, at han var kommen til Ranum, og selvom han det første Aar med uforandret Iver og Kraft varetog sit dobbelte Embede, gik det dog stadig ned ad Bakke med hans Helbred, saa han snart var mere syg, end han gerne vilde tilstaa for sig selv. Han led af en Underlivssygdom, som senere viste sig at have sit Sæde i Bugspytkirtelen. Det var en meget smertefuld Sygdom, tilsidst kunde han ikke godt holde ud at tale ret længe ad Gangen. Det kunde hænde midt i Timerne, naar han havde talt sig rigtig op, og var allermest i Aande, at han kunde krympe sig sammen af Smerte; han pressede da Hænderne fast op mod Mellemgulvet, medens han rokkede med Hovedet og skiftede baade Farve og Stemme. Blev det for slemt, maatte han gaa hjem og overlade Eleverne til sig selv Resten af Timen. Tilsidst indsaa Müller Nødvendigheden af at komme under virkelig kyndig Lægebehandling, og han besluttede da i Begyndelsen af Aaret 1850 at rejse til København for at gennerngaa en længere, grundig

Kur. Ministeriet havde sendt en Pastor Bay, der skulde være hans Afløser som Præst et halvt Aar og i samme Tidsrum overtage nogle af hans Timer paa Seminariet, medens Seminariets to andre Lærere overtog Resten, og Andenlæreren cand. theol. C. P. Møller konstitueredes som Seminarieforstander.

Den Dag, Müller skulde rejse og kom ind paa Seminariet for at tage Afsked med sine Lærlinge, græd de alle. Inden Müller gik, rejste Berg sig og sagde: »Skal vi ikke være enige om at bekoste Pastor Müllers Rejse?« Hertil svarede Müller straks: »Det har I fattige Karle jo ikke Raad til.« Men da Kandidat Møller var bleven kaldt til og søgte at overtale ham til at tage derimod, modtog Müller med Tak det smukke Tilbud, der i saa høj Grad vidnede om hans Elevers sjældne Hengivenhed. Saa rejste Ludv. Müller da til København fulgt af sine Elevers bedste Ønsker om en snarlig Helbredelse.

Med Helbredelse gik det imidlertid kun langsomt, men hen paa Sommeren følte han sig dog adskilligt raskere, selvom det ses af et Brev af 13. Juni til Kruse, Seminariets Tredielærer, at han er bestemt paa at søge et andet Præsteembede, der ikke vil stille saa store Fordringer til hans Kræfter som det dobbelte Embede i Ranum, og Madvig har da ogsaa lovet ham, at han skal blive befordret hurtigst muligt. I samme Brev siger han om sit Helbred: »For Tiden befinder jeg mig vel og tror i alt Fald at have lært, at min Skade ikke sidder saa fast, som jeg i Ranum maatte frygte for. Nu drikker jeg flittig Vand og Kaffe efter min Doktors Forskrifter, trasker om hver Morgen fra 5 til henimod 8, hvad vel er trættende, men ingenlunde ubehageligt.«

Hvor meget Müllers Tanker beskæftigede sig med Seminariets Anliggender og først og fremmest med hans Elever, kan man ligeledes se af ovennævnte Brev, hvori han skriver: »Nu et Par Ord om Seminariets Anliggender. Saafremt »Iris« gaar paa Tirsdag, — — — haaber jeg at kunne sende Holbergs Skrifter og 10 Expl. af Bjowulfs Drape med. De 9 Expl. af Bjowulfs Drape er til Tjeneste, for hvem der vil betale dem med 3 Mark, dog har følgende, som har bestilt dem, 1ste Prioritet: Tang, Mossing, Bruun, Dahl, IiHansen, Damsgaard, Jepsen, T. Nielsen. Af Danmarkshistorien har jeg købt et Expl. Faar jeg det i rette Tid fra Bogbinderen, skal det komme med. I saa Fald skal Tang have det, han har betalt det.

De Penge, Du faar ind for Bjowulfs Drape, vil jeg bede Dig levere Christensen og Juulsgaard, der hver har betalt mig 3 Rbd. for en Danmarkshistorie, som jeg til Dato ikke har været i Stand til at skaffe dem. Det er sandt, har I faaet, jeg tror 64 Bind af Riises Arkiv? hvis ikke, ligger de i den Reeske Boghandel i Aalborg. — —

Hils nu smukt baade i Dit Hjem og i Omegnen og skriv snart til mig. Hvorledes gaar det med Haven? Kommer Jordbærrene snart? Men frem for alt, skriv om Isterne, om deres Fremgang og Befindende; thi derom

skulde jeg dog vide Rede, om jeg end er langt borte fra Jer alle!»

Med »Isternes« Befindende og Fremgang stod det ikke ret godt til. Pastor Bay kunde i ingen Henseende gøre Fyldest for Müller. Han var en meget skikkelig Mand, men egnede sig aldeles ikke til at være Lærer for de unge. Han var i sin Optræden over for dem meget velærværdig og ønskede, at Afstanden mellem ham og dem skulde være den størst mulige. Dertil kom, at han var af en hel anden kirkelig Retning end Müller, idet han var en tør rettroende Bibeltheolog med kalvinistisk Opfattelse af Nadveren. Hans Stilling blev ret snart ganske uholdbar, navnlig var Berg hans erklærede Modstander, og Religionstimerne indskrænkede sig snart til at blive en vældig Holmgang mellem ham og Pastor Bay. Berg rejste sig gerne op, saa snart Kampen var vel begyndt, og saa stod han der høj og rank med løftet Hoved, kold og fattet, og saa sin Modpart ind i Øjnene med et overlegent drillende Smil, medens Pastor Bay under Striden blev mere og mere hed i Hovedet og hyppigt forløb sig. Medens Religionstimerne saaledes mere og mere ødelagdes af Trætte og Drilleri, kom Seminaristerne Dag for Dag til at længes mere efter at faa deres gamle Forstander tilbage. Og da Kruse bragte dem Müllers Hilsen i ovennævnte Brev, greb de Lejligheden til at skrive til ham og bede ham komme hjem snarest muligt. Det blev Berg, der paa ældste Klasses Vegne kom til at føre Opfordringen i Pennen, han var ikke alene Klassens Dux, men han betragtedes med en enkelt Undtagelse af alle som den naturlige Fører. Brevet giver et smukt Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Eleverne forstod at værdsætte deres Forstander, og om, hvor meget de holdt af ham; derfor optages det her i dets Helhed:

Velærværdige

Herr Pastor, Seminarieforstander Müller!

Vi nærmer os nu rask Eksamenstiden, og derfor fordrister vi os herved til, at minde Dem om Deres Løfte, at komme til os til Eksamen; vi har jo aldrig troet, at De ikke skulde komme; men naar Een har en Sag, der er af Vigtighed for ham, saa vil han helst vide sikker Besked om den, og da det dog kunde slaa fejl, at De ikke kom, fordi De muligt ikke kunde vide, som vi ved det, hvad Deres Nærværelse her ved Eksamen vilde være for os, saa er det, vi til ydermere Sikkerhed atter beder Dem derom, at De endelig kommer til os til den Tid. Vi lyver ikke, og vi smigrer ikke — saadant noget ved vi, finder ikke godt Sted hos Dem —, naar vi paastaar, at dimitteret af Dem er vor Dimissionsattest os dobbelt kjær, og at vi da gaar friere og muntre ud herfra til vort Kald og vor Gjerning; og skal det gaa nogenlunde med os i de Ting, som De har læst med os, da tror vi fast, at det maa være Dem, der skal eksaminere. Nu kan det nok være os til Hinder ved Eksaminationen, ligesom det er os en Skade, at De saa længe ikke har læst med os; men vi haaber, det gaar nok, kommer De bare hjem saa tidlig, at vi dog i det

mindste kan faa samtalet et Par Timer med Dem, før vi skal heran til Eksamen. Vi har særdeles travlt i denne Tid, skønt det er en Skam at sige, at vi ikke ogsaa til andre Tider har haft nok at bestille, — thi vi har jo kun en Maanedstid til Eksamen; men Gudskelov! med Undtagelse af Østergaard og J. Nielsen, der har været syge en fjorten Dages Tid, er vi alle friske, og det er derfor os muligt, som det er vor Villie og vor Lyst, at stræbe at forberede os til den forestaaende Eksamen; — og gid vi saa nogenlunde med Hensyn til de Vilkaar og Omstændigheder, hvorunder vi er forberedte, maatte blive Dem til Behag. Det er jo unægteligt, at vi, for os at dømmе, har lidt et stort Tab, ved at Herren paalagde Dem Sygdom; men Hr. Pastor! som De saa tidt har sagt os, at dersom vi mener at være færdige med vor Uddannelse ved vor Afskedigelse fra Seminariet, og da at have Kundskaber nok, saa bliver vi straks Dødbidere, og aldrig udretter noget virkeligt Godt, men næsten lige saa gerne aldrig maatte have set Seminariet — saaledes trøster vi os med, at da vi dog, uagtet at uundgaaelig Forstyrrelse i Tingenes Gang, har faaet Forstand paa, hvorledes vi skal samle Kundskaber, og hvilke vi særdeles skal søge at erhverve, saa vil vi nok med Tiden være i Stand til at erstatte os selv, hvad vi ved vor Udgang herfra vil mangle for med Held og Nytte at virke i vort Kald; — og at vi næst Guds Hjælp virkelig skal dette, det forsikrer og lover vi Dem!

Vi maa ellers sige Dem, at forsaavidt vi kan dømmе, har det gaaet saa retten godt paa Seminariet, siden De rejste; vi er med ordentlig Strenghed holdt til Bogen. Lisco er vi allerede igennem og har begyndt at repetere den fra anden Artikel; (det gaar vel rigelig rask?) tre, fire Lektier har vi tilbage, saa er vi i Bibelhistorien til Ende paa Apostlernes G., gennemgaaet een Gang; i Verdenshistorien har vi en tre Lektier tilbage til Luther, længere kommer vi vistnok ikke. Endnu har vi tilbage at sige Dem, at Bruun, Dahl, Mossing, Olsen, Pedersen og Tang har Condition, og de flestes Løn er 80 Rbd. og derover; vi andre har ikke Condition, men derfor bliver der vel ingen Fare! Bruun ønsker gerne en Saxo og en Snorre, saafremt De kan forskaffe nogen. —

Slutteligen beder vi Dem at modtage Hilsen fra Deres med Højagtelse forbundne Elever.

Paa egne og Medelevers

Vegne

ærbødigst

Christen Berg.

Paa dette Brev svarede Müller ikke straks; men da der var forløbet tre Uger, modtog han et nyt Brev fra Ranum, denne Gang fra yngste Klasse, der i meget skarpe og utilslørede Vendinger giver Udtryk for deres Misfornøjelse med Pastor Bay og deres Længsel efter at faa Müller hjem. Dette Brev var Berg ogsaa den egentlige Ophavsmand til, og han havde skrevet Kladden til det. Det hedder heri bl. a.: »Vi vover oprigtigt at tilstaa Dem, at vi er misfornøjet med ham (Pastor Bay) som Lærer, og beder Dem derfor inderligt,

at De vil gøre noget for os, saa vi kan blive fri for ham; — og Gud give, vi maa faa Dem tilbage igen!» De erklærer, at Bay ikke har haft noget at give dem, eller at de i hvert Fald ikke har kunnet modtage det, og skildrer, hvordan de bliver herset med Liscos Lærebog, som de ikke viger et Haarsbred fra, saa de for Alvor har faaet at føle, at Bogstaven ihjelslaar. Og videre siger de: »De vil tilstaa med os, at vi ikke kan have det saadan til næste Aar, vi forlader langt hellere, ja alle som Een forlader vi Seminariet, endskønt det vil være os haardt —, før vi bliver her igen paa disse Vilkaar, da vi tror bedre at benytte vores Tid, Kræfter og Penge til vort Maals Opnaaelse: at blive Skolelærere, andetsteds. Nu er det rigtignok langt fra, at vi selv vil frakende os Skyld i, at vi er saadanne Kludrianer, som vore Lærere meget rigtig siger, at vi er, nej desværre! vi har vel alt for megen Skyld, men Pastor Müller har ofte gjort et Menneske af en Kludrian, og det er ikke saa nemt sagt, hvordan vi havde været, dersom vi havde været under Deres Behandling hele Aaret; gode ikke, men kendelig bedre. Og med Hensyn dertil smerter det os, om en Del af os skulde gaa bort fra Eksamen; hvem det træffer er virkelig at beklage — han er frastødt den Livsbane, han engang valgte, og for hans Tid og Penge, som han har anvendt her, har han meget for lidt, og han har visseligen sket Uret; thi han gik ind til en Pastor Müller og ikke til en Pastor Bay.« Brevet slutter saa med følgende: »Øverste Klasse forventer Dem til Eksamen, og vi forventer Dem med, da vi nok bliver her allesammen, til De kommer, for mulig De vil tale med os.« Da Müller modtog dette Brev, indsaa han jo nok, at Pastor Bay var kørt uhjælpelig fast. Han følte sig imidlertid endnu langt fra rask, og han var vel heller ikke ganske sikker paa, om der ikke i Elevernes Modstand mod Bay var saa megen Trods, at det vilde være en for stor Sejr for dem, om Müller efterkom deres Ønske og tog hjem. Han var derfor i Tvivl om, hvad han skulde gøre og gik op for at tale med Grundtvig om Sagen. Grundtvig erklærede, at han fandt, at Seminaristerne havde Ret, Müller burde tage hjem til dem, og hvis det paa nogen Maade var ham muligt, selv deltage i Undervisningen. Dette Raad fulgte han og tog hjem med første Skibslejlighed.

Imens gik Eleverne hjemme paa Ranum i den største Spænding. De var klare over, at de ikke kunde naa at faa Svar paa deres Brev. Skulde Müller naa hjem inden Eksamen, maatte han komme selv straks. De studerede derfor nøje Post- og Dampskibslisterne, og den Morgen, de haabede, han maatte være ankommen om Natten, samledes de meget tidligt paa Seminariet. Berg blev sendt om i Præstegaarden, og de andre ventede utaalmodig paa hans Tilbagekomst. Var Müller kommen? De skulde snart faa Svar paa deres Spørgsmaal; for et Øjeblik efter traadte Berg og Müller Arm i Arm ind til dem. Hele Flokken stormede frem og omringede ham for at byde deres Forstander Velkommen.

»Goddag, Børn, Goddag, Goddag!« sagde Müller med et kærligt Smil og trykkede deres Hænder. »Aa, I er nogle Narre, alle til Hobe!« sagde han og lo hjærteligt, medens han klappede de nærmeste paa Skulderen.

»Mange Tak, fordi De kom!« sagde flere af ældste Klasse paa een Gang; »De kan tro, vi har savnet Dem.« »Naa, ja, Børn, nu har I mig jo, og jeg bliver hos jer for det første,« svarede Müller og gik over til at fortælle dem lidt om sit Befindende. »Det er desværre ikke rigtig godt endnu; men jeg haaber jo, det snart skal blive bedre,« sluttede han.

Denne smukke Skildring af Ludv. Müllers Hjemkomst, der viser os det kærlige Forhold, der bestod mellem Eleverne og deres udmærkede Læremester, skyldes en af »Kludrianerne« fra yngste Klasse, Jacob Nielsen, bedst kendt under Forfatternavnet Knud Skytte. Foruden Berg kan mellem ældste Klasses Elever særlig nævnes J. T. A. Tang, der senere blev Rigsdagsmand, men er særlig kendt som Forstander for Blaagaard Privatseminarium og Emdrupborg Højskole. Tang forestod i Aarene 1871—1892 Fortsættelsen af Ludvig Müllers Danmarkshistorie; i disse Aar udkom 5. og 6. Del, der slutter med 1808.

Faa Dage efter Müllers Hjemkomst begyndte Seminariets Læseferie, men han ønskede endnu engang at samles med ældste Klasse, der med Glæde afbrød Eksamensforberedelserne for at gaa om paa Seminariet og høre Müller tale til dem. Da de var samlede, sagde han: »Naa, Børn, har I saa noget at spørge mig om?« Ja, de vilde da meget gerne høre Müller tale om hans Opfattelse af Troen og Sakramenterne. »Jeg tænkte nok, at det Spørgsmaal maatte komme,« sagde han og derefter aflagde han et personligt Vidnesbyrd om, at han ansaa den kristelige Trosbekendelse for et Guds Ord, overleveret Menigheden som Troens Regel og Troens Baand, men han tilføjede, at dette ikke kunde bevises, men maatte opleves i Troen. Mange af de unge Mænd, der den Dag hørte Müller aflægge dette personlige Vidnesbyrd, modtog deraf et saa dybt og stærkt Indtryk, at de bevarede det hele Livet igennem.

Da Eksamensdagene kom, deltog Müller selv i Eksaminationen i Hovedfaget »Religion og Bibelhistorie«. Paa hans Forslag blev Eleverne delt i to Hold, Pastor Bay skulde saa eksaminere det ene, Müller det andet. I det Hold, Pastor Bay skulde eksaminere, var C. Berg. Hans Opgave lød: »Hvad er Menneskets Bestemmelse?« Efter Liscos Lærebog skulde der paa dette Spørgsmaal svares, at Mennesket har en *dobbelt* Bestemmelse, en timelig og en evig. Ludv. Müller havde imidlertid over for sine Elever hævdet, at Mennesket kun har een Bestemmelse, og den er evig. Og derud fra besvarede saa Berg Spørgsmaalet. Men Pastor Bay vilde have Bogens Ord, og da Berg vedblev at forsvare sit Standpunkt roligt og sikkert, blev Pastor Bay mere og mere forvirret og kørte til sidst Eksaminationen helt i Staa. Müller, der overværede Eksaminationen, rejste sig saa og bad om at faa Lov at gaa videre, og der udspandt

sig nu en Samtale mellem Berg og Müller, som alle hørte paa med den største Fornøjelse. Da Bergs Karakter skulde fastsættes, og Censorerne vilde tage Hensyn til Eksaminationens første Del og kun give Berg »Godt«, hævdede Müller, at han skulde have »udmærket godt«. »Jeg har ikke haft dygtigere Elev,« sagde han, »ligesom jeg ikke har haft dygtigere Klasse i alle de Aar, jeg har været Forstander ved Seminariet i Snedsted og Ranum, og jeg kan derfor ikke forsvare for min Samvittighed at lade ham gaa med et lille »Duelig«, som han jo vil faa, hvis han faar »Godt« i dette Fag. Jeg har desuden skrevet alle de Spørgsmaal op, som Pastor Bay har givet, og kan bevise, at der ikke kan svares ordentlig paa et eneste af disse Spørgsmaal.« Og Berg fik sit »Udmærket godt«.

Dette blev den sidste Eksamen, Müller kom til at holde i Ranum; det gik stadig tilbage med hans Helbred. Selv troede han, at Ranum Præstegaards usunde Beliggenhed havde en Del af Skylden herfor; dertil kom, at det dobbelte Embede nok kunde lægge Beslag paa en rask Mands hele Arbejdskraft. Han besluttede sig derfor til at opgive den Virksomhed paa Seminariet, som han ellers havde følt som sit egentlige Livskald; han søgte saa Præstekald og umiddelbart før Jul fik han Embedet som Sognepræst for Starup og Grarup Menigheder Syd for Haderslev Fjord.

Kort Tid efter sin Udnævnelse skriver han til Peter Rørdam: »At jeg kommer til at flytte, er en stor Guds Velgerning; thi min gamle Plage har indfundet sig paany, og vel læser jeg endnu med Seminaristerne, men hver Time koster mig Smærte, saa jeg kan let indse, at, da Madvig ikke tog Hensyn til mine Ansøgninger om Flytning, jeg kun vilde have Valget imellem at gaa af med en ussel Efterløn, og at gøre, hvad jeg maatte forrige Aar, lønne en Kapellan, som rimeligvis ikke duede til at læse paa Seminariet, og ærgre mig over, at det gik galt.«

Den 18. Februar tog han saa Afsked med sine Elever i Ranum for at drage til Starup og tiltræde sit nye Embede. Dermed var, som han selv udtrykker det, den kraftigste, indflydelsesrigeste Del af hans Liv til Ende. Men han havde ogsaa udrettet mere for den danske Folkeskole i de faa Aar i Snedsted og Ranum, end det er blevet de fleste andre danske Skolemænd beskaaret, og han vil sikkert alle Dage blive ved at staa som en af de betydeligste Skikkelser i den danske Skoles Historie. Han forenede i en sjælden Grad en rig og omfattende Viden med en Evne som faa til at gøre den levende for sine Elever gennem en mesterlig mundtlig Fortælling; Berg siger i et Brev til en Kammerat fra Seminariet flere Aar efter Müllers Død: »Nej ingen naar dog endnu sal. L. C. Müller i et flydende Foredrag. Vell!« Og som det betydelige Menneske og den klartseende og frisindede Skolemand han var, kom han til at øve den allerstørste Indflydelse paa sine Elevers Syn paa Skolearbejdet. Og gennem deres Arbejde naaede hans Tanker at faa Betydning langt ud over deres Kreds, ja

for hele den danske Folkeskole og Friskolen da for øvrigt med.

Omtrent 50 Aar efter Müllers Afrejse fra Ranum skrev Seminariets daværende Forstander, nu Ministeriets Konsulent i Skolesager, Professor N. A. Larsen: »Kundskab er Middel; Karakterdannelse og en fast Livsanskuelse Maalet. Et saadant Program blev vel særlig virkeliggjort af en af de førnævnte store Mænd paa Seminarievirksomhedens Omraade, Præsten Ludv. Chr. Müller; for 50 Aar siden beklædte han Forstanderembedet ved Ranum Seminarium; maatte, næst Guds Aand, ogsaa noget af denne Mesters Aand hvile over Seminariet, knyttet derved paa en god Maade Fortid til Nutid.« Ja maatte noget af Ludvig Chr. Müllers Aand ikke blot hvile over Seminariet i Ranum, men over hele den danske Skole, saa vilde Danmarks Lærere være besjælede af den rette Begejstringens Aand, der er et godt Skolearbejdes store Igangsetter. Og kan det med rette siges om en Skole, at den for Alvor har sat sine Lærlinge i Gang hen mod Maalet: Karakterdannelse og en fast Livsanskuelse, da er vel sagt det bedste, der overhovedet kan siges om en Skole; for Maalet naas jo dog først i selve Livets Skole.

Præst i Starup, Død og Eftermæle.

Det var en lys og smilende Egn, Ludv. Chr. Müller fra Ranum flyttede til. Starup ligger paa Haderslev Næs Syd for Fjorden kun en halv Mils Vej fra Byen. I Starup Kirke, som skal være bygget af en from søfarende, der efter at have været i Havsnød reddede sig i Land paa denne Plet, holdt Müller sin Tiltrædelsesprædiken Fastelavns Søndag, den 2. Marts 1851. Han holdt da en kraftig aandsbaaren Prædiken over Dagens Evangelium: Jesu Daab i Jordans Flod af Johannes, som han betegnede som vor Herre Jesu Beskikkelse til det Embede, han havde at udføre her paa Jorden. Naar saaledes Vorherre selv modtog Beskikkelse til sit Embede, hvor meget mere har en saadan da ikke at betyde for os Mennesker; og i Tillid til sin Beskikkelse som Menighedens Præst vilde han bede Gud lægge sin Velsignelse over hans Arbejde blandt dem. Men hverken han eller Menigheden maatte tro, at Beskikkelsen gav ham saadan Myndighed, at hvert Ord af ham skulde staa til troende; det gælder kun om hvert Ord af Vorherre Jesus, Faderens levende Ord, men ikke om hvert Ord af Apostle og Profeter langt mindre af nogen Præst, hvor nidkær han end er i sit Embede. Derfor maatte Menigheden her selv prøve hans Ord. Han vilde love aldrig i sit Vidnesbyrd at forbyrde sig mod Troen og aldrig undslaa sig for at vidne, hvor det gjordes Behov. Han var sig bevidst, at paa hans Læber maatte det guddommelige og det menneskelige Vidnesbyrd komme i Berøring, og Menigheden maatte dømme om, hvor vidt det sammensmeltede, ikke ved at se, om det behagede dem, men ved at prøve om hans Ord stemmede

med den Tro, hvorpaa vi er døbte, og med den hellige Skrift. Thi som han aldrig skulde forbryde sig mod Troen, skulde han nok bøje sig for, hvad skrevet staar. Pastor Fr. Helweg, der overværede hans Indsættelse, sagde ved hans Baare, at han »sjældent eller maaske aldrig havde hørt en hjærteligere Forkyndelse af det livsalige Evangelium og en venligere Indbydelse til at komme til Sjælenes Frelsermand, end det forundtes mig den ene Dag fra Ludvig Christian Müllers Læber.«

Det var kun faa Gange, han kom til at prædike i Starup og Grarup Kirker. Det gik stadig tilbage med hans Helbred. Hvor syg han var, faar vi et stærkt Vidnesbyrd om ved at læse et Brev, han skrev til sin Hustru, der sammen med Børnene var bleven tilbage i Ranum. Dette Brev blev for nogle Aar siden offentliggjort af en af hans Sønner, Rektor Sigurd Müller og gengives her i Uddrag med Sigurd Müllers Oplysninger:

Min kære, elskede Kone!

Dit Brev af 11. Marts modtog jeg først i Gaar den 17., men saare velkommen var det og gjorde mig meget godt. Jeg var just redet til Haderslev paa en lille sort Hyp, Jørgen From (Sognefogden i Grarup) havde laant mig, og var oppe at tale med Dessauer (Lægen), da jeg fik hans Karl til at gaa paa Posthuset for mig, og paa den Maade kom Brevet i mine Hænder. Samme Aften besøgte jeg forresten Helwegs — —. Jeg blev der til Kl. 9½, red saa hjem og sov godt og uafbrudt hele Natten. Ja, kære Barn, jeg kan ikke dølge for dig, at jeg ofte har det drøjt nok. Madam Jensen (Datter af Müllers Formand) er meget vakker — — Maden er meget god; men jeg er ofte daarlig, og, hvad der ikke var Tilfældet tidligere, om jeg end synes, jeg er sulten, har jeg dog altid Modbydelighed for Mad, og finder mig stadig, selvom jeg ingen Smerter føler, som jeg var halv søsyg, hvorfor jeg ogsaa spiser saa lidt, saa man knap skulde tro, Aanden kunde hænge i mig.

Nætterne er forskellige, et Par Gange har jeg sovet, som naar jeg er fuldkommen rask, og et Par Gange lidt meget; men for det meste afbrydes min Søvn den første Halvdel af Natten, og jeg sover godt den sidste Halvdel. Det, der ængster mig mest, er en besynderlig Svækkelse. Jeg kan ikke taale at gaa og ikke taale at arbejde. Bedst gaar det med Ridning, dog har jeg ogsaa haft ondt af det.

Saa det var nu Litaniet (Klagemaalet), og nu skal du høre, hvad Raad jeg har faaet. Dessauer opskrev til mig en Blanding af Bukkeblade og Løvetand, som jeg hver Morgen skal drikke et Afkog af. I Dag gav jeg mig i Lag med det, men det faldt mig drøjt at faa det ned. Ligeledes har jeg faaet noget Kamferspiritus med en Tilsætning, jeg tror af Mercurial, at smøre mig med. Nu faar vi se, om det hjælper. Skulde det blive alt for galt, tager jeg hellere til København og prøver Dampbadene, som jeg dog tror var, hvad der hjalp mig sidst — — —

Jeg kan godt skønne, at her maa være dejligt om Sommeren. Allerede nu er Udsigten smuk fra de øverste

Værelser gennem Træerne til Fjorden. Byerne Brorsbøl og Vandling ligger meget smukt, og Valdemar kan du glæde med det Budskab, at der bor en Smed lige saa nær som ved Ranum Præstegaard, kun lader det til, at han har ikke synderligt at bestille; thi hvorvel jeg ofte er kommen forbi ham, har jeg endnu ikke hørt ham hamre. Her er ogsaa en Kilde, som trænger til at renses op, og ti Skridt uden for Præstegaarden en Bæk, rigtignok ikke bredere end en Grøft, men dog en virkelig Bæk, hvori man skyller Tøj, og hvorfra man om Sommeren henter Drikkevand. Min Kirkerejse er ogsaa køn, og i Sammenligning med Ranum er Egnen jo paradisisk. En stor Lykke for mig er det, at vi har saa mildt et Vejr; Gud give, det maatte blive ved, for Kulde vilde være mig utaalelig.

Kan du huske, kære Hanna, at jeg en Gang læste det Stykke i Martensens Dogmatik for jer, som handler om Tilstanden mellem Døden og Dommen? Min nuværende Tilstand minder mig stærkt derom. I Ranum og endnu mere i Snedsted var jo hele min Virksomhed og saa godt som alle mine Tanker vendt udad; de gjaldt Danmarks Oplysning, mine mange Disciple osv. Naar jeg her ligger i min Seng, ene med mine Smerter, er alle mine Tanker vendt indad. Mit Liv ligesom rulles op for mig, al Skødesløshed, Dovenskab osv osv. kommer frem, og Vorherre tager mig alvorlig i Skole. Dog slipper jeg ikke Haabet, at den Tid vil komme, da jeg kan sige med David: Det er godt for mig, at du har ydmyget mig. Bed for mig, kære Barn, at jeg maa holde fast ved den Trøst, at hvad Vorherre nu lærer mig, skal ikke være til Død og Forskydelse, men til Liv her og hisset.

Torsdag, den 30.

Marts.

I Nat har jeg sovet godt og kun været vaagen et Øjeblik, og hvem ved, det kan jo snart slaa om til det bedre. Derfor vil jeg ogsaa bede dig ikke blive ængstelig; thi det var vel muligt, at jeg havde det allerbedst, medens du sørgede over, at jeg havde det saa slemt. Men Vorherre har lært mig meget, og mere end en Gang, naar jeg væltede mig i min Seng og søgte en god Stilling, stod de Ord for mig, at vi skulde leve tugtig, retfærdig og gudelig i denne Verden. Hvor meget ligger der ikke i de tre Ord, og hvor meget hører der ikke til, blot at leve tugtig og retfærdig, og saa staar endda gudelig tilbage. Gud alene kan lære os det og lærer os det vistnok ikke uden Sjæleangst.

Hvad der giver mig et Slags Haab med Hensyn paa min Sygdom, er den Omstændighed, at jeg tydelig kan mærke, at Forkølelse har nogen Del deri, og at jeg har Kulde i Kroppen, er vist nok. I de sidste Dage har jeg lagt i Kakkellovnen i mit Sovekammer og synes, at jeg har godt af det. — — —

Mit daglige Liv gaar meget ensformig: sildig op; thi Pigen skal først have lagt i Kakkellovnen, dernæst Bukkeblade og Løvetands Afkog og en halv Times Gaaen, der hidtil har trættet mig ikke lidt, saa tynd

The og ristet Franskbrød, for det meste 2 Skiver, og en Kryddertvebak. Derefter, paa Onsdag og Lørdag nær, da vi har Prædiken, kan jeg skrive og læse til Middagstid. Maden er meget god og passende for mig; men jeg har ondt ved at faa noget ned. Til The om Aftenen har jeg for det meste kun nydt meget lidt. Et ganske lille Glas Vin drikker jeg om Middagen. — — —

Folkene i Sognet er meget flinke, de kører mig uopfordret til Kirke i Grarup; men sidste Onsdag, jeg prædikede i Starup, havde jeg kun 1 Tilhører, Børnene, der mødte til Overhøring, uberegnede. De andre Gange har Kirkegangen været god. — — —

Gud give, du maa være kommen vel hjem (fra en Københavnsrejse) og have fundet alting vel der hjemmel! At jeg saa godt som altid tænker paa jer, kan du vel tænke. Hils Dinn (Gustav), og man ham til at være en flittig og god Dreng; Gud give, at jeg ret maa kunne tage mig ad ham, naar han kommer her ned! Hils min Vis (Helga) og bed hende gøre Fader og Moder Glæde. Hils Barnet Ig (Sigurd) og lad ham læse følgende: »O, hvor jeg elsker Barnet Ig, ja Barnet Ig, ja Barnet Ig!« jeg tænker nok han kan det. Kys ham og min lille søde Hotte (Svend) og sig, at nu vil vi se at faa ham ned til Ade (Fader) i Starup, for at han kan synge Abu Mænd ling lang (en Sangremse) med ham, hvor der er højt nok til Loftet. Pige (Broderdatteren Julie) kan det jo ikke nytte at sige noget til. Du kan give hende et Kys paa din egen Regning. Hils og kys Miven (Frk. Hyphoff, der havde været hos Müllers baade i Ribe, Snedsted og Ranum) fra mig og sig hende, jeg længes rigtignok efter jer allesammen; men des større Trøst og Glæde haaber jeg, naar vi, vil Gud, snart ses igen. Vær nu trøstig og frimodig og bed; vor Herre raade og befal mig og alt rolig i hans Haand. Gud skærme og velsigne jer alle!

Din Ludvig.

Ganske faa Dage efter, at Müller havde sluttet dette vemodige Brev til sin Hustru, som han længtes saa inderlig efter, og hvis Omsorg og Pleje han trængte saa haardt til under sin Sygdom, besluttede han sig til at begive sig paa den paatænkte Rejse til København for at søge Læge og tage Bade.

Medens han var derovre, skrev han en ganske lille Bog: »Oversigt over Verdenshistorien«, en ypperlig Bog, der især glædede hans gamle Elever og mindede dem om Müllers ejendommelige og lune Fremstilling og hans Evne til »at samle Menneskelivets Gang ligesom Solstraalerne i Brændglasset.«

Enkedronning Caroline Amalie bad ham om at komme op til sig, og Müller gennemgik Efeserbrevet med hende. Han læste det i den græske Grundtekst, medens Dronningen læste i Luthers Bibeloversættelse. Disse Bibeltimer var Caroline Amalie til megen Glæde; hun siger i et Brev til Peter Rørdam: »Denne Epistel er forunderlig dyb og rig og passer sig ret for de troende i denne Prøvelsens Tid, der forbereder sig. Det aner mig, at der forestaar Kirken en Stridens Tid.«

At Enkedronningen har drøftet mange af Tidens Spørgsmaal med Müller under hans Besøg paa Slottet kan vi se af samme Brev. »Bare der er valgt en dygtig Biskop i Slesvig; Müller ønsker Rudelbach. Mig støder hans frygtelige ydre. Med Müller bør De tale, naar De kommer til Byen, han har i mine Tanker en fortræffelig Opdragelsesplan for et Seminarium. Han vil, at i Skolerne skal læres Naturvidenskab, forstaa mig ret, ikke »Aanden i Naturen«, men Naturvidenskab oplyst ved Troen. Altsaa: Bibelkundskab, Naturhistorie og Verdenshistorie. Helst hørte jeg Dem tale med ham derom i mit Paahør. Maaske, hvis Gud vil, kan vi foreløbig lægge en Plan.«

Ludv. Müller blev i København til henimod Slutningen af Maj. 1. Juni prædikede han i Starup og Grarup Kirker om Helligaandens og Menighedens Vidnesbyrd og om Menighedens Kaar i Verdensrigerne, som kunde bilde sig ind at gøre Gud en Tjeneste ved at myrde hans Sendebud og Tjenere. Efter Gudstjenestens Slutning samledes flere af Menigheden om ham ude paa Starup Kirkegaard, og han talte med straalende Glæde til dem om den forestaaende Pinsefest, som han glædede sig saa usigelig til at fejre sammen med sin Menighed. Det skulde imidlertid ikke ske; thi 4 Dage efter, Torsdagen før Pinse, hjemkaldte Gud ham til Pinsefesten i de evige Boliger, hvor han saa trygt stolede paa, der ogsaa var beredt Plads for ham.

Under Behandlingen i København var indtraadt en paafaldende Bedring i hans Befindende, og efter Hjemkomsten følte han sig saa rask og glad, som han ikke havde gjort længe. Især glædede han sig til at modtage sin Hustru og sine Børn en Ugestid efter Pinse. Da han Søndagen før Pinse var kommen hjem fra Kirken, følte han Trang til at tilbringe et Par Dage hos sin Præsteven J. L. Hansen i Hammelev. Han gik først den halve Mil til Haderslev, hvor han var inde at hvile lidt hos Pastor Frederik Helwegs. Denne raadede ham fra at begive sig paa den en Mil lange Spadseretur ud til Hammelev Præstegaard, men Müller mente, han vilde have godt af Bevægelsen i den fri Luft. Straks efter sin Ankomst til Hammelev følte han sig meget syg og maatte gaa til Sengs. Nu henlaa han i tre Dage under uophørlige Opkastninger og med voldsomme Smerter. Den 5. Juni hen paa Eftermiddagen bredte der sig en paafaldende Ro og Fred over hans Ansigt. Han paakaldte flere Gange med høj Røst Herrens Navn; derefter faldt han i en kort Slummer, hvorefter han ikke skulde vaagne. Aandedrættet af tog gradvis, Kl. 4½ om Eftermiddagen var han død. Hans Veje havde Gud ført saaledes, at han døde mellem Venner; men hans Kære sad langt borte oppe i Ranum og kunde ikke engang naa ned til Begravelsen.

Da Præstegaarden i Starup stod ubeboet, blev det bestemt, at Begravelsen skulde foregaa fra Hammelev Præstegaard. Det var ogsaa først bestemt, at Graven skulde være paa Hammelev Kirkegaard, men hans Menighed bad om, at hans Støv maatte komme til at

hvile paa Starup Kirkegaard, og de valgte til Gravstedet den Plet uden for Kirkedøren, hvor Ludv. Müller Søndagen før havde staaet og talt med sine Sognebørn og mindet dem om den nær forestaaende Pinsefest, som han havde glædet sig til at fejre sammen med dem.

Ludvig Chr. Müllers Død vakte Sorg rundt om i vort Land, i Kongeborgen, i Grundtvigs Vennekreds, i hans Menigheder baade i Ribe; Snedsted, Ranum og Starup og først og fremmest rundt om i den danske Skole, hvor der sad saa mange taknemmelige Lærlinge.

Enkedronning Caroline Amalie skrev Pinselørdag til Peter Rørdam: »Jeg maa endelig tale med Dem om vor gode Ludvig Müllers Død! Hvo skulde have troet det, da vi saa glade var samlede med ham først i Maj. Den elskelige Mand! Det Dødsfald vil ret have bedrøvet Dem ligesom mig og alle hans Venner. — Skønt han kun havde været der saa kort, var han dog alt meget paaskønnet i Starup, og Sognefogden sagde til hans Broder: »Lad hans Enke kun komme til os, hun skal faa det godt.« Tænk den ulykkelige Kone er endnu i Ranum, og han er død, ene og forladt af alle Sine, hos sin Nabo, Præsten i Hammelev. — Broderen sagde, da han var kommet Søndag Aften, troede han, han laa og sov. Han smilede som en Engel.«

Grundtvig var i Norge, da Müller døde, og kom saaledes ikke selv med til Begravelsen, men i den lille Bog »Ludvig Christian Müllers Eftermæle«, hvori Pastor R. Th. Fenger samlede Talerne ved hans Jordefærd og andre Mindeord i Anledning af hans Død, skrev Grundtvig nogle Mindeord om ham foruden et Digt, hvori det bl. a. hedder:

»Med aabent Bryst for Sangen,
med Hjerter for min Tro,
og saa for Danevangen,
hvor Hjertets Blomster gro,
af alle Livets Kræfter
han stundede derefter
at stifte Gavn og Held !

Ja gøre Gavn til Glæde,
den største for de Smaa,
til Lys for dem, som græde,
naar de i Mørke gaa,
til Aandsleg med Guldterning,
til Liv og Manddoms-Gerning,
det var hans Sjæls Attraa!«

I »Dannevirke« skrev et Medlem af Menigheden i Grarup Sogn: »— — denne meget sørgelige Tidende har i høj Grad vakt Sorg hos Medlemmerne af hans Menigheder. Thi han, den elskværdige Mand og rene Evangeliets Lærer, havde med sit kraftige Ord allerede i den korte Tid samlet mange Tilhørere om sig, og havde visseligen, dersom Gud havde givet ham en længere Levetid iblandt os, ført mange hjem med sig til Faderens evige Boliger. Derfor maa vi nok sige, at

Herrens Veje er uransagelige; thi her kan være Tvivl om, at dette Savn nogen Sinde vil blive bødet igen.«

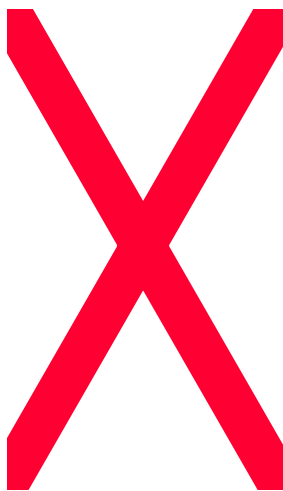
Blandt hans Elever var Sorgen over hans tidlige Bortgang almindelig; men ingen sørgede maaske dybere end C. Berg. Da nogle Kammerater kom til ham i Vilsted Mølle, hvor han var Huslærer, og fortalte ham, at deres gamle Forstander var død, udbrød' Berg: »Det er ikke sandt, det kan ikke være sandt!« Da det gik op for ham, at det var sandt, blev han staaende som en Støtte i flere Minutter. »Herre Jesus!« sagde han endelig, hulkgrædende og uden et Ord mere gik han ind paa sit Værelse og lukkede Døren efter sig. I flere Timer kunde man høre ham vandre frem og tilbage paa Gulvet.

Berg satte sig straks i Spidsen for en Indsamling til et Mindesmærke paa Ludv. Müllers Grav i Starup. Der blev rejst en smuk Granitsten, paa Bagsiden er der indhugget:

Af taknemmelige Disciple fra Planteskolen for Skolelærere i Snedsted og Ranum i Aarene 1842—1851.

Paa Forsiden er indsat en Marmorplade med Grundtvigs dejlige Mindevers:

»Kristen af det ægte danske Blod
var han baade Himmелens og Jordens;
som et Barn han drak af Livets Flod,
elsket op af Herrens Aand og Nordens !
Mundens Ord for ham var Liv og Aand,
blev ved ham og Liv for mange Sjæle,
med Guds Ord hans Sjæl er i Guds Haand,
i vor Mund er Liv hans Eftermæle!«

Ja »I vor Mund er Liv hans Eftermæle!« Det er i Livet i den danske Skole det egentlige Minde rejses for Skolemanden Ludvig Christian Müller; »maatte, næst Guds Aand, ogsaa noget af denne Mesters Aand hvile over den danske Skole, knyttet derved paa en god Maade Fortid til Nutid.«

H. J. M. SVENDSEN

(1816—1872)

Barndom og Ungdom.

HANS JØRGEN MARIUS SVENDSEN udgik ligesom Ludv. Chr. Müller fra et velhavende københavnsk Borgerhjem, og fik som denne sin Livsgerning mellem jydsk Bønder og deres Sønner. Han var 10 Aar yngre end Müller, idet han blev født 22. Marts 1816 paa Vesterbro, hvor hans Fader var Slagter. Det er yderst lidt, man ved om hans Barndom og første Ungdom; men hans Elever fra Jelling siger, at naar han nu og da omtalte sit Barndomshjem, var det altid med Taknemlighed og Kærlighed. Især var han taknemlig for at have lært Lydighed i sit Hjem, en Lære, der i saa høj Grad fik Betydning for ham, at en af hans betydeligste Elever, Forstander Holm, Vejle, kan sige om ham: »Mere pligtstro Menneske end Svendsen kan ikke tænkes.« Var hans Opdragelse for saa vidt streng, som der stilledes store Krav til Flid og Lydighed, saa var den dog aldrig strengere end godt var, fordi den var baaret af Omhu og Kærlighed.

Ligesom Müller allerede i sin Skoletid blev paavirket af en af Grundtvigs betydeligste Lærlinge, saaledes blev Svendsen det ogsaa, idet han i Borgerdydskolen fik den senere Biskop P. Chr. Kierkegaard til Lærer. Svendsen siger om ham som Lærer: »Han fordrede meget af os, men han fik os let til at gøre det.« Svendsen blev vel ikke som L. Chr. Müller paa nogen Maade en lærd Mand, men han sad inde med meget betydelige Kundskaber, saa ingen af de grundtvigske Skoletankers Modstandere i den Henseende kunde lade ham noget høre, og til denne Dygtiggørelse havde Kierkegaards Undervisning og Indflydelse fra Skoledagene sikkert i høj Grad bidraget; men vel endnu større Betydning har det haft for ham ved Kierkegaards Paavirkning ikke blot at blive opmærksom paa Grundtvigs Betydning, men ogsaa modtagelig for Paavirkning af denne Aandskæmpe, hvis Lærling han senere blev. Det var ikke blot Svendsen, der forstod at skønne paa og værdsætte sin Lærer, men ogsaa Kierkegaard paa sin

Side satte stor Pris paa sin dygtige og pligtopfyldende Elev; der blev grundlagt et varigt Forhold mellem dem, saa der senere blev en ret jævnlig Forbindelse mellem Bispegaarden i Aalborg og Præstegaarden i Jelling.

Tyve Aar gammel blev Svendsen Student og tog straks fat paa det theologiske Studium, men det synes ikke, at han i nævneværdig Grad er blevet paavirket af nogen af de theologiske Professorer, i alt Fald omtalte han dem meget sjældent; han fandt vistnok paa Universitetet kun ringe Næring for sit Kristenliv, men saa søgte han hen under Grundtvigs Prædikestol »i Frederiks tyske Kirke«, hvor Grundtvig i de Aar havde Tilladelse til »indtil videre at holde dansk Aftensang, dog saaledes, at Ritualet følges, at den autoriserede Salmebog bliver brugt, og at alle andre Love med Hensyn til den offentlige Gudstjeneste vorde efterlevede«, og hvor han samlede en stor Skare unge, der senere blev kendte Mænd i den danske Kirke og Skole. Efter 5 Aars Forløb var Svendsen færdig med sin Eksamen, som han 1841 tog med første Karakter.

Af stor Betydning for ham blev det, at han derefter i fire Aar kom i Huset hos den inderligt fromme Præst i Østerhæsing, Hans Agerbek, Forfatteren til Salmen »Uforsagt, vær paa Vagt!« Agerbek, der selv følte sig som Grundtvigs Lærling, var blevet Samlingsmærket for Forsamlingsfolkene i det sydlige Jylland og paa Fyn, og hans Hus var et kært og søgt Samlingssted for dem. Det var et rigt og ejendommeligt Liv, der levedes i Østerhæsing Præstegaard, et Liv, som i høj Grad fik Betydning for den unge theologiske Kandidat, ikke fordi det gav hans aandelige Liv ny Retning, men fordi det inderligt befæstede ham i det Livssyn, han allerede da ejede. Det er forstaaeligt, at det blev fire stærkt bevægede Ungdomsaar, Svendsen tilbragte i denne Kreds, og at han altid med inderlig Taknemlighed bevarede Mindet derom. Holm fortæller, at Svendsen Aaret efter, han var kommen til Jelling, lod Agerbeks Salme: »Uforsagt, vær paa Vagt« trykke og uddele til Kirkegængerne, samt at han 2. Søndag i Advent holdt en gribende Prædiken over Ordene: »Bier han længe, han kommer dog vist«, en Prædiken, der sent gik dem af Glemme, der hørte den. I det hele paavirkede Agerbeks inderlige Fromhed og hans kraftige og gribende Forkyndelse Svendsen meget stærkt. Men det var ikke blot Agerbek selv, der fik Betydning for ham; hele Livet i Menigheden greb ham stærkt, selv om han i Begyndelsen var en stille og tilbagetrukket Tilhører ved Forsamlingsfolkernes Sammenkomster i Agerbeks Hjem. Svendsen har selv fortalt om, hvor stærkt Indtryk det gjorde paa ham, da en gammel Mand af Kredsen, der følte sig tiltalt af Svendsens aabne friske Ansigt, men ikke rigtig vidste, hvad der boede i ham, en Dag gik hen til ham og paa sin ejendommelig ligefremme Maade spurgte: »Livet, har han Livet, min Fa'r?« Svendsen lærte i denne Kreds, hvad det vil sige at leve i Troen.

Efter Tiden i Østerhæsing fortsatte Svendsen sin Lærervirksomhed, idet han fra 1846—1848 var Lærer

ved en Realskole i Odense. Han var en meget dygtig Lærer og gik med Iver op i sin Undervisning. Her i Odense fandt han sin Brud Regise, Datter af den bekendte Boghandler Milo. Nu maatte han imidlertid finde en Virksomhed, der tillod ham at gifte sig, og efter at være bleven Kateket i Ringkøbing holdt han Bryllup den 27. Juli 1848.

I Ringkøbing begyndte han da sin dobbelte Virksomhed som Lærer og Præst, en Dobbeltvirksomhed, som han senere skulde fortsætte i Jelling. Han blev straks meget anset som Lærer og vandt sine Elevers fulde Tillid. Biskoppen i Ribe, Jacob Daugaard, lagde straks Mærke til den unge Kateket og søgte hans Bistand ved Udarbejdelsen af en Lærebog i Religion. Men ogsaa hans Virksomhed som Præst bar rige Frugter i de 8 Aar, han havde sin Gerning i Ringkøbing, en Gerning, som endnu spores i denne By.

17. Marts 1855 døde Forstanderen paa Jelling Seminarium C. E. Kemp. Den daværende Kultusminister C. C. Hall ønskede at finde en Mand til dette betydningsfulde Embede, der kunde bringe Friskhed og Fornyelse ind i Folkeskolen. Han var i det hele en Mand, der saa frisindet og forstaaende paa de grundtvigske Skoletanker. Han havde som Minister tilladt Brugen af en ny Lærebog i Skolerne og fremsat Forslag til en ny Skolelov, under hvis Behandling han bl. a. udtalte: »Det er mit Ønske at virke til at frembringe en større Varme og et større Liv i Undervisningen, en større Tilbøjelighed hos Barnet til at søge til Skolen og hos Forældrene til at lade det komme der. I den Retning vil jeg virke, hvad jeg formaar, saa længe jeg staar i Spidsen for dette Ministerium.«

Medens Hall saa sig om efter en Mand til Embedet i Jelling, var han vistnok af Biskop Daugaard blevet gjort opmærksom paa Kateketen i Ringkøbing, og en Dag kom han i Rigsdagen til Grundtvig og sagde: »Seminarieforstanderposten i Jelling er ledig. Vil De sige mig, om Kateket Svendsen i Ringkøbing er den rette Mand dertil?« Hertil kunde Grundtvig svare ubetinget ja, og den 25. Januar 1856 blev Svendsen da udnævnt til Sognepræst for Jelling og Hover samt Forstander paa Seminariet i Jelling.

At det ikke var uden Frygt og Bæven, Svendsen gik ind til denne ansvarsfulde Gerning, ses tydeligt af følgende Brev til Pastor Svejstrup i Nørup:

»Kære Svejstrup!

De har ret gjort mig en Glæde med det rare Brev, De har skrevet mig til, for noget af den Slags trænger jeg rigtignok til, forsagt og forknytt som jeg er over, at Vorherre har kaldet mig til saadan en betydningsfuld og ansvarsfuld Virksomhed. Ja, saadan er jeg; det er saa øjensynligt, hvad De ogsaa selv vist vil indrømme, naar vi taler sammen, at Vorherre har gjort dette, og dog gaar jeg og gør mig saa mange Tusinde Bekymringer og omtumles af saa mange Sorger i Stedet for at tro og takke, fordi Vorherre vil bruge saadan en Stymper, som

jeg er. Ja, jeg er virkelig en Stymper, slidt baade paa Sjæl og Legeme efter at have været Kateket i 8 Aar, og kan ikke forstaa andet, end at Folk tror, jeg dur til meget mere, end jeg gør, og har dog ikke med min gode Villie villet stikke nogen Blaar i Øjnene. Men med al min store Skrøbelighed er jeg dog en Kristen og for saa vidt bedre end hvilken som helst Dødbider, om jeg end fattes Dygtighed i meget, som det var godt ikke at fattes navnlig i denne Stilling. Hverken De eller nogen maa gøre Dem for store Forventninger om mig og min Virksomhed, men det kan De vente, at jeg i Herrens Navn og ved hans Naade har god Villie til at gøre Gavn, og er der nogen, der længes efter Aand og Liv og Lys, saa skal min Virksomhed, den blive kort eller lang, heller ikke blive forgæves, det skal den Herre sørge for, som har kaldet mig.

At jeg, efter at jeg er bleven kaldet, mange Gange har set paa Kortet fra Jelling til Nørup og gaaet den Vej i Tankerne, det kan De tro; thi det har været mig en kær Tanke, at De er i Nærheden, og det er mig et glad Haab, at vi to skal blive Hjærtensvenner, og jeg vil med taknemlig Glæde benytte baade Deres gode Kendskab til Forholdene i Jelling og Deres gode Raad til, at min Virksomhed kan blive desmere velsignet og frugtbringende. Om muligt vil jeg besøge Dem, førend jeg tager til Jelling, da jeg godt ser, det vil være godt for mig at have talt med Dem først. Jeg har skrevet til Provsten om at blive indsat Palmesøndag, men endnu ikke hørt noget fra ham. Om en fjorten Dage har jeg tænkt at rejse herfra til København og vil saa komme til Jelling fra Vejle og sandsynligvis lægge Vejen om ad Nørup.

Lev vel og Tak, Tak for Broderhjertet og
Broderhaanden. Deres hengivne
Svendsen.«

Under Besøget i Nørup Præstegaard paa Vejen til Jelling fæstnedes de to fremtidige Naboers Venskabsforhold, et Forhold, der sikkert blev af lige stor Betydning for dem begge, og som varede Livet ud. Pastor Svejstrup, der af Selvsyn kendte Forholdene i Jelling godt, kunde give Svendsen mange gode Raad, som han ogsaa fulgte. Dog var der en Ting, som Svendsen i alt Fald den Gang intet vilde høre om; det var Svejstrups Raad om, at Svendsen skulde antage en Kapellan. Svejstrup havde Indtrykket af, at Forstander Kemp alt for tidligt havde slidt sig op i det store Arbejde som Seminariets Forstander og Præst for de to store Sogne Jelling og Hover, og nu var han bange for, det skulde gaa Svendsen paa samme Maade, Her over for hævdede Svendsen, at det kunde der ikke være Tale om; det var hans Ønske og Haab, at hans Gerning paa Seminariet maatte støttes og udfyldes af hans Gerning i Kirken.

Manddomsgerning i Jelling.

Saa drog Svendsen da Palmesøndag 1856 ind til den Gerning, der, selvom den kun skulde blive forholdsvis kort, dog skulde bære saa rige Frugter for den danske Folkeskole. Han var da en Mand i sin bedste og kraftigste Manddomsalder besjælet af store Tanker om sin Gernings Betydning, men ydmyg og med Bøn til Gud om Hjælp. Holm siger om ham: »Svendsen var, da han forlod Ringkøbing, 40 Aar gammel, en kraftig Mand og en moden Mand. Den lykkelige Natur, som var ham medfødt, var under de forskellige Livsforhold vokset modnet til rig Menneskelighed. Det Livssyn, han i sin Ungdom havde grebet, var i sjælden Grad gaaet ham i Blodet, blevet til et med ham selv, og hvad der havde grebet hans Hjærte, stod, han fast i uden Slingring; man vidste, hvor man havde ham. »Den djærve Svendsen«, hed det, og det er vist nok, at der var Djærvhed i hans Ord og hans Fremtræden. Men ikke des mindre var den djærve Svendsen tillige en Mand, hvis aabne Ansigt og milde Øjne ikke løj. Han var en kærlig og god Mand, jævn og ligetil, klart tænkende, mildt dømmende og dansk indtil Hjærteroden. Nu havde han i Ringkøbing gennem 8 Aar indhøstet rig Erfaring under en lykkelig Gerning som Lærer og Præst, og den Ribe Bisp tog da ikke fejl, naar han, trods Grundtvigianismen, anbefalede ham til Forstander ved Seminariet i Jelling, og Grundtvig tog heller ikke fejl, naar han forvissede Hall om, at Svendsen var den rette Mand til at bringe Friskhed og Fornyelse ind i Almueskolen.«

I Jelling var Svendsen ventet med Spænding baade af Seminariets Elever og den øvrige Befolkning, saa Kirken var stuvende fuld Palmesøndag, da Svendsen holdt sin Tiltrædelsesprædiken, til hvis Tekst han havde valgt Ordene: »Den banker dristigt paa, der bærer godt Budskab.« »Det Ord«, sagde han, »har jeg ofte ogsaa som Ordets Tjener erfaret Sandheden af; men i Dag, da jeg første Gang bærer et godt Budskab til eder, i Dag har jeg ondt ved at banke dristig paa. Min Sjæl er ængstet, og mit Hjærte bekymret, ikke fordi jeg tvivler om, at Budskabet er godt; jeg ved, det er det bedste Budskab, der kan bæres til eder; heller ikke, fordi dette Budskab ikke skulde være et godt Budskab for mig selv; jeg har erfaret, at det er en Guds Kraft til Salighed; det er mig en Hjærtesag og Salighedssag selv at tro det og leve og dø derpaa. Men derfor har jeg ondt ved at banke dristig paa, fordi jeg ved og føler, at jeg er et syndigt Menneske og tillige dybt og alvorligt føler, hvor betydningsfuldt og ansvarsfuldt det dobbelte Embede er, jeg i Dag overtager iblandt eder. Ja, saaledes staar jeg her, ikke med Selvtillid og høje Tanker, men som Tolderen i Templet og maa sige med ham: Gud vær mig Synder naadig! Men kan jeg ikke banke dristig paa i Dag, saa skal det ved Guds Naade ske herefter. Thi der skal bankes dristig paa med det gode Budskab. Saa længe det sniger sig frygtsomt om og ikke bæres højt, ikke udraabes lydt, saaledes som det er, gør det ingen

Gavn. Det skal bæres dristigt frem, men dristigt i en Kærlighed, som tror alt og haaber alt og ikke bruger Fremfusenhed.«

Derefter handlede Prædikenen om det gode Budskab, han havde at bringe. Til sidst vendte han sig først til *Menigheden* og bad den ikke forarges, naar han i Herrens Navn søgte at omstyrte alle selvgjorte Støtter, som Mennesker kan falde paa at trøste sig med i deres Saligheds Sag; i Stedet for vilde han sætte Guds Evangelium til Synderes Frelse. *Seminariets Lærere* bad han modtage ham som deres Ligemand; andet ønskede han ikke at være, og han haabede, at hans Liv og Færd skulde vise det. Til *Seminariets Elever* sagde han: »Da jeg kom hertil, vajede Dannebrog paa Kongehøjene. Var det et Tegn paa, at I ønsker at blive Lærere, i hvem Folkets Aand og Guds Aand skal være en Livsmagt? Dertil vil jeg gerne være et Redskab.«

Jelling Kirke ligger Nord for Vejen mellem de to Kongehøje, Syd for ligger og laa dengang Præstegaarden, hvor Svendsen skulde bo, og Seminariebygningen, hvor han skulde have sin daglige Gerning mellem Eleverne. De ydre Forhold var her som i Snedsted ti Aar tidligere yderst tarvelige. Seminariet var en lille Enetages hvid Bygning, der kun indeholdt to Klasseværelser og to meget smaa og trange Forstuer, hvor det altid var besværligt at komme frem. Seminariet kunde nok have trængt til en ny Bygning, især da Seminarieloven af 1856 gjorde Seminarieuddannelsen treaarig, hvorfor et nyt Klasseværelse var nødvendigt. Men Svendsen var en sparsommelig Mand, beskeden i sine Fordringer til ydre Bekvemmeligheder, derfor nøjedes han med at foreslaa en Forlængelse af den gamle Bygning, saa den nu kom til at rumme et tredie Klasseværelse, men intet derudover. Bogsamlingen og den fysiske Samling fik Plads i nogle smaa Rum paa Loftet; Læseværelse og Lærerværelse, ja det var en Luksus, som man den Gang næppe tænkte paa.

Men satte Svendsen i det ydre ikke noget nyt i Gang, saa gjorde han det saa meget desto mere i det indre. Lige fra den første Dag mærkede hans Elever, at de her stod over for en Mand, en Aandspersonlighed, der kunde fremkalde en Livsbevægelse i dem selv, og de fleste af dem følte sig Livet igennem taknemlige for den aandelige Indvielse, Svendsen havde givet dem til deres Livsgerning og til deres eget folkelige og kristelige Liv. Hvad det kom til at betyde for den danske Folkeskole skulde snart mærkes. Og det var ikke blot for Skolens Udvikling lige ned til vore Dage, Svendsens saavel som Ludvig Müllers Elever efterlod sig dybe Spor, men ogsaa i det kirkelige og folkelige Liv. Ganske vist har man ingen Værdimaaler for den Slags Arbejde, men i mange levende, folkelige og kirkelige Kredse i Danmark vil man endnu kunne følge Sporene tilbage til de folk, der udgik fra Snedsted-Ranum og fra Jelling i Müllers og Svendsens Tid.

Det var først og fremmest som Lærer i *Religion*, Svendsen fik en saadan Betydning for sine Elever, at de

aldrig glemte det. En af dem, der ligesom Forstander Holm, Vejle, maa betegnes som, en af de hetydeligste, og som ogsaa efter Seminarietiden kom til at staa i Venskabsforhold til Svendsen, Forstander Rosendal, Grundtvigs Højskole, Lyngby, har sagt saaledes: »Han fortalte os de fra vor Barndom kendte bibelske Historier saaledes, at vi syntes, vi aldrig havde hørt dem før. Han var meget bibelkyndig, kunde alt ordret, saa det var Kildernes egenfriske Tale, vi hørte, paa samme Tid, som det var et levende, personligt fra Hjertet strømmende Ord, der mødte os. Sagen var, at der i hans Natur var saa meget beslægtet med mange gammeltestamentlige Skikkelser: noget paa een Gang barnligt, højt og stort; og han havde levet sig saa inderligt sammen med disse Personer og Begivenheder.« Hvad der ogsaa bidrog til at gøre Religionsundervisningen uforglemmelig for hans Elever var hans Kærlighed til og Anvendelse af Grundtvigs bibelhistoriske Digtning, der dengang var ny og ukendt for de fleste af Seminariets Elever. Svendsen ikke blot selv anvendte Grundtvigs bibelhistoriske Sange i sin Undervisning, men han anbefalede ogsaa sine Elever at gøre det samme, idet han med Grundtvig hævdede, at man har Ret til ved Fortælling af Bibelhistorie ikke alene at gengive, hvad Bibelen ligefrem beretter, men ogsaa, hvad der utvivlsomt ligger i det fortalte.

Denne Sysmaade og Hævdelsen deraf bragte Svendsen et skarpt Sammenstød med Biskop D. G. Monrad, der som Overskoledirektør overværede Eksamen bl. a. ogsaa i praktisk Færdighed. En af Eksaminanderne havde faaet den Opgave at fortælle om Vandringeren til Emaus og søgte at levendegøre sin Fortælling ved at benytte Grundtvigs dejlige Sang:

Luk Øjne op al Kristenhed !
Se hist, hvor Fuglen synger,
sig Bakke op og Bakke ned
en Markvej yndig slynger!
Den snor sig mellem Skov og Eng,
i Vaar og tidlig Sommer
forbi saa mangen Lærkeseng
imellem Korn og Blommer.

Ser I de tvende Vandringsmænd
med Sorg i Dragt og Mine?
o. s. v.

Denne smukke, levende Skildring af Vejen, hvorpaa Disciplene vandrede, anvendte Eleven dygtigt og godt i sin Fortælling for Børnene; men herover forargedes Monrad højlig og sagde, at det var Pjat, var det 5. Evangelium: »Mathæus, Markus, Lukas, Johannes og — Grundtvig.« Svendsen kom op til Skolen, lige da Prøven sluttede og gav sig i Samtale med Pastor Svejstrup fra Nørup, der var Censor, og Monrad om prøven. Paa Svendsens Spørgsmaal: »Hvordan gaar det med praktisk Færdighed?« svarede Svejstrup: »Ja, jeg er godt tilfreds,

men Overskoledirektøren ikke.« »Nej,« sagde Monrad, »naar man har et Billede af en udmærket Maler, skal man ikke med grove Fingre give sig til at klatte paa det.« »Det er sandt,« svarede Svendsen, »men naar man har et udmærket Kunstværk, man skal vise til Folk, der ikke er Kunstkere, vil det dog vist være godt at pege paa den Skønhed, der ligger skjult for det uøvede Øje.« Hvorledes Samtalen videre udviklede sig, vides ikke; men at Sammenstødet blev skarpt, sporedes Dagen efter i den Afskedstale, Svendsen holdt til Dimittenderne, og ved hvilken saavel Monrad som Censorerne var Tilhørere. Det hed heri bl. a.: »Det er sagt mig i disse Dage, at jeg lærer mine Elever at pjanke. Nødig vilde jeg, at Eleverne selv skulde sige det om mig. Jeg vilde gerne hjælpe dem til at være alvorlige Mennesker med Lyst til at være trofaste i et ansvarsfuldt Kald. Men naar galt skal være, da hellere lidt Pjank end en død og kold og kedelig Undervisning.« Monrad var ved Talens Slutning synlig ophidset. Han gik ikke som Censorerne hen og takkede Svendsen, men gik derimod straks ud af Salen og kølede sit Blod ved et Par raske Omgange paa Gymnastikpladsen. Senere samme Dag gik Svendsen og Monrad iøvrigt en lang Tur sammen til Faarup Sø, hvor de fik talt sammen, saa de skiltes i god Forstaaelse. Senere prøvede Monrad vistnok aldrig at blande sig i Livet paa Jelling Seminarium, lige saa lidt som der fra andre Autoriteters Side blev gjort Forsøg i den Retning. Svendsen var for udpræget og betydelig en Personlighed til at bøje af over for Autoriteterne, saa snart det drejede sig om Seminariets aandelige Præg.

Foruden i Bibelhistorie var Svendsen Lærer i Bibelforklaring og Troslære, ogsaa her var han en fortrinlig Lærer, der havde en sjælden Evne til at aabne de unges Øjne for den hellige Skrift, saa de hele deres Liv igennem huskede det og ofte, naar de selv fik Brug derfor, tyede til Svendsens Fortolkninger af vanskelige Steder især i Brevene. Ogsaa andre end Seminariets Elever fik Gavn af denne Svendsens sjældne Evne, idet han ofte holdt regelmæssige Bibellæsninger. En af hans gamle Elever, den kendte Ordsprogsamler, Lærer Balling i Lindeballe siger herom: »Det er en almindelig Mening, at han navnlig i at holde Bibellæsninger næppe blev overtruffen af nogen, saa man skulde lede længe om den, der som han forstod »at udlægge Skriften, saa Hjerterne brændte,« udmærket hjemme i sin Bibel, som han var. Det var da ogsaa en Fornøjelse at se den Mængde af glade Mennesker, der myldrede paa Vejene, naar der en Maaneskins Vinteraften havde været Bibellæsning i Jelling Kirke. Jeg har ingensinde hørt nogen, der som Svendsen kunde tale ud af Troens Ord. Dette Ord gik som den røde Traad gennem al hans Forkyndelse.«

Svendsen var ikke Lærer i Pædagogik, vistnok fordi teoretisk Pædagogik interesserede ham saa lidt som Læreemne; derimod var han med Liv og Sjæl Vejleder for sine Elever i praktisk Færdighed. Dette tillagde Svendsen selv meget stor Betydning, og han udtalte

engang i sine sidste Aar: »Man maa sige, hvad man vil, om vore praktiske Øvelser, har jeg ikke udrettet noget med det andet, saa tror jeg virkelig, at jeg har gjort Gavn med dem.« Baade havde han selv i en sjælden Grad Evne til at fortælle for Børn og ikke mindre forstod han at vejlede sine Elever. Mange af dem huskede hele deres Liv med Taknemmelighed de mange fortræffelige Ting, han under Bedømmelsen af Elevernes Præstationer kunde sige. Især havde han et meget skarpt Blik for, hvad det var ægte; opdagede han, at en Elev ikke var sig selv, men direkte efterlignede ham eller andre, kunde hans bemærkninger falde meget skarpt, som: »Lille N., det var ikke mig, det var Dem, vi skulde høre!« eller en anden Gang: »Lad nu Kold være i Fred, og vær Dem selv.« Som Medhjælper i denne Vejledning i praktisk Pædagogik havde Svendsen dygtige og ejendommelige Mænd i Byskolens Lærere, hvoraf vel især maa nævnes Knud Sørensen, Fader til nuværende Seminarielærer Marius Sørensen, Jelling. Hvis Svendsen havde villet, kunde han have faaet Kristen Kold til Medarbejder som Lærer ved Børneskolen. Samme Aar som Svendsen kom til Jelling blev Førstelærerembedet ved Byskolen ledigt, og saa underligt det synes, kan der ingen Tvivl være om, at Kold, der ellers allerede den Gang forlængst havde sat sig i Kampstilling til Statsskolen, meget ønskede at faa dette Embede og gentagne Gange skrev til Svendsen for at høre hans Stilling til Sagen.

Svendsen, der satte meget stor Pris paa Kold, forstod imidlertid, at det vilde være en Afvej for ham, og svarede ham derfor med følgende Brev:

Kære Kold!

Jeg har rigtig nok modtaget Deres første Brev, men dels tænkte jeg ikke, det hastede saa stærkt med Svaret, da Skolelærerembedet her vist ikke bliver ledigt før om en Maaned eller to, dels har jeg haft og har endnu meget travlt til den i næste Uge forestaaende Afgangseksamen. Da De nu imidlertid paany har purret ved mig, skal De ogsaa faa Svar.

Jeg ved med mig selv, jeg smigrer ikke, naar jeg siger, at De er den dygtigste Mand, jeg kender og vel nogen Sinde kommer til at kende, til at oplyse og oplive unge Mennesker. Jeg siger »unge Mennesker«, for jeg tror rigtignok, det er især dem, De er skikket til at virke paa, skønt jeg derfor ogsaa tror, at De er en meget dygtig Lærer for Børn, vel dygtigere end de allerfleste.

At jeg altsaa ikke kan andet end ønske, at De kunde blive Lærer ved Skolen her i Jelling, følger af sig selv, og at jeg især maa ønske det for Seminarieelevernes Skyld, følger af, hvad jeg ovenfor har skrevet, da De i mine Tanker vil kunne blive et fortrinligt Eksempel for dem paa, hvorledes man skal holde Skole. Og det er det, Skolelæreren i Jelling skulde være.

Men langt hellere vilde jeg have Dem til Lærer ved Seminariet, hvor De vilde være paa Deres rette Hylde, skulde ogsaa faa Lov at være det frit.

For Øjeblikket kan det vel ikke ske, da ingen Plads er ledig her. Men Andenlæreren vil vist inden ret længe blive befordret, og da kunde De blive Lærer her i Historie og Geografi og i at give Eleverne Anvisning til at holde Skole. Skolen skulde da staa Dem aaben for der at udføre for Eleverne, hvad De havde fremstillet for dem paa Seminariet, og ved Siden heraf kunde De enten selv forestaa en Forberedelsesskole til Seminariet eller deltage i Undervisningen i den, der nu er, hvorved den vilde blive i en anden Stil, end den nu er.

Jeg frygter for, det vilde ikke smage Dem ret længe at være Skolelærer her. For det første, fordi De virkelig er af den Slags, hvem Forandring fryder, og for det andet, fordi Embedet er temmelig besværligt: en talrig Skole, lidt over 100 Børn, Vanskeligheden for Dem i at gaa i Snørliv, som, omendskønt jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at det ikke skal blive for stramt, dog vil genere Dem, trætte og kede Dem.

Har De ogsaa, kære Kold, tænkt paa, hvad det er, De vil gøre: ofte en fri, selvstændig Stilling for at komme ind i og under Statens Skolevæsen, hvor Former og Regler altid vil faa meget at sige, om jeg saa vilde gøre, hvad jeg kunde for, at De kunde blive saa fri som mulig. Kunde jeg bare skaffe Dem en fri Stilling her, saa ved jeg ingen, der bedre vilde være skikket til at være paa et Sted, hvor der er Seminarium, end netop De er. Men i en tvungen Stilling, i et af Statsskolens Embeder, tror jeg, hverken De vil blive tilfreds, eller andre vil blive det med Dem.

Var der imidlertid ingen Udsigt til at faa en dygtig Lærer her til Skolen, vilde jeg dog af alle Kræfter raade Dem til at prøve; men Knud Sørensen, som De jo nok kender, og jeg derfor ikke behøver at anbefale Dem, vil søge det og gerne have det. Han har, som De ved, tidligere været Hjælpelærer ved Skolen, vundet Børnenes og flere af Forældrenes Kærlighed, og mange vil ønske ham hertil, jeg med, ogsaa for Seminariets Skyld, paa hvis Elever han har haft megen Indflydelse. Han ved godt selv, hvad jeg ogsaa ved, at han ikke kan maale sig med Dem, men han er i mine Tanker bedre skikket end De til at være Lærer i en af Statens Skoler, da han ikke, hverken efter sin Natur eller efter sine Gaver føler sig opfordret til saa brat og øjeblikkelig at bryde med det bestaaende, som De efter Deres hele Udvikling maa, vel ogsaa efter det Greb, De har paa at være Lærer, i nogen Maade kan være berettiget til.

Men, kære Kold, gør, hvad De vil. Jeg har ikke skrevet dette for at holde Dem tilbage, men kun for at De nøjere skulde tage den Sag under Overvejelse. Den gode Rasmussen har vist fremstillet Dem Jelling i et Rosenskær. Det er langt fra alt sammen saa rart her.

Fremfor alt er jeg slet ikke saa rar, skønt Gud ved det, jeg vil gerne være paa Livets Side mod alt Dødbideri og kunde ingen Dødbider-Æder ønske hertil

hellere end Dem, naar jeg bare kunde se, De i den Stilling, De ønsker, kunde blive fornøjet og kunde og vilde holde ud daglig at gøre det meget udvendige Sliderarbejde, som jo vistnok til en vis Grad er nødvendigt, skønt naturligvis ikke som det nu drives paa de allerfleste Steder, hvor det har slaæet alt Aandsarbejde ihjel.

Betænk Dem nu to Gange. Der er Tid nok endnu. Og optag i Kærlighed, hvad jeg har skrevet. Det er skrevet i Kærlighed til Dem og den Sag, vi begge vil tjene. Skønt jeg ikke er meget dristig af mig er det dog heller ikke, fordi jeg er bange for at lide ondt med Dem for Sagen. Den kan ikke fremmes, uden vi maa lide ondt. Det, der mest har bevæget mig dertil, er Frygt for, at jeg ikke skulde være stærk nok til at række Dem den Haand, De behøver, saavel som holde Dem tilbage, naar det gøres nødigt. Og det kan ogsaa gøres nødigt, saa vidt jeg kender den gamle Kold. Se det var nu ærligt talt, og dermed Gud befalet i Jesu Navn.

Deres
Svendsen.

Dette Brev, der i sin Oprigtighed, Hensynsfuldhed og sit Klarsyn er saa karakteristisk for Svendsen, var det vel saa, der afholdt Kold fra at opgive sin frie Stilling og søge ind i fast Embede i Folkeskolen. Der kan sikkert ikke være Tvivl om, at Svendsen saa rigtigt; vel vilde Kold jo utvivlsomt have udrettet meget i Jelling, men den Stormand i den danske Skole, han blev i sin frie Virksomhed, var han vel næppe blevet i Jelling. Dette Embede fik saa Knud Sørensen, der baade i Børneskolen og som Vejleder for Seminariets Elever gjorde et stort og godt Arbejde. Dette Svendsens Brev ændrede iøvrigt ikke det gode Forhold mellem de to Mænd. Naar Svendsen besøgte sin Svigerfader, Boghandler Milo i Odense, tog han daglig ud til Dalum for at tale med Kold og høre hans Foredrag.

Svendsens Forhold til Eleverne var som L. Chr. Müllers langt friere end almindeligt paa den Tid; det kunde endog falde ham ind at give sig til at slaas med Snebolde med dem. Han interesserede sig meget for dem og vilde gerne aandeligt hjælpe dem til rette, ikke at han ønskede dem støbt i samme Form; tværtimod, han havde megen Respekt for Ejendommelighederne og mente, at ethvert Menneske først og fremmest i aandelig Henseende maatte gro op af sin egen Rod for at blive til noget; derfor kunde han sige til Holm, da denne kom og skulde være Lærer paa Seminariet — og spurgte Svendsen, om han havde nogle Raad at give: »Nej, kun et: Vær Dem selv!« Svendsen var en stærkt optaget Mand, og det kunde derfor nok hænde, at Eleverne, især fra første Klasse, der havde saa lidt med ham at gøre, naar de søgte ham, kunde blive forskrækkede for hans noget raske Maade at behandle dem paa. Kom en Elev ind i hans Stue med Ærinde, havde han for Skik at forlade Pulten, gaa hen og

betragte den indtrædende med et gennemtrængende Øjekast og saa ret skarpt spørge: »Hvad vil De?« Adskillige lod sig forskrække og lovede sig selv, at det skulde vare noget, før de atter kom under fire Øjne med »den gamle«, som han altid hed, skønt han kun var 40 Aar gammel, da han kom til Jelling. Museumsforstander Trøstrup, der var 29 Aar gammel, da han kom paa Seminariet, har i nogle Oplysninger bl. a. fortalt om, hvordan han ved sit første Besøg i Svendsens Stue paa Grund af denne Modtagelse stod som en Skoledreng og ønskede sig langt bort, idet han tænkte: »Er det den gode, rare Mand, der taler saadan til Folk? Det er vist ikke let at komme til at tale fortroligt med ham«. Men da Svendsen saa mærkede, at Trøstrup virkelig havde noget, han trængte til at tale med ham om, gav han sig god Tid til at tale med ham og var mild og deltagende, saa Trøstrup gik glad og styrket bort og føjer til: »Siden var jeg ikke ræd for at tale med ham.« At Svendsen ikke var klar over, at han kunde komme til at skræmme Folk bort, viser følgende Træk, som Holm fortæller: »Engang i senere Aar, da jeg var hos ham paa hans Værelse, hvor ogsaa hans Hustru var til Stede, faldt der fra hende den Ytring angaaende en vis ung Person: »Du har vist kyst ham, Mand!« Svendsen udbredte sig da om det latterlige i, at han skulde have kyst nogen. Men da Fru Svendsen appellerede til mig, og jeg, saaledes opfordret, beskrev hans Modtagelsesmaade og flere mig bekendte Virkninger af den, blev han helt alvorlig og sagde: »Det er da stygt af mig; det maa jeg virkelig se at lægge af.«

Men det var kun de ny, der lod sig forskrække; havde de først een Gang rigtig talt med ham, søgte de ham ofte og havde lettere ved at betro sig til ham end til noget andet Menneske. Svendsen havde megen Sans for Humor og kunde absolut ikke staa for et vel turneret Svar. Selvom han egentlig havde tænkt at uddele en Røffel, afvæbnede et godt Svar ham straks. En Gang havde en Elev lavet en vittig, men temmelig nærgaaende Vise om en Kammerat, der havde adskillige svage Sider. Et Par Vers skal her anføres som Prøve paa en saadan Vise fra for ca. 70 Aar siden:

»Hans Næse den er kroget
og Ansigtssfarven broget,
et Smil han har om Læben
Rovtænder udi Kæben.

Til Skrædder født og baaret;
han syet har og skaaret
for Vindelevske Lukser
de Frakker, Veste, Bukser.

Men Fyren er standhaftig,
paa ny han læser kraftig,
og næste Aar med Ære
han Seminarist mon være.

Da maa han vel sig fryde
slig. Herlighed at nyde;
saa uforskyldt en Ære
han knap formaar at bære.«

Den beskrevne følte sig aldeles ikke bæret af Visen, men derimod meget brøstholden, hvorfor han klagede til Svendsen, der kaldte Digteren til sig for at give ham en Røffel. »Det er ingen smuk Vise, De har lavet om N.«, sagde han. Hertil svarede Synderen: »Undskyld, men jeg kunde ikke gøre den bedre!« Saa var Svendsen afvæbnet og brast i Latter.

Ved Bedømmelsen af en praktisk Prøve kritiserede Svendsen en Dag en Elev, fordi han for Børnene havde anført Salmeordet: »Ak Viljen er saa god, men Evnen er saa ringe.« »Det er jo kun Selvros og Bebrejdelse mod Vorherre. Viljen er vor egen, Evnen har han givet os,« sagde Svendsen. Heroverfor ytrede en Elev, at Salmen dog nok kunde faa passende Anvendelse. »Naa, kan den det? Hvordan vil De da have den anvendt?« »Som Offersalme.« Det kunde Svendsen ikke staa for, men sluttede af: »Ja, det har De Ret i. Der vil den nok være et passende Udtryk for Følelserne. Lad os saa bruge den som Offersalme, men ellers ikke.«

Svendsen var selv vel egentlig ikke vittig, men han havde et rigt og elskværdigt Lune, der altid prægede hans Irettesættelser, som maaske netop derfor traf saa sikkert.

Trøstrup fortæller i ovennævnte Optegnelser, at han, der var kommet saa sent til Læsningen, havde ondt ved at følge med og derfor tit sad oppe og læste det meste af Natten. Dette fik Svendsen at vide og sendte derfor en Dag Bud efter ham. Da Trøstrup stod i hans Stue, gik Svendsen straks hen imod ham og sagde skarpt: »Hvordan er det dog, De bærer Dem ad?« »Bærer mig ad?« svarede Trøstrup forskrækket. »Naa, De bilder Dem maaske ind, at De er et meget skikkeligt Menneske?« Trøstrup svarede hertil, at selv om han ikke var det, saa kunde han dog ikke forstaa, om nogen havde sagt noget særdeles slemt om ham. Svendsen, der aabenbart gottede sig over Trøstrups betuttede Ansigt, vedblev at holde ham i Spænding; idet han sagde: »Ja, man siger, De vil skille Dem af med Livet.« Dette blev dog Trøstrup for meget, saa han vred udbrod: »Hvad er dog det for Sludder?« »Ja, det skal De nu ikke sige,« fortsatte Svendsen, »der er mange, der mener, De vil læse Dem ihjel.« Da Trøstrup lettet udbrod: »Aa, ikke andet!« sagde Svendsen: »Ja, det skal De nu ikke sige: Lærerne, der bor lige over for Dem, siger, at hvor sent de er oppe, saa brænder Deres Lys altid, og Vægteren siger, at Deres Lys altid er det sidste i Byen, der bliver slukket. Ligner det nogen Ting? Nej, gaa De i Seng Kl. 10—11, lille Trøstrup, saa tager De saa meget bedre fat Dagen efter.« »Det er vist et godt Raad,« mente Trøstrup, »men jeg kan ikke følge det. Kan De huske, hvor De brummede, da jeg forleden Dag maatte indlevere en Kladde til en Disposition, jeg ikke havde

haft Tid til at renskrive?» »Ja, saadan noget skal man altid høre, naar man tilfældig har sagt noget,« svarede Svendsen, der endnu en Tid fortsatte Samtalen med Trøstrup, som gik glad og opmuntret fra ham. Derimod lod han vist ikke være med at læse mere end egentlig godt var. I hvert Fald sagde Svendsen efter endt Eksamen til ham: »Naa, saa Gud ske Lov, man kommer af med Dem. Jeg troede, De havde læst Dem ihjel, og saa var De bleven puttet ned her oppe i Kirkegaarden, og De var jo saa »gaaet igen« og spøget og læst, og jeg er ikke vis paa, at jeg kunde mane saadan en Læsehest ned.«

Da det kneb med Plads i Jelling Kirke, fordi der kom saa mange fra de omliggende Sogne, fik Seminariets Elever Paabud om at tage Plads oppe ved Orglet under Gudstjenesten. Dette Paabud følte naturligtvis af de unge snart uddannede Lærere, som en meget stor Krænkelser af deres tyveaarige Værdighed, hvorfor de straks holdt Generalforsamling og sendte en Deputation, hvorimellem Holm og Rosendal, der begge beretter Historien, med et Ultimatum, lydende paa, at hvis Paabudet ikke blev ophævet, saa de sig nødsagede til at løse Sognebaand til Pastor Svejstrup i Nørup. Da Svendsen hørte denne Trusel, gik der et stort Smil over hans Ansigt; han tog dem om Skulderen og sagde: »Ja, søde Venner, det skulde I gøre; saa fik I en god prædiken og en sund Spadseretur i Tilgift.« — »Vi gik hjem og mødte fremdeles paa den angivne Plads,« tilføjer Rosendal.

Svendsens Interesse for Eleverne ophørte ikke, naar de forlod Seminariet. Han vedblev at følge dem, og mange af dem søgte ham som en fortrolig Ven, ligesom han vedblev at være Præst for flere af dem, der blev bosatte i Vejleegnen. Han var ikke en Mand, der skyede Arbejde, og skønt Dobbeltembedet nok kunde lægge Beslag paa hans Kraft, havde han dog altid Tid tilovers for sine gamle Elever, hvad enten de søgte hans Raad personligt eller i Breve; med mange af sine gamle Lærlinge stod han i en levende Brevveksling. En af dem, Lærer Balling siger: »Hans Breve var sande Olieblade, der altid dryppede af Kærlighed, af aandelig Trøst og Opmuntring.« Her skal anføres nogle Brudstykker af et Par Breve til Forstander Rosendal. Denne skrev kort Tid efter sin Afgang fra Seminariet et Brev til Svendsen med Overskriften: »Kære Lærer«. Herpaa svarede Svendsen med et længere Brev den 4. Novbr. 1858, hvori det bl. a. hedder: »Kære Rosendal! Først vil jeg begynde med at rette Stil. De ser nok, at jeg ikke til Overskrift har sat: »Kære Discipel«; jeg burde have gjort det til Gengæld, fordi De skrev saa smukt: »Kære Lærer« til mig; havde jeg gjort det, vilde De maaske have faaet den samme Følelse som jeg: en Følelse af Kvalme. Jeg er ikke længere Deres Lærer; jeg har haft stor Glæde af at være det; men nu er det forbi; nu vilde jeg gerne være Deres kære Ven, Broder, Svendsen; maa jeg ikke nok det; det beder jeg om; thi jeg trænger til at være det. — — — Ja, jeg vil blive ved at holde af Dem,

kære Rosendal; det er lige for lige; thi jeg ved, De har holdt af mig, sagtens langt mere end jeg er værd; og De vil nok blive ved at holde af mig, ikke sandt. De er et lykkeligt Menneske, at Vorherre saadan har lukket Hjærtet op paa Dem, som han har; gid De nu bare maa kunne takke Guderne, fordi De ikke hovmoder Dem af Deres Lykke; thi den Onde vil sagtens sætte an paa Dem fra den Side, og bliver han ikke vist Vintervejen, saa bliver det til Skidt; men Gud ske Lov, De er i gode Hænder; jeg mener Vorherres; han har sagt: Ingen skal rive dem ud af min Haand. — — —

Vorherre bevare Dem, kære Rosendal og os allesammen i sit Samfund.

Deres hengivne
Svendsen

I Efteraaret 1859 blev Rosendal Lærer paa Grundtvigs Højskole, efter at Svendsen havde erklæret over for Forstander Grove, at den eneste væsentlige Fejl, Rosendal havde, var, at han var for ung, lige fyldt tyve Aar. Paa Svendsens Opfordring havde Rosendal skrevet ham til, om hvordan det gik ham derovre. Paa dette Brev svarede Svendsen med følgende Julebrev 22. Decbr.:

»Kære Rosendal!

Tak for Brevet! De sidder paa en grøn Gren; det er dejligt; Gud velsigne Dem og Deres Gerning i Jesu Navn! Det var rart, De kom derover; jeg kan nok mærke, De er rigtig i Deres Es, og det maa jo ogsaa være rart ved en Friskole; det kan jeg nok forstaa, især naar man har faaet fat paa nogle Fyre, der er Liv i, og saa saa nær ved København. Det kan være, jeg snart kommer til København nu; jeg kan jo snart blive slaaet til Pensionist; Høgsbro vil kun have eet Seminarium, og Tscherning slet ingen; og nu er Bondevennernes Tid kommen; men den faar ogsaa Ende, Gud ske Lov. Naar jeg saa bliver slaaet til Pensionist, kommer jeg ud til Dem, — og faar vel en kærlig Modtagelse.

Den stakkels Konge! Han er reddet som en Brand ud af Ilden; er der ingen Mennesker derinde, der kan tale med ham og sige ham, hvad det betyder, at Frederiksborg er brændt netop nu; thi det har jo noget at betyde; ja jeg kan gerne sige, jeg ved ikke, hvad Vorherre skulde have gjort for Øjeblikket, der havde mere at betyde; jo mere man ser paa det, jo mere ser man, hvad det har at betyde. — Den stakkels Konge; i gamle Dage var der dog Folk, der kunde udtyde saadan noget for Kongerne; men nu? Ja, vi lever i Forstandstiden; det ved Gud, det er klart nok, og Hjærtetiden er desværre ikke endnu taget rigtig med op i Forstandstiden; thi det foregaaende Stadium indeholder Spiren til det følgende, men skulde saa gerne tages med op i dette, og Gud ske Lov, det er begyndt; det er det, vi arbejder paa, det er det, De nu er kommet til at arbejde paa paa Marielyst; men det er

kun smaat. Den stakkels Konge! Saa bliver han trøstet med Vrøvl og Løgn.

Hils Brandt og tak ham for hans Forelæsninger, [Pastor C. J. Brandt holdt Vinteren 1859 paa Borchs Kollegium 3 Gange tolv Forelæsninger: om danske Digtere; om Grundtvig; om Salmedigtning] som jeg rigtignok ikke hører, men som jeg glæder mig over, at De og andre hører og har Gavn og Glæde af. Jeg har hørt, han søger Himmelev ved Roskilde; men jeg synes, at det for Øjeblikket er temmelig lille for ham.

Vil De se, De kan faa sat lidt Liv i de to, De har derovre, og som vil paa Seminariet; thi ellers kan De beholde dem selv; Dødbidere og Nøddeknækkere har vi nok af og kan faa langt flere af dem, end vi kan taale. Her er saa meget Mudder nu med al den store Besætning, vi har, at jeg somme Tider næsten bliver ør i Hovedet og kan vist ikke holde det længe ud; for det er næsten, som jeg var i en Bisværm fra Morgen til Aften; men der er Gud være lovet ikke faa, det er en Lyst og Glæde at arbejde paa og med; og det hjælper jo.

Lige saa snart Fru Grundtvig har gjort Barsel, vil De saa meddele mig det, og om det er en Dreng eller en Pige. Det maa være en Glæde og Velsignelse for Dem at høre den Gamle hver Søndag; naar det ikke var saa slemt, kunde jeg fristes til at misunde Dem det.

Ja, kære Ven! Gud ske Lov, jeg har kunnet være til nogen Gavn baade i folkelig og kristelig Henseende; det er jo to gode Henseender at tjene Folk i, og jeg maatte være et langt større Skarn, end jeg er, hvis jeg ikke var Vorherre taknemmelig — ak, det er kun lidt — for al den store Naade, han har vist mig, og for al den Glæde, jeg har haft af mit Arbejde, som jeg Gud ske Lov ikke selv gør mig store Tanker om. Lad os nu elske hverandre, saa bliver det en god Ende paa den gode Begyndelse, vi har haft sammen, lad os blive ved med det til Enden og lad os rigtig blive ved med det.

Holm fik vi da, og han residerer nu paa Styvels Mark, hvor jeg tror, han har det godt, og hvor der var flere som tog godt imod ham.

Saa nu er jeg færdig. Jeg har ikke mange Nyheder, og jeg har lidt Tid. — Hils den Gamle og hans Viv, naar De ser dem; hils alle gode Venner og vær selv kærligst hilset med Juleglæde og Julesang af Deres hengivne
Svendsen.«

Som det fremgaar af Bemærkningen om Bondevennerne, var Svendsen ikke nogen Beundrer af denne politiske Retning; han var ikke Politiker; han stod vel de nationalliberale nærmest, men efterhaanden som Tiden gik, saa han mere og mere Berettigelsen af Venstres Krav. Det kunde imidlertid aldrig falde ham ind at drive Politik paa Seminariet, dertil var han alt for lidt Partimand; han prægede ikke sine Elever politisk, og han ønskede det heller ikke. Det var hans Opfattelse, at Politik ikke maatte præge Skolens Arbejde, en Opfattelse, som flere af hans betydeligste

Elever ogsaa meget stærkt har hævdet og efterlevet i deres Virksomhed.

I et Brev af 14. Juli 1861 beder Svendsen Rosendal hjælpe ham ud af en meget stor Forlegenhed. Frederik den Syvende har anmeldt sit Besøg for personligt at lede Udgravningen af Kongehøjene; nu synes Svendsen, det er en stor Skam, han ikke ejer et Billede af Kongen, og da Boghandleren ikke er i Stand til at skaffe et hurtigt nok, beder Svendsen om, saa længe Besøget staa paa, at maatte laane Kongens Billede, som han ved Rosendal ejer.

Frederik den Syvendes Besøg i Jelling blev ikke blot for Svendsen, for Seminariets Elever, men ogsaa for Omegnens Befolkning en stor Fest. Det var ikke første Gang, Kongen gæstede Jelling. Den 22. September 1857 fandt det første Kongebesøg Sted, ved hvilken Lejlighed ca. 10,000 Mennesker var stævnet til det gamle Kongesæde og havde forsamlet sig paa Gorms og Thyras Høje, paa hvilke Danebrog vajede, og ved Foden af Gorms Høj var rejst en Løvhytte, hvor Egnens Præster og Sogneforstanderskaber forsamlede sig for at hilse paa Kongen. Paa den modsatte Side af Opgangen til Højen stod Seminariets Elever tilligemed en Del Smaapiger, der var forsynede med Blomsterkurve, og som stod parate til at strø Indholdet ud, naar Kongen og Grevinde Danner vandrede op paa Højen. Kl. 3 begyndte Kirkeklokkerne at ringe til Tegn paa Kongetogets Ankomst. I Spidsen red 40 af Omegnens Bønder, derefter fulgte Kongens Vogn, hvori ogsaa Grevinde Danner havde Plads. Efter at Orla Lehmann, der da var Amtmand i Vejle, havde præsenteret en Del af de mødte for Kongen, og Seminariets Elever havde sunget »Danmark, dejligst Vang og Vænge«, besteg Kongen Højen, hvorefter hele Forsamlingen sang følgende Sang:

Stille han slumrer, Drotten den gamle, hviler saa trygt i hvælvede Høj; Stille hun hviler hist Dronning Thyra, godt er hun gemt i Hjerternes Grund.	Dristigt du stande Drot, du deroppe, Ætmand med Ære af Ætten i Høj ! Gerne ser Gorm dig gæste sin Gravhøj ; Thyre gad trofast trykke din Haand.
Vældigt du har jo værget om Volden Thyre lod Tysken tørne imod. Dansk som dit Sind din Daad var jo altid; jævnt var dit Ord, men Hjertet var kækt.	Den Gang dit Folk var fostret i Frihed, greb du din Krones glinsende Guld, skiftende med det. Frit blev dit Folk, og du fik i Kronen Kærligheds Guld.
Vel at du kom her, Konning, du kære, hen til den gamle Dronning og Drot! Her gaar dit Folk blandt	Her det dig hylder, højbaarne Høvding, aldrig du slippe Styret af Haand! Skjolde ej gny, og

Fædrenes Minder Trofast i Fred, i Fejde som de.	Sværde ej svinges, jubilende Raab dog runge mod Sky.
---	--

Stenhugne Runer
udsletter Tiden,
stoltteste Bavta
styrtes i Støv;
ud slettes ej de
Runer, du risted
dybt ved din Daad i
Danfolkets Bryst!

Derefter traadte Svendsen frem og holdt vel en af de ejendommeligste og smukkeste af den Slags Hyldesttaler, en Tale, der er saa betegnende for Svendsen, hos hvem Hjertelighed og Djærvhed smeltede saa forunderligt sammen, en Tale, der gjorde et meget dybt Indtryk saavel paa Kongen som paa alle de øvrige Tilhørere, og endelig en Tale, der ofte senere er blevet omtalt og anført:

»Velkommen, Herre Konge! Hjertelig velkommen til den gamle Kongestad med de store, de ærværdige Oldtidsminder. Vi elsker dig, Herre Konge, og vi elsker dette Sted. Vi tror ogsaa, at dette Sted er dig kært; for vi har hørt, at du elsker Fædrenes Minder højt og gerne vil udbrede Kundskab om dem, at du freder om dem og holder dem i Ære. Vi glæder os derfor dobbelt over at se dig paa dette Sted, Herre Konge; thi som dansk Kærlighed sidder paa Tronen med dig, saa har dansk Kærlighed ogsaa siddet paa Tronen paa dette Sted; det maa vi vel sige, naar vi tænker paa den gamle Konge, der hviler i denne mægtige Høj, og samlede dette Rige, som du nu kalder dit; det kan vi sige med Vished, naar vi tænker paa den fromme Dronning Danebod, der hviler i Højen hist bag Kirken, og som elskede det Folk, der nu kaldes dit, Herre Konge!

Ja, vi elsker dig og behøver ikke at sige dig hvorfor; dit eget Hjerte siger dig det. Men vi *vil* sige dig det; thi glæder det os at sige dig det, saa glæder det dig at høre det, Herre Konge. Men vi ved det, du gør ikke selv mange Ord, er heller ikke en Ven af, at andre gør det. Ogsaa heri har vi erkendt det ægte danske Sind; vi vil heller ikke gøre mange Ord, men sige dig kort og frit, vi elsker dig, fordi du i Gerning har vist, at du elsker os, fordi du har følt, at vor Kærlighed gør dig stærk. Ja derfor elsker vi dig, Herre Konge; thi da Troner ravede, og Riger vaklede, da Kongerne skjælv, mens de lod Folkene bløde, da — ja, det skal aldrig glemmes, saa længe der er et dansk Folk til, der elsker sit dejlige Fædreland og sit yndige Modersmaal — da følte Dankongen, at kun Kærlighed er fri og gør fri og derfor ogsaa stærk. Ja, derfor elsker vi dig, Herre Konge, og fordi vi har set i de Aar som svandt, at naar nogen rejste sig for at gøre din fri Kongegave til intet eller hindre din højsindede Kongegerning fra at lykkes, fattedes du ikke Mod, Kraft og Kærlighed til at tale det

Ord, som dit Folk længtes efter at høre, og gøre den Gerning, dit Folk længtes efter at se.

Ja, derfor elsker vi dig, Herre Konge, fordi vi stoler paa, at du vil være den samme i de Aar, som kommer; og for din Jævnhed, Hjertelighed og Danskhed elsker vi dig og glæder os til, at Saga skal nævne dit Navn blandt dette Folks store Velgørere. Herre Konge, vi stoler trygt paa dig, vi ved, det var og er dit fulde Alvor, at Folkets Kærlighed er din Styrke. Trods alt, som truer og kan komme til at true, vi siger dog trøstigt, som det blev sagt, da du besteg dine Fædres Trone:

Kong Frederik den Danske,
paa dig vi stoler ganske;
vi ved, du har et Hjerte
for al din Moders Smerte.

Modtag da vor Tak og glade Hyldest, Herre Konge! Aldrig du slippe Styret af Haand; er Tiderne end onde, bliver de maaske værre — bliv ikke træt af at bære Regeringens Byrder, ligesom vi ved, du bliver aldrig træt af at elske Os! — Kong Frederik leve!« Da Hurraraabene var døde hen, talte Svendsen atter, fordi ingen andre vilde, denne Gang for Grevinde Danner: »Den Kongen hædrer, hædrer ogsaa vi. Den Kongen elsker, elsker vi. Kongens Hustru leve!« Derefter traadte Kongen et Par Skridt frem for at takke, men Bevægelsen overmandede ham, Taarerne løb ham ned af Kinderne, og han fik kun sagt: »Tak, Tak! Min Stemme svigter mig; jeg er for rørt til, at jeg kan tale.« Men den Dag fæstede han Ridderkorset paa Svendsens Bryst.

Da Svendsen gik ned af Højen, gik Pastor Svejstrup hen til ham og udtalte sin Glæde over, hvad der var sket. »Ja, ser du,« svarede Svendsen, »der er to Personer i Kongen: en Konge og en Sjoer. Vi skal tale til Kongen i ham, saa kommer han frem.« Her har vi maaske noget af Hemmeligheden ved Svendsens store Betydning for saa mange Mennesker: han forstod, at der er noget kongeligt i ethvert Menneske, og at man skal tale til det — saa kommer det frem.

Flere Gange senere gæstede Frederik den Syvende Jelling, længst i Juli 1861, ved hvilken Lejlighed det var, Rosendals Konge-Billede kom til at pryde Svendsens Væg. Kongen boede altid i Præstegaarden og befandt sig vel der. Svendsens djærve ligefremme Maade at være paa tiltalte Kongen. Ved Slutningen af et af Besøgene, da man efter Middagen sad i Haven, Kongen rygende af sin Merskummer, sagde han henvendt til Svendsen: »Jeg kan sku rigtig godt lide at være her.« Svendsen mente da, at Kongen kunde udsætte Afrejsen, men hertil svarede han forfærdet: »Nej, det tør jeg ikke for Hall.« — Han skulde være hjemme til Statsraad. Kongen var i Almindelighed en hyggelig og fornøjelig Gæst, men paa sin Mad taalte han ikke at vente, og da Svendsen en Dag kom et Par Minutter for sent til Bordet fra en Time paa Seminariet, mødte Kongen ham synlig utaalmodig med Spørgsmaalet: »Ved du ikke, at

Kongens Tjeneste gaar for alt?» Hertil svarede Svendsen: »Jo, men der, hvor jeg var, gik jeg netop i Kongens Tjeneste.« Et saadant Svar kunde Frederik VII naturligvis ikke staa for, men brød ud i en hjertelig Latter. Ogsaa for Seminariets Elever blev Kongens Besøg i 1861 en stor Fest. Kongen havde stort Følge med, saa der bl. a. til Spisesale var Brug for Seminariets Klasseværelser, og Eleverne fik derfor en ekstra Ferie, som de naturligvis alle tilbragte i Jelling i de for den lille By historiske Dage. De dannede en Æresvagt og havde paa Gymnastikpladsen rejst et Telt for Hovedvagten, hvorfra Vagtposterne udsendtes rundt om i Byen. Seminariet ejede et halvt Hundrede gamle Rifler, som nu blev blanktpudsede og kom til Ære og Værdighed; Eleverne gik med Liv og Lyst op i Legen og mange af dem erhvervede sig til Kongens Tilfredshed ret god Øvelse i den vanskelige Kunst at præsentere Gevær. Kongen var meget tilfreds med hele dette Arrangement og gav i et begejstret Øjeblik højtideligt Jellingeleverne Lov til at bære rigtig Studenterhue, ligesom han skænkede 450 Rdl. til trængende Seminarieelever.

Kongens Undersøgelse gjaldt Gorms Høj, hvor han ønskede at finde Gravkammeret; det lykkedes imidlertid ikke, skønt Arbejdet var meget omfattende. Man slog sig saa i lang Tid til Ro med den Opfattelse, at Gorms Høj slet ikke indeholdt noget Gravkammer. I de senere Aar næres der vistnok stærke Formodninger om, at Gravkammeret er beliggende helt under Højens Grundplan, og at det var af den Aarsag, Frederik VII's Eftersøgninger blev resultatløse.

Skønt Arbejdet saaledes ikke lykkedes, befandt Kongen sig øjensynligt godt i Jelling. Det skete en Eftermiddag, da mange af Byens og Omegnens Beboere var kommen sammen i Præstegaardens Have og blandt andet sang en Sang af Seminarielærer Claudi, hvori forekom noget om, hvad der maatte glæde Kongens Hjerte, at Frederik VII uventet tog Ordet og holdt en af de smaa Taler, som han kunde holde saa mesterligt, naar »Kongen var oppe i ham«. I denne Tale, der gjorde et meget stærkt Indtryk paa Tilhørerne, talte Kongen jævnt og hjerteligt om, at det, der havde glædet ham allermost, var, at han havde givet Folket Friheden, og han sluttede med en Opfordring til at bruge Friheden godt og værne om den.

Svendsens første 8 Aar i Jelling faldt jo i en stor og rig Tid, i en Tid, der endnu prægedes af Aanden fra 48, i en Tid, man vel maa betegne som den grundtvigske Bevægelses Storhedstid, og som vi har set, var der ogsaa saa mange Begivenheder paa Stedet, der i høj Grad kunde bidrage til at kaste Glans over Ungdommens Liv i Jelling i de Dage, og alt dette har sikkert i høj Grad bidraget til at præge det Kuld af Lærere, der i disse Aar udgik fra Jelling, og hvoriblandt flere af den danske Skoles betydeligste Mænd i sidste Halvdel af det nittende Aarhundrede var; men for dem alle var dog Svendsen Midtpunktet i det Liv, der levedes der. Forstander Rosendal udtalte ved sin

Halvfjerdsaaarsfest, at han med de nødvendige Forandringer kunde gøre til sine Platons Ord: »Jeg takker Guderne, fordi jeg er født Menneske, fordi jeg er født Hellener, og fordi jeg er født paa en Tid, da jeg kunde faa Sokrates til Lærer.« Han kunde takke, fordi han var født som et Menneske med en levende Følelse af det store i at være Menneske, fordi han var født Dansk, og endelig fordi han var født paa en Tid, da han havde den Lykke at faa en af de bedste Lærere, noget Menneske kunde faa. Noget lignende vilde sikkert mange andre af Svendsens Elever sige. Forstander R. J. Holm har udtrykt sig saaledes: »Var der saaledes meget i Tiden og i, hvad der fandtes eller forefaldt paa Stedet, som satte de unges Fantasi og Følelse i Bevægelse, navnlig i Retning af det nationale, saa var Svendsen dog Manden, der samlede det for dem og fæstnede det hos dem til aandeligt Eje. Som han selv var en udpræget dansk Type med jævn og folkelig Fremtræden, med dansk Lune og hyggelig Ligevægt, var han overalt i sin Virksomhed en udmærket Fortolker af dansk Liv. Hans Kærlighed til vore Minder, vort Sprog, vore danske Sange og danske Ordsprog kunde komme til Orde saavel i hans Prædikener som i hans Undervisning paa Seminariet. Undertiden samlede han Eleverne til Aftenmøder, hvor det gik livligt med Sang og Tale. Nu til Dags vilde der vel ved saadanne Lejligheder blive holdt Foredrag; det brugtes ikke saa meget den Gang. Hvad Svendsen ved disse Møder præsterede var ikke lange Foredrag, men korte Taler, ofte med Udgang fra et Ordsprog. Han havde megen Forkærlighed for Ordsprogene, brugte dem jævnligt i Talens Løb, og byggede, som sagt, tit hele sin Tale — eller endog sin Prædiken — paa et Ordsprog.

Ikke faa af de fortræffelige Taler, han holdt ved Dimissionshøjtidelighederne eller ved de aarlige Fester paa Seminariets Stiftelsesdag, er indledet med Ordene: »Der er et gammelt Ord, som siger«. Disse Fester, hvor Alvor og Gammen gik saa godt sammen, gemmes sikkert nok endnu hos mangan Graaskæg mellem lyse Ungdomsminder. Præsterne Svejstrup fra Nørup og Fog fra Skjold var gerne tilkaldt ved saadanne Lejligheder. Der er vist adskillige, der endnu husker Svejstrups Ord, der bares fra Hjerte til Hjerte med, hans sølvklare Stemme, og Fogs godmodige og uimodstaaelige Vittigheder, naar han forklarede Stykker fra Balles Lærebog. Men de vil da ogsaa huske, at det var Svendsen, der ved sin danske Tale, satte Prikken over I'et.«

Men Tiden skiftede jo, mens Svendsen var Forstander i Jelling. 1864 faldt midt i hans Forstandertid. Hans sidste 8 Aar blev vel ikke saa lyse og festlige som de første, men sikkert derfor ikke mindre frugtbare. Det kendes jo endnu paa de Mænd, der oplevede 64; de knugedes under Danmarks Ulykke — ja mange af de ældre knækkede helt sammen og blev »Nederlagets Børn«. Til dem hørte Svendsen ikke. Han havde aandelig Spændkraft til at overvinde Nederlagets Smerte, og

derfor tabte han ikke Modet, men Smerten havde præget ham som saa mange af hans Lærlinge. I Jelling levede man jo ogsaa nær ind paa Begivenhederne i Slutningen af Krigen. Den 8. Marts hørtes Kanonerne første Gang fra Kampene ved Vejle, og allerede Dagen efter kom den første fjendtlige Afdeling til Jelling. Det var østrigske Dragoner, der Dagen efter fulgtes af en større Trop Husarer og Ingeniører, som red op paa Kongehøjene og omhuggede de store Flagstænger. Det er forstaaeligt, at det blev nødvendigt at afbryde Seminariets Undervisning; derimod vilde Svendsen ikke opfylde Elevernes Bøn om at faa Lov at rejse hjem, da de begyndte at føle det noget uhyggeligt i Jelling; Svendsen erklærede, at de roligt skulde fortsætte under Folkerettens Værn. Svendsen havde imidlertid regnet uden Tyskernes Kommandant i Vejle, Major Thaulow, der vilde have opkastet Skanser ved Vejrmøllen Syd for Vejle, og til dette Arbejde vilde han bruge »arbejdsvante« civile Folk. De udsendte ungarske Husarer, der skulde skaffe disse Skansesarbejdere, tog det imidlertid ikke saa nøje med Arbejdsvantheden, de tog simpelthen alle voksne Mandfolk og trak af Sted med dem. Kun Svendsen slap; da de kom for at hente ham, trak han i Præstekjolen, saa korsede de sig og gik. Derimod maatte mange af Seminariets Elever med, som de gik og stod, de fleste barhovede, adskillige i Slaabrok, ja nogle endog i Sivsko. Det var en bedrøvelig Flok at se paa, og endnu bedrøveligere var det at se dem arbejde, uarbejdsvante som de fleste var, i hvert Fald en stor Del af Seminarieeleverne, hvoraf nogle var i Klædesbukser, der brast baade for Knæ og Bag; det samme gjaldt vel i endnu højere Grad Folk som Kapellanen, Pastor Madsen, Læge Bentzon, Seminarielærer Uttenthal; naa det varede kun et Par Dage, saa blev de igen fri og »hjemsendt« — mange Eventyr og Oplevelser rigere. Der var dog adskillige Jellingelever, som var virkelig med i Krigen, da de havde meldt sig som frivillige. Svendsen havde det meste af Sommeren igennem Indkvartering i Præstegaarden af fjendtlige Officerer, der kunde være ubehagelige nok med deres dominerende og storpralende Væsen. Men imidlertid var Krigens Dage i Jelling ikke de værste. Nej den Dag, der bragte Budskab om Sønderjyllands Afstaaelse, var den smerteligste; det var netop den Dag, Eleverne dimitteredes; den Dag brast det for Svendsen, saa han med Nød og næppe kunde kundgøre Eksamensudfaldet.

Svendsen var Seminarieførstander, men han var ogsaa Præst, og vil man have hans Billede frem, maa man ogsaa se ham i hans Virksomhed som Præst for Seminariets Elever, for Menighederne i Jelling og Hover og for de mange Sognebaandsløserne rundt om fra, men især fra Sognene Syd for Jelling; der kom om Søndagen hele Vognrækker med Folk, der søgte til Jelling Kirke, som ofte viste sig alt for lille til at rumme de mange kirkesøgende. »Der blev saa lyst heroppe i Jelling, da Svendsen kom hertil, og det var mig altid, naar jeg drog

hid i hans Dage, som laa der Solglans over Stedet,« udtalte Pastor Svejstrup ved Svendsens Baare. Den samme Følelse var det sikkert, der førte de mange af de mest kirkelig vakte af Egnens Befolkning til Jelling Kirke, saa den blev for det sydøstlige Jylland, hvad Ryslinge Kirke var for det sydlige Fyn. Der mærkedes aldrig Surmuleri fra Nabopræsternes Side; Svendsen stod paa en endog meget god Fod med de allerfleste af dem, og mange af dem var stadige Deltagere i Svendsens Bibellæsninger Onsdag Aftnerne i Jelling Kirke, ligesom mange især af de yngre søgte Raad og Vejledning hos ham i hans lille Stue i Præstegaarden; saavel Talerne ved hans Død som adskillige Breve til ham viser, hvor meget mange af hans Embedsbrødre søgte ham. Selv langvejs fra kom de til ham; for Eks. omtaler Thomas Skat Rørdam i et Brev til Otto Møller, at han agtede at gæste Svendsen i Jelling for at »lære ham Kunsten af«.

Ligesom Svendsen i folkelig Henseende var en Tilhænger af Grundtvigs Anskuelse, var han det ogsaa i kirkelig Henseende; men han gik aldrig videre, end han selv var med. Det var overhovedet et Karaktertræk hos ham, at han havde en forunderlig sikker Følelse for, hvad han kunde magte, derfor var han saa helstøbt og fuldbaaren en Personlighed. Han udfyldte sin Plads som faa, især fordi han ikke vilde fylde mere end han kunde. Hvad der laa over hans Evner, lod han ligge, til hans Kræfter var voksede. Han hørte ikke til dem, der førte Stikord i Munden, medmindre det skal betegnes saaledes, ufortrødent at bekende sin Tro; thi Svendsen delte fuldtud Grundtvigs Opfattelse af Forsagelses- og Trosordene ved Daaben; han følte sig overbevist om, at de hørte til de Ting, Vorherre især talte med sine Disciple om i de 40 Dage, ligesom om, hvordan den hellige Nadver rettelig skulde bruges, hvilken Dag i Ugen der skulde helligholdes, og hvordan Ordets Tjenere rettelig skulde indvies. Ved et kirkeligt Møde begyndte han sin Tale saaledes: »En stor Profet er oprejst iblandt os, og Gud har besøgt sit Folk;« efter at have mindet om denne Berømmelses Udspring fra Underet ved Nains Port, anvendte han det paa sin Tids Vilkaar og fortsatte: »Ja, nu tænker I vel, at jeg vil nævne Grundtvig? Nej »Troens Ord« er Profeten, der er oprejst blandt os; deri er det Gud har besøgt sit Folk.« Pastor Svejstrup, der fortæller dette, fortsætter: »Til dette Ords Pris hørte jeg ham hyppigt tale, og jeg ved ingen af mine Præstevenner, der saaledes var gennemtrængt i Sind og Tankegang af dette Livs- og Lysord. Dette Ords Tjener var han saa helt som faa, saa dygtigt som end færre.«

Ud af sine egne Erfaringer og sine egne Oplevelser talte han; der er sagt, at hvis man vilde sammenligne ham med de andre grundtvigske Præster af hans Samtid, som han med Hensyn til Indflydelse nærmest maa sammenstilles med, nemlig Vilhelm Birkedal og Frits Boisen, da vilde man ramme noget væsentligt ved disse Præsters Forkynderevne, hvis man sagde, at

Birkedal løftede, Boisen bevægede sine Tilhørere, men Svendsen vidnede for dem. Svendsen lagde et stort Arbejde i sine Prædikener, som han udarbejdede omhyggeligt. Jeg har foran mig liggende mange af Svendsens Opskrifter til Prædikener, der er saa fyldigt udarbejdede, at de er færdige til at gaa lige i Trykken, om det skulde være, skønt de slet ikke er udarbejdet med det for Øje. Trods stærke Opfordringer vilde Svendsen aldrig udgive en Prædikensamling. Hvorfor skulde han det? Hans Menighed havde jo rigelig Lejlighed til at høre ham, og hvad skulde andre ude omkring i Landet have ud af det. Nej Prædikener skulde høres. — Da der engang blev udsat en Præmie for en Prædiken, og Pastor Svejstrup vandt Prisen, sagde Svendsen: »Ja, jeg kunde ikke tavle om en saadan Pris; men det siger jo intet. Svejstrup kunde altsaa gøre det, og Prædikenen er udmærket.«

Man kan vist ikke kalde Svendsens Prædikener aandfulde; de udmærkede sig ikke ved Billedpragt, heller ikke indeholdt de usædvanlig Tankerigdom. Hans Prædiken var »ikke med menneskelig Vidsoms overtalende Ord, men i Aands og Krafts Bevisning.« Ja der var Aand og Kraft i hans jævne, troværdige Forkyndelse. Det Salmevers han oftest anvendte var:

»Min Mund og mit Hjerte
de gjorde en Pagt:
I Fryd og i Smerte
af al deres Magt
hinanden at følge
og aldrig fordølge,
hvad i dem blev levende lagt.«

og det passede paa ham selv, sagde hans Discipel og Eftermand i Jelling ved hans Baare; »thi hans Mund og hans Hjerte fulgtes ad; han havde Evner og Gaver til at lade Munden bekende, hvad der boede i hans Hjerte; men han vidste ogsaa at passe paa, at Bekendelsen ikke gik videre, end Hjertet var med.« »Jeg varer mig mest af alt for at tale om det, jeg ikke selv har erfaret,« sagde han engang. Fordi han talte ud af det, han levede i selv, derfor blev hans Vidnesbyrd saa tilforladeligt og blev til saa stor Velsignelse for hans Tilhører. Der kunde være noget højstemt over hans Tale, men aldrig hul Patos; thi hans Ord kunde bære den løftede Klang; der var intet uægte deri. Han stod i levende Vekselvirkning med sine Tilhørere, ja hans Ord kunde endog undertiden have en saa paagaende Adresse, at det kunde ske, at en rejste sig og gik ud af Kirken. Da han en Gang prædikede om Jesus som tolvaarig i Templet, sagde han: »Og nu har jeg et Ord at sige til jer, Forældre. Det er sjældent at møde en tolvaarig, der ved, at han er døbt og bør være i sin Faders Hus: I siger, at det er Lærerens Sag. I maa skamme jer! Er Børnene ikke jeres!« Det var dog især i hans senere Aar de milde Toner, Forkyndelsen af »det glade Budskab«,

der var Hovedindholdet af hans Prædiken. Her skal kun anføres Slutningen af en af hans Paaskeprædikener:

»Nu kommer Vaaren snart og bebuder den varme Sommer; de bryder frem alle de mange Spirer, der higer mod Lyset og Livet. O, maatte der komme en Vaar for Sjælene i denne Menighed! Maatte Naadesolen skinne over Hjerterne og aabenbare Herrens Opstandelses Kraft! Maatte I lægge Vejen opad. Den er ikke let; den gaar i Vorherres Spor gennem Trængsel til Kronen; men den ender der, hvor det lyder: Staar nu op i Jesu Navn, alle Herrens dvaldedøde, hvor Englenes Tusinder vælter Stenene fra alle Grave, og de døde i Herren staar op med uforkrænkelige, forklarede Legemer, hvor det, som saas ved Lazarus's Grav, skal ses ved alle Herrens Venners Grave. Ogsaa her udenfor skal det blive levende. Da skal hun rejse sig af sin Aske, den kristne Dronning, der hviler i Kæmpehøjen; thi hun var hans Veninde, mens hun levede; derfor bærer hun Navnet Danebod, de Danskes Trøst. Da skal hun selv blive trøstet med Herrens Trøst og gaa ind i Højsalen deroppe. Og hvor mange skal gaa med hende, ja hvor mange? Alle de, som var Herrens Venner. De skal staa for hans Ansigt og se Opfyldelsen af hans Forjættelse: Jeg lever, og I skal leve! — Kristne, hvilken Morgenrøde, mange mørke Timer værd!«

Ogsaa uden for Kirken var Svendsen Præst. Mange af hans Elever og Sognefolk samt af hans Kaldsbrødre har i hans lille Stue haft Oplevelser, de aldrig glemmer. En af Eleverne, hans senere mangeaarige Ven, Chr. Balling siger: »Ligesaa kraftigt og fyndigt Pastor Svendsens Ord lød til en større Forsamling, ligesaa indtrængende lød det til den enkelte, der af egen Drift søgte ham, eller som han fandt sig opfordret til at søge. Det havde noget at betyde »at komme under fire Øjne« med Pastor Svendsen. Dersom de fire Vægge, der omslutter det bekendte lille Kammer i Jelling Præstegaard, kunde tale, da vilde de kunne berette adskilligt om, hvad det vilde sige at komme Svendsen alvorlig i Tale. De har været Vidne til mange Hjerters Bevægelse, naar denne Mand, der var meget nærsynet, traadte nær hen til Vedkommende og saa ham ind i Ansigtet med sine meget talende Øjne. Mange Hjerter er i dette Kammer blevne blødgjorte og smeltede, trøstede og oprejste, og mange Mennesker er traadt ud detfra med vaade Øjne; thi Svendsen talte, »som den, der havde Myndighed, og ikke som de skriftkloge.« Nej, det følte man straks, at det ikke var den Omstændighed, at han var præstelærd og præsteviet, der gav hans Ord Myndighed; han kom ikke »paa Embeds Vegne«; men selv kraftig i Aanden talte han med Aandens Myndighed; selv en Hjertekristen i Alvor og Sandhed talte han saaledes ud af sit Hjertes varme Overbevisning, at det kunde siges om ham, som det er blevet sagt om den Herre, han trofast tjente, at »mange Hjerters Tanker ved ham er blevet aabenbarede«.

Naar nogen i Jelling-Hover blev kastet paa Sygelejet, kunde man være sikker paa, at Svendsen snart traadte

over Tærskelen. Ligesom L. Chr. Müller red han rundt i Sognet paa Sygebesøg. Hver Eftermiddag Kl. 2 holdt hans lille Islænder, »Isak«, for Døren, og saa red han ud paa sine Besøg til syge og sørgende, til hvem han altid havde noget at bringe. Undertiden kunde han nok være streng ogsaa ved Sygesengen; hvor han mødte den forlorne Gudfrygtighed, der saa tit anlægges over for Præsten, vilde han den til Livs, og da kunde hans Ord falde skarpt og hvast, og saadanne Mennesker elskede ham ikke. Der fortælles om følgende Samtale mellem Svendsen og en Mand fra Sognet. Manden: »Di sejer, a Di gør Faaskel o Folk.« Svendsen: »Ja, det er sandt nok, det gør jeg.« Manden: »Di sejer, at Di gør miest a di stuer.« Svendsen: »Ja, men det er Løgn.« Og det var det. At Svendsens Eftermand, hans gamle Elev, Pastor Madsen, har været mildere i sine Udtalelser i saadanne Tilfælde ses af en Bemærkning i et Brev fra Otto Møller til Skat Rørdam, hvori det hedder: »Man siger, at Folk i Jelling er meget godt fornøjet med Madsen; de, som holdt af Svendsen, siges ogsaa at ynde Madsen; og de, der ikke kunde bruge Svendsen, kan ogsaa bruge Madsen, saa han jo nu gør det bedre end hans Mester.« Holm har fortalt, at han engang var til Stede, hvor en gammel Kone, bekendt for sin ukristelige Gerrighed og andre Udyder, laa syg, da Svendsen kom ind for at se til hende. Hun var meget from og gentog flere Bibelsprog, navnlig: »Hold fast paa, hvad du haver, at ingen skal tage din Krone.« Svendsen stod lidt og saa paa hende og hørte paa dette. Saa sagde han: »Hvad er det for Vrøvl. Det du haver, er dine Synder; dem skal du ikke holde fast paa.«

Men kunde han være haard og streng, naar han mødte det forlorne og uægte, var der til Gengæld faa, der kunde trøste en virkelig sorgfuld eller bekymret Sjæl som han. Han havde tilsyneladende saa let ved forøvrigt i alle Forhold at finde det Ord, som kunde bære Hjertets dybeste Følelser frem og berede det Trøst i Sorgen, Lægedom i Smerten. Derom vidner bl. a. et Brev fra Svendsen til Rosendal, der havde mistet en lille Dreng:

»Min kære Rosendal!

— Forresten vilde jeg gerne have været ud og tale med Dem og Deres Hustru. — Det er den første af den Slags Sorger, De og Deres Hustru nu har faaet, og den er tung, det føler et Fader- og et Moderhjerter nok; men det er dog en af de Sorger, ja maaske den Sorg, hvor Trøsten ligger allernærmest for troende Hjerter. Ja den er jo altid nær, hvor Ordet er os nær i Hjerter og Mund; men ved en saadan Lejlighed synes mig den dog er ligesom lettere at faa fat paa, fordi man tror, at Vorherre genføder de smaa, vi bærer til ham paa Troens og Bønnens Arme, og fordi han har sagt, at hans Fader ikke vil, at en eneste af disse smaa, som tror paa ham, skal fortabes. Tør saa kun Taaren af og tak Gud Fader, fordi Vorherre Jesus har baaret ham paa Børnevis til Paradis; ja paa Børnevis, det er det der holder saa

haardt, naar vi først er blevet store; det er det, som falder saa let, saa barnelet, naar vi er smaa; nu vil han komme til at se og høre noget godt, aldrig noget ondt; hvilken Opdagelse han vil faa, han vil blive klog uden Skolegang. Ja, det er et klogt Barn, som kender sin Fader; saadan vil han blive og vil have noget at fortælle Fader, Moder og lille Borre om, naar han engang skal se dem. Ja, lad os sige: Gud ske Lov! Thi naar alting er hørt, saa har vi dog intet andet at sige end: »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.«

Kærlig Hilsen fra os begge to til Dem begge to.

Deres hengivne

Svendsen.«

I et andet Brev til Rosendal fra samme Dag, skriver han: »Den søde Hjalmar; hans Liv var kort, men langt nok til, at han kunde blive genfødt til et evigt Liv, Gud ske Lov! Lad os sige det, om end Taaren rinder og Hjertet bløder.«

Som Svendsen formaaede at trøste andre, saaledes vidste han ogsaa selv at søge Trøsten, hvor den alene er at finde, saa han trods Sorg og Sygdom til det sidste vedblev at være en glad og stærk Mand. Svendsen var to Gange gift, med to Søstre, Døtre af Boghandler Milo i Odense. Hans første Hustru, Regise, var en ualmindelig fin og indtagende Kvinde, og de to dannede et meget smukt og harmonisk Hjem, hvor Svendsen hentede Kraft og Fornøelse til sin anstrengende Gerning. Men hun døde tidligt, allerede 1861. Ved hendes Grav kunde Svendsen sige: »Hun var mine Øjnes Lyst og mit Hjertes Glæde; men jeg klager ikke, jeg ved, hun er gemt i Guds Skød til Opstandelsens Morgen.« To Aar efter holdt Svendsen Bryllup med hendes Søster, Marie Milo, men allerede 6 Aar efter døde ogsaa hun efter en farlig Operation. Begge Ægteskaber var barnløse, saa Svendsen var de sidste tre Aar af sit Liv en ensom Mand i sit Hjem. Dog klagede han aldrig eller lod de tunge Tanker faa Overhaand. Han sagde engang til Pastor J. Kr. Madsen, da de talte derom: »Ja, det var tungt, men jeg har aldrig klaget derover og skal med Guds Hjælp aldrig klage, for jeg ved, hvor de er.«

Men klagede han end ikke, saa var det dog tydeligt, for hans Omgivelser, at Savnet overmandede ham og tærede paa hans Livskraft, og han kunde selv udtale, at han »gik og puslede ved Dødens Porte«. Engang imellem kunde han live op og være »den Gamle«, som da en stor Flok gamle Elever i Sommeren 1869 stævnede sammen i Jelling for at glæde ham og takke ham for, hvad de skyldte ham, og ved samme Lejlighed overrakte ham et Billede af Dronning Thyra malet af Chr. Dalsgaard, et dejligt Billede, der nu pryder Jelling Seminariums Læsestue. Svendsen var synlig glad over den Taknemlighed, han godt følte der strømmede ham i Møde, og i sin Takketale sagde han blandt andet, at Lærergerningen ogsaa af den Grund er en lykkelig Gerning, at man i den saa let vinder Menneskers

Kærlighed. Lykkelig den Lærer, der kan sige det med samme Sandhed, som Svendsen kunde!

Det sidste Aarstid blev han svagere og svagere, saa hans Venner saa, at Døden maatte komme som en Befrielse til den Mand, hvis Natur var saa virksom som hans. Herom vidner et mærkeligt Brev, skrevet af en af Svendsens nære Præstevener, Ludvig Wagner, der selv var syg og derfor paa Rejse i Schweiz. Brevet er skrevet 25. September, Dagen efter Svendsens Død, og kom ham saaledes aldrig i Hænde; men netop derved og ved den Anledning, der har været til Brevet, er det mærkeligt. Det lyder saaledes:

»Kære gamle Ven! Inat drømte jeg saa livagtig om dig, at jeg ikke længere kan modstaa min Lyst ogsaa at skrive dig til. Mine Tanker har saa tit været hos dig i denne Sommer; hvor det er underligt at tænke sig: begge truede af en Sygdom som let kan blive dødelig; den ene tvungen til at flakke om borte fra Hus og Hjem, fra Folk og Fædreland; den anden fængslet mellem fire Vægge. Men saadan maa det jo være bedst for hver især, han den gode Hyrde, som kender sine, han ved jo ogsaa, hvorledes de skal have det. — En af de Gange, jeg bedst kan huske dig, talte du netop om den gode Hyrde, ikke efter Joh. 10, men Luk. 15. Det var i Bredsten Skov, en tredie Søndag efter Trinitatis. Du og Bluhme tøvede med at komme; men en stor Skare var samlet, og saa fik jeg Lyst til at begynde. Jeg talte om Bethesda, om den Lægedomskilde, som Gud Fader havde ladet fremvælde til Helbredelse for, hvad Sygdom det end var, men dog kun for den enkelte lykkelige, som netop kunde komme i rette Øjeblik, men saa ogsaa om den Lægedomskilde, som er fremvældet i Vorherres Jesu Menighed ved Vandbadet i Ordet, og som staar aaben for hver, som har et ærligt Hjertes Ja at svare til Spørgsmaalet: Vil du vorde ren? — Da jeg begyndte, kunde jeg se, at der var mange nysgerrige Blikke, da jeg var fremmed paa Egnen; men Aanden hjalp mig til at blive varm, saa jeg tror nok, der var ogsaa mange, som blev varme ved Ordet, jeg havde at føre. Saa kom I to gamle bag efter og tog fat, hvor jeg havde sluppet, og skønt I ikke havde hørt et Ord deraf, passede det saa yndigt dertil.

Inat drømte jeg atter, at vi var sammen i en stor Folkeskare; jeg drømte, at du talte, jeg husker ej bestemt i hvad, men det var nok om »Ordet er dig nær i din Mund og dit Hjerte«, Rom. 10; jeg ved ikke, hvad der blev mig givet at bringe, men jeg havde en Fornemmelse af, at der laa noget mørkt og tungt imellem, og mit Hjerte jublede af Tak og Pris, at det var veget, alt hvad der tyngede og trykkede.

Kære gamle Ven! det er jo ikke rimeligt, at det nogensinde sker her paa Jord, hvad jeg drømte om. Men saalænge mit Hjerte banker herved, saa vil jeg regne det til mit Livs største Lykke, at jeg fik mødt saadanne gamle trofaste Præstevener som dig og mange andre, først i min Barndom og saa i min Ungdom, baade til Hjælp for mig selv at finde den rette Vej, og at ogsaa

jeg derved maatte dygtiggøres til at vidne om Vejen for Vorherres Menighed. Ja, det var Lyspunkter for mig i Seest, hvergang jeg kunde mødes i Dons med dig og de andre. Det gjorde saa godt, da du kom og tog os to nygifte til Alters og fortalte, at vi var Gud Faders Skødebørn, og talte om, at „ikke efter sit Hjerte bedrøver han os«, men saa gjorde det saa ondt, da du Aaret efter ikke kunde komme og dele vor Glæde over vor lille Carl. Og nu — jeg har ikke hørt nærmere om, hvordan du egentlig har det; det var vel ogsaa dig svært, ikke at kunne være med at følge vor gamle Høvding til Jorden. — For et Par Aar siden mente du, og mente jeg, at vi nok begge skulde være med ved den Lejlighed. Men selvom der saadan er meget godt, som gaar os forbi, saa kan vi dog sige: Du endnu har det bedste tilbage! og det bedste, det er det store Vennemøde i Himlens gyldne Sale, hvor Hjertet, som her bankede saa ængsteligt og uroligt, skal slaa frit, og hvor Læberne, som hernede skal forstumme — og det er tungt; men det minder mig daglig om, at jeg er ikke ene om det; thi det er jo det, som sker med hvert Menneske; og det langt mer endnu, end sket er med dig — til alle skal istemme Englenes evige Lovsange.

Gud Fader handle med dig efter sit milde Hjerte, han give dig fremdeles Taalmodighed! Og bed for mig, kære gamle Ven! bed, at Gud Faders Vilje maa blive min Vilje. Aa, jeg vilde saa gerne være rask og komme hjem og blive Præst igen paa det Sted, der er mig kærere end noget andet Sted paa Jorden! men vil dog intet imod, hvad Gud vil! Saa Farvel i Jesu Navn!»

Ludvig Wagner kom sig og er blevet en meget gammel Mand, men Svendsen var død, Dagen før Wagner havde drømt saa levende om ham. Han var død i Troen paa sine Synders Forladelse. En Dag paa det sidste, da en af hans Venner sad hos ham og begyndte at tale om, at han kunde se tilbage paa en velsignet Livsgerning, afbrød Svendsen ham og sagde: »jeg tror paa Syndernes Forladelse! Er det Løgn, saa er jeg fortabt.«

Han følte selv, det var paa det sidste, og at han ikke havde mange Kræfter mere, men endnu en af de allersidste Dage kunde han dog sige, at skulde han ønske at leve, da skulde det være for at kunne liste over paa Seminariet og tale endnu nogle Gange om Guds faderlige Kærlighed. Den 24. September 1872 døde han. Han fik en mild og let Død. »Nu har jeg det saa godt, saa godt,« sagde han, da han slumrede ind.

Han fik et sjældent smukt Eftermæle, især mindedes mange af hans gamle Elever ham baade i Prosa og paa Vers. Smukkest var sikkert Holms Mindedigt i »Heimdal«:

»Travle Hænder breder Hynder
i den store Mindehal.
Høvdingerne nu sig skynder,
en for en fra Kæmpeval.
Rundt paa Marken kan vi sanke
deres Sværd og Skjolde blanke.

Er der Højtid, hvor de havner,
er der lyst i Mindets Hal,
der er Stilhed, hvor vi savner
deres Mærke over Val;
hvor de store bort mon drage,
og de smaa kun blir tilbage.

Han, vi nu fra Valen bærer,
Folkehære førte ej;
kun en Fylking han med Ære
øved ind og viste Vej.
Viden om dog saas hans Mærke,
baaret op af Hænder stærke.

Det blev kendt, da han en Morgen
rejste det ved Thyras Høj,
da igen, som før paa Borgen,
Talen lød saa djærv og drøj,
vækkende i Kæmpetaget,
smeltende i Vennelaget.

Det blev kendt, da Stemmen sænktes
da saa hjertemild den klang,
og de store Skarer trængtes
tættere i Kirkegang,
ret som om de alle vilde
høre, før det blev for silde.

Her er endt en Alvorstale,
falden er en Kæmpe bold.
Hen i Mindeborgens Sale
hænge vi hans blanke Skjold.
Her i Thyra-Gravens Skygge,
skal hans Minde bo og bygge.«

Svendsen blev begravet den 1. Oktober under meget stor Deltagelse fra nær og fjærn, fra alle Landets Egne kom Folk for at følge ham til hans sidste Hvilested paa Kirkegaarden mellem de to Kongehøje og mange smukke og varmtføjte Ord blev talt ved hans Baare, Ord, der vidnede om den Betydning, Svendsen havde haft for mange; her talte hans Medarbejdere, seminarielærer Claudi og Kapellan Bertelsen, hans Elev og Eftermand Pastor J. Kr. Madsen, hans Præstevener Provst Wahl, Øster Snede, Svejstrup, Vejen, Dr. Helweg, Odense, og hans Slægtning Pastor Milo, endelig talte ogsaa Lægmanden Peter Larsen i Dons.

At hans gamle Elever, der hang ved ham med en rørende Kærlighed og Taknemlighed, følte Trang til at rejse et synligt Mindesmærke for Svendsen, er jo kun naturligt. Det fik den smukkeste Plads, det kunde faa, midt mellem Seminariet og Kirken, tæt ved Jelling Børneskole. Det er en meget høj Sten med en Portrætmedaillon af Svendsen og med R. J. Holms Indskrift:

»Et Aandens Ord med Hjærteklang
i Skole og i Kirke,
en ædel Sæd i Tyras Vang,
med Spirekraft til Høst en Gang,
det var hans Levned's Virke.«

Denne jævne Indskrift passer saa godt, fordi den falder saa godt i Traad med hele Svendsens jævne, bramfri Fremtræden. Han var vel ingen egentlig Aandens Stormand; men hans Spor er endnu den Dag i Dag dybe og betydningsfulde. Han var den rette Mand paa den rette Plads, og han vilde ikke mere end han kunde; derfor var hans Personlighed saa helstøbt, og derfor skete hele hans Gerning i Aand og Kraft. Han var ogsaa paa den Maade paa sin rette Plads, at han passede til sin Tid; det er nok muligt, at han netop paa Grund af Tiden og Tidens Aand fik udrettet saa stor en Gerning, som han gjorde, og at han ikke i vor Tid vilde have faaet den Betydning, han fik i sin Tid, men det gør jo ikke hans Gerning mindre. Hans Indsats i den danske Folkeskoles Liv vil ikke glemmes, dertil er hans Spor for dybe.

Navneliste

Andersen, H. C., Forfatter.
Christensen, Lærer.
Agerbek, Hans, Præst.
Christian VIII, Konge.
Claudi, Julius, Seminarielærer.
Balling, Chr., Lærer.
Clausen, H. N., Professor.
Barfoed, Frederik, Historiker.
Dahl, L. N., Overlærer.
Bay, Præst.
Dal, A. Chr. Poulsen, Højskoleforstander.
Begtrup, Holger, Højskoleforstander.
Damsgaard, Lærer.
Bendtson, N. L. C., Seminarieforsnder.
Danner, Grevinde.
Daugaard, Jacob, Biskop.
Bentson, Læge.
Berg, Christen, Politiker.
Dessauer, Læge.
Eskesen, Morten, Forfatter.
Bertelsen, P. J. Præst.
Birkedal, Vilhelm, Præst.
Fenger, R. Th., Præst.
Bluhme, Præst.
Bojsen, Frits, Præst.
Flor, C., Professor.
Bosch, Murermester.
Fog, Præst.
Brammer, G. P., Biskop.
Fogtmann, Nikolaj, Biskop.
Frederik VI, Konge.
Brandt, C. J., Præst.
Fredevik VII, Konge.
Bruun, Leopold, Lærer.
From, Jørgen, Sognefoged.
Caroline Amalie, Dronning.
Grove, C., Forstander.
Grundtvig, Frue.
Grundtvig, N. F. S..
Kold, Christen, Højskoleforstander.
Knudsen, Knud L., Godsejer.
Kruse, H. A. Th., Seminarielærer.
Hagen, L. C., Præst.
Hall, C. C., Kultusminister.
Larsen, Johs. Ephraim, Professor.
Hansen, Lærer.
Larsen, N. A., Professor, Skole konsulent.
Hansen, J. L., Præst.
Hansen, N. A., Møller.
Larsen, Peter, Skræppenborg,
Helweg, L. N., Dr., Præst.
Helweg, Fr.. Præst.
Lehmann, Orla, Amtmand.
Hjorth, Hanna, gift Müller.
Lemming, J. Z., Generalmajor.
Hjorth, P. J., Kammerraad.

Leth, Albert, Præst.
Levison, E., Rabbiner.
Holm, R. I., Semmarieforstander.
Lindberg, Jacob Christian.
Løffler, Professor.
Løffler, E. H., Tegnemester.
Høgsbro, Sofus, Politiker.
Løffler, Ernst Ricard, Theaterkasserer.
Ingemann, B. S.
Madsen, M. Th., Præst.
Jensen, cand, theol., Skolebestyrer.
Madsen, J. Chr., Seminarieforstander.
Jensen, Madam.
Madvig, J. N., Professor.
Jensen, Jens, Professor, Seminarieforstander.
Martensen, H. L., Biskop.
Milo, F. W., Boghandler.
Jepsen, Lærer.
Milo, Præst.
Juulsgaard, Lærer.
Milo, Marie, gift Svendsen.
Milo, Regise, gift Svendsen.
Kemp, Seminarieforstander.
Monrad, D. G., Biskop.
Kierkegaard, P. Chr., Biskop.
Mossing, N. Chr., Lærer.
Kierkegaard, Søren.
Koch, Peter Chr., Købmand.
Møller, C, P., Seminarielærer.
Møller, Otto, Præst.
Rudelbach, A. G., Præst.
Müller, Gustav.
Rørdam, Peter, Præst.
Müller, Hans Christian, Divisionskirurg.
Rørdam, Th. Skat, Biskop.
Müller, Helga.
Müller, Julie.
Müller, Sigurd, Rektor.
Steinfass, Jacobine Cathrine.
Müller, Svend.
Svejstrup, H., Præst.
Mynster, J. P. Biskop.
Nielsen, Jacob, Lærer, Forfatter (Knud Skytte).
Sørensen, Knud, Lærer.
Nielsen, M., Professor.
Sørensen, Marius, Seminarielærer.
Nielsen, T., Lærer.
Nørgaard, Seminarielærer.
Tang, J. T. A., Seminarieforstander.
Olsen, J. J., Lærer.
Thaulow, Major.
Trøstrup, J. A., Museumsforstander.
Pedersen, Nis A., Lærer.
Petersen, N. M., Historiker.
Tscherning, A. F., Oberst, Politiker.
Pfaff, Georg Filip, Seminarielærer.
Tvilstedgaard, Johan, Seminarielærer.

Rask, Rasmus Kr..
Rasmussen, Sognepræst.
Uttenthal, C. J., Seminarielærer.
Reehof, Provst.
Rosenberg, C., Historiker.
Rosendal, H., Højskoleforstander.
Wagner, Ludvig, Præst.
Weis, Frøken, Institutbestyrerinde.
Rosenkrantz, G. E. G. F., Kammerherre, Amtmand.
Østergaard, Lærer.

TRE FOREDRAG.

om

HANS JØRGEN MARIUS SVENDSEN.

*Tre Foredrag (Tredie Foredrag er her udvidet.) ved
Dansk Skoleforenings Feriekursus paa
Rødkilde i August 1912, af*

R. J. Holm.

Udgivet af »Hjem og Skole«.

Ved vort Feriekursus i Fjor talte jeg om Kristen Kold. I Aar skal jeg tale om Seminarieforstander Svendsen. De er forskellige disse to. Den ene var aparte, den anden almen, den ene var udpræget Forstandsmenneske, den anden Hjertemenneske, den ene stod i Friskolen, den anden i Statsskolen. Men de lignede hinanden deri, at de begge var aandsbaarne Mennesker med stærk og bevidst Tro paa deres Livskald, og det gælder om dem begge, at de har sat dybe Spor i dansk Skoleliv.

De Aar af Svendsens Liv, som tilhører vor Skolehistorie, er de 16 Aar, han var Forstander for Jelling Seminarium.

Det var ikke noget almindeligt Forstanderskifte der fandt Sted, da Svendsen i Begyndelsen af 1856 blev kaldet til denne Post. Det var noget af et Systemskifte og derfor en Begivenhed, som vakte Opsigt. Nu til Dags er det ikke opsigtvækkende, at en Mand af grundtvigsk Retning betros en saadan Post, men meget har forandret sig siden Midten af forrige Aarhundrede.

Den grundtvigske Retning stod endnu i Kampstilling til det officielle i Kirke og Skole. Vel stod adskillige grundtvigske Præster paa Folkekirkenes Prækestole, men de betragtedes mest som besværlige og urolige Elementer, ligesom nogle lignende Urostiftere i Folkeskolen. Hvad særlig denne angik, stod det tvivlsomt for mange af de førende grundtvigske Præster og Skolemænd, om der var noget at stille op med den gamle overleverede og patenterede Skoleform, der ved Tvang drev Børnene i Skole og ved Aandløshed kvalte alle Livsspirer. Adskillige, deriblandt Kold, var fuldt paa det rene med, at der ikke var noget at stille op med en saa forbenet Indretning. Vilde man en Oplysning til Folkegavn og Folkelykke, maatte man gaa uden om denne Skole. Fra 1851 begyndte man paa Fyn under Kolds Auspicier og begunstiget af grundtvigske Præster at rejse en ny Børneskole, Friskolen, der fik frodig Vækst i Halvtredsetne. Den nye og den gamle Skole stod til hinanden som Ild og Vand, og et Kampgny rejste sig

over det hele Land, under hvilket de to Modstandere malede hinanden med de sorteste Farver. Det er under disse Forhold, Svendsen kaldes til Forstander for Statsseminariet i Jelling, altsaa til at lede Uddannelsen af Lærere, om hvilke det maatte ventes, at de vilde søge ind i Almueskolen, som den offentlige Skole dengang kaldtes. Hvad var da Meningen med at sætte Svendsen paa denne Plads? Havde den Øverste Skolebestyrelse pludselig og uventet slaaet sig paa de nye Skoletanker? Og hvad mente man fra grundtvigsk Side? Vilde man alligevel forsøge at vinde den gamle Skole for de nye Tanker?

Ogsaa uden for den grundtvigske Kreds var der Forstaaelse af, at Skolen maatte fornyes. Den var fra 1814 baade foruden og forinden, ja naar det kommer til Stykket, var den snarere gaaet tilbage end frem. Men Samfundet — det havde ikke staaet stille i Tiden mellem 1814 og 1850. Med hvilken Frodighed havde ikke i de mellemliggende Aar dansk Digtning og Kunst og Videnskab blomstret! Hvor meget var ikke vakt til Live ved Kampen for Modersmaalet i Sønderjylland, ved de politiske Frihedsbevægelser herhjemme og ved den treaarige Kamp for vor gamle Grænse! Vi havde naaet til Frihed, og Folkefrihed kræver Folkeoplysning. Det var Jo umuligt, at dette Krav ikke skulde melde sig. I Rigsdagssamlingen 1853—1854 gav det sig Luft i en Fællesudtalelse til Regeringen, hvori krævedes Forelæggelse af Forslag til en ny Skolelov. Imidlertid var Hall bleven Kultusminister i Slutningen af 1854 og Monrad Overskoledirektør 1855; det blev disse to Mænd, som skulde give Tegningen til den nye Skole, og i Rigsdagssamlingen 1855—1856 forelagde da Hall to Forslag; det ene sigtende til en Forbedring af Almueskolen, det andet til en Forbedring af Lærernes Uddannelse.

Men da disse Forslag blev lagt paa Folketingets Bord, var der adskillige Folketingsmænd, som blev lange i Ansigtet, nemlig de, som havde ventet noget stort og gennemgribende, en Nybygning paa Folkeskolens Grund, svarende til Nydannelsen af Samfundet. Noget saadant gav Forslagene ikke Udsigt til. Fra flere Sider udtaltes Misfornøjelse med denne »Lovstump«, hvis væsentlige Indhold var en Smule Forbedring af Lærernes Løn og en Indstillingsret for de kommunale Raad ved Lærerbesættelser.

Under Forhandlingen tog Grundtvig, som sad i Folketinget, Ordet og udtalte, at det ikke alene var en meget lille, men hvad der var værre, ogsaa en skæv Begyndelse, her var foreslaet til at reformere Skolevæsenet; der var begyndt ved Halen i Stedet for ved Hovedet. Først maa der tænkes paa at faa en Skole, som det er værd for Børnene at komme i og for Forældrene at lønne Lærere til. Hvis man ikke tænker paa det, kommer man for tidlig med det andet.

Hall svarer, at det er der tænkt paa ved Lovforslaget om Seminarierne, »men Grundtvig har maaske ikke lagt Mærke til det«. — Jo, svarer Grundtvig, jeg har nok lagt Mærke ogsaa til dette Forslag; men jeg har ikke set, at der heri er et eneste Ord om andet end hvormange Lærere der skal være ved Seminarierne og hvordan de skal lønnes, og deraf kan jeg umulig slutte mig til, at den højtærede Kultusminister har større og bedre Ting i Sinde med, »Planteskolen« for Lærerne, som dog især er det, der trænger til en Grundreform. — Men, fortsætter han, det, som her er kommen frem, er ikke uventet. Saa længe der har været talt om Skolevæsenet nu i nyere Tid, er der fra Regeringens Side kun én Gang gjort Skridt til at naa frem til en levende og frugtbar Undervisning, det som Kong Kristian den Ottende gjorde paa sin Sotteseng, da han befalede Oprettelsen af den store Oplysningsanstalt i Sorø, men den Spire har de følgende Regeringsmænd kun søgt at kvæle i Fødselen. — Hovedsagen burde være en hel Forandring af Seminarierne. Det, der gaar for sig paa de nuværende Seminarier, er at man bliver ved at tygge paa Levningerne fra Halvfemserne I forrige Aarhundrede, som om det var store Lækkerier.

Det er kendeligt af Forhandlingerne, at Grundtvigs Ord ikke blev Slag i Luften. Hall förstod dem og svarede paa ingen Maade afvisende. Vel udtalte han og det var jo rigtigt nok, at man ikke gennem Lovgivning kunde fornye Livet i Skolen; men han tilføjede, at hvad Skolens indre Liv angik, hvor Talen var om et ganske andet og større Liv, en ganske anden Friskhed, »eller hvad man nu vil kalde det«, i det hele Skolevæsen, der tror han ikke, at Grundtvig og han er saa forskellige. »I det mindste«, sagde han, »er det mit Ønske at virke til at frembringe en større Varme og et større Liv i Undervisningen, en større Tilbøjelighed hos Barnet til at Søge Skolen og hos Forældrene til at lade den komme der. I den Retning vil jeg virke, hvad jeg formaar, saa længe jeg staar i Spidsen for dette Ministerium«.

Og dette Løfte indfrie Hall. En Dag efter et Møde i Folketinget henvendte han sig til Grundtvig med de Ord: »Embedet som Seminarieførstander i Jelling er ledigt, og jeg har tænkt paa at give, det til en Mand af Deres Retning. Vil nu sige mig, om Kateket Svendsen i Ringkøbing, der er mig anbefalet af Biskop Daugaard, er den rette Mand.« »Ja«, svarede Grundtvig, »han er netop den rette«. Saa blev Svendset kaldet.

Saaledes skete det altsaa, at man paa det Øverste Trin i Skolestyrelsen for saa vidt kendte sig ved de grundtvigske Skoletanker, at man ønskede at aabne Døren for dem, for at de kunde bringe Friskhed »eller hvad man nu vil kalde det« ind i den gamle Skole. Og saaledes gik det til at den grundtvigske Skoleretning — og det med selve Høvdingens Billigelse — alligevel kom til at sætte Kræfterne ind paa, ikke alene, som Kold og hans Værkfæller, at bygge op en levende Børneskole ved Siden af den offentlige, men ogsaa paa, at live op

indenfor den gamle Ordning, at føre den aandelige Bevægelse, der var fremkaldt ved fremragende Mænds Forkyndelse og ved de store Folkebegivenheder, som en frugtbarørende Strøm ind over Almueskolens tørre Agre. Den Opgave, der blev lagt i Svendsens Haand, synes mig ikke mindre betydningsfuld end den, Kold selv havde grebet. Men hvorom alt er, det var godt, at Sagen blev grebet i begge dens Hanker.

Svendsen fødtes 22. Marts 1816 paa Vesterbro, hvor hans Fader var en velhavende Slagter. Han er altsaa født Københavner og har tilbragt baade sin Barndom og Ungdom i København. Dog mindede hans Væremaade ikke i synderlig Grad derom. Han udtalte engang sin Forundring over, at han trods det han var Københavner, syntes at have lettere end de bondefødte Præster ved at komme i Kontakt med Bønderne. Iagttagelsen var rigtig nok. Det var rigtigt nok, at han havde let ved at forstaa Bønderne og de ham; der syntes i det gensidige Forhold ikke at være noget fremmedartet, som det voldte Besvær at komme om ved. Og Forklaringen er maaske heller ikke saa vanskelig. Det vindige, urolige, letløbende, som ofte findes hos Københavnerne, og som sindige Jyder forskanser sig imod, fandtes ikke hos Svendsen, det havde ikke kunnet forbindes med hans jævne, brede, ligevægtige Natur. Men der forekommer jo ogsaa bedre Egenskaber hos den københavnske Mennesketype, en Tankens og Sindets Livlighed, en Aabenhed og Uforbeholdenhed, som letter Forbindelsen med andre, hvad enten de har hjemme i Byen eller paa Landet, dem ejede Svendsen, og muligvis havde han ikke besiddet dem i saa høj en Grad, om han ikke havde været Københavner. — Om hans Barndomshjem ved vi ikke meget; men naar han nu og da omtalte det, var det med Taknemmelighed og Kærlighed. Det har været ikke alene et velhavende Hjem, men et godt og lykkeligt Hjem. I min Barndom, sagde han engang med en egen Vægt, lærte jeg Lydighed, og vi, som hørte ham sige det, forstod at det maatte være saa; mere pligtstro Menneske end Svendsen kan ikke tænkes. Men af den Maade, hvorpaa han i det hele omtalte sit Barndomshjem, forstod vi ogsaa, at hvor bestemt det end stillede Krav om Lydighed og Flid, saa fattedes heller ikke den Omhu og Kærlighed, som faar det gode i Barnet til at spire og gro. Han var født under en lykkelig Stjerne med sunde, gode Naturgaver, og hans Hjem har været et godt Voksested.

Blandt de Mænd, der i hans Ungdom fik blivende Betydning for ham, maa særlig nævnes to: P. Chr. Kierkegaard og Hans Agerbek.

Den første blev Lærer for ham, mens han gik i Borgerdydsskolen. »Han gjorde store Fordringer«, hedder det, og han havde i Hans Svendsen faaet en Elev, der ikke gik udenom dem. Kierkegaard har utvivlsomt bidraget meget baade til at dygtiggøre sin

Elev og til at gøre ham lydhør for de gamle Kirketoner, der lød gennem Grundtvigs Kamp mod Rationalismen. Et Vidnesbyrd om, hvor nær denne Lærer og denne Elev var kommen ind paa hinanden, har vi deri, at de vedblev at holde Forbindelsen mellem sig i Live, helt op under de graa Haar. Efter at Kierkegaard var bleven Biskop, i Aalborg, aflagde han oftere Besøg hos Svendsen i Jelling og kunde blive der flere Dage, festlige for Svendsen og festlige for mange andre der paa Stedet. Biskoppen prækede da i Jelling Kirke, og Svendsen samlede Omegnens Præster og andre med kirkelig Sans i sit Hjem om sin gamle Lærer. Hvor sprudlede da Tankerne fra den gamle kloge Biskop; de som ellers ikke plejede at give Køb, maatte her bøje af, ingen kunde staa sig for ham. Og Svendsen gned sig i Hænderne. Det var ikke omsonst, at Tyskerne kaldte Kierkegaard »den nordiske Disputationsdjævel«. Ogsaa Svendsen kunde have sin Hyre med ham. En Dag, da jeg mødte Svendsen paa Gaden og spurgte, om Biskoppen var rejst, fik jeg til Svar: Ja, Gud ske Lov!

Har Svendsen hos Kierkegaard gennemgaaet en Skole i Dygtiggørelse, saa kom han til hos Agerbek at gennemgaa en Skole i anden Retning, vi kunde vel kalde det en Skole i Inderliggørelse.

Da Svendsen 25 Aar gammel havde taget theologisk Embedseksamen, blev han Huslærer hos Agerbek, som var Præst i Østerhæsingene paa Fyn. Agerbek havde skrevet til nogle Venner i Hovedstaden, de henledte Opmærksomheden paa og anbefalede Svendsen, der saaledes kom til at henleve 4 Ungdomsaar i et Hus og i en Kreds, hvor Livet i Førstningen maatte være ham ret fremmed, men efterhaanden kom til at gribe stærkt ind i hans Udvikling. Agerbek regnede sig selv mellem Grundtvigs Disciple. Han havde i sin Ungdom haft haarde aandelige Kampe, men var bleven hjulpet tilrette af Grundtvig ved at høre paa dennes Prækener i »Vor Frelzers Kirke« og ved personlige Samtaler med ham, og han vedblev til sin Død at fastholde, hvad han som ung havde nemmet. Men han vedblev ogsaa i den grundtvigske Kreds at være noget for sig. Han skal stamme ned fra Hans Adolf Brorsen, og mærkeligt er det som han lignede den gamle Biskop, ogsaa deri, at han havde en Salmeaare. Han var en fremmed i Verdenslivet, som han selv siger:

»I Verden er jeg fremmed, o saa fremmed,
jeg løber vild i al dens travle færd«.

Men var han fremmed i Verden, saa var han saa meget desmere hjemme i Gudsriget. En sjælden from Barnenatur og en inderlig Bønnens Mand var han. Derfor fandt Forsamlingsfolkene, for hvem Tiderne dengang ikke var gunstige, Vej til hans Kirke, og efter Gudstjenesten samlede de til Samtale og Salmesang i hans Hjem. Agerbeks Salme: »Uforsagt, vær paa Vagt« bringer og vil altid blive ved at bringe Menigheden i Danmark Bud fra disse Sammenkomster og denne

Kreds, der levede i Forventning om ham, der skal komme at hente sin Brud fra det fremmede Land til sin Gud. I Begyndelsen var den unge Huslærer vel ikke uforstaaende, men dog en stille og tilbagetrukken Tilhører, indtil en Dag en gammel Mand fra Horne, der fandt sig tiltalt af Svendsens Ansigt, men dog følte sig uvis om, hvad der boede i ham, traadte hen foran ham, saa ham stift i Øjnene og spurgte: Livet, har han Livet, min Far? — En saa paagaende Præken virker ikke altid efter sin Bestemmelse, men her gjorde den det. Svendsen har selv udtalt, at den blev et Vækop, som aabnede hans Øje for, hvad det vil sige at leve i Troen. — Det vilde sikkert ikke være rigtigt at datere hans Livssyn hverken fra denne enkelte Begivenhed eller i det hele fra, hvad han oplevede i Agerbeks Hjem; han kom ikke til Østerhæsingene blank for Kristendom; Kierkegaards Undervisning havde tidlig ført ham ind paa Kirkevejen, og Grundtvigs Prækener, som han havde hørt i København, havde ført ham videre ad samme Vej. Men derfor er det lige vist, at Oplevelserne hos Agerbek og mellem de troende i Sydfyn greb dybt ind i hans kristelige Udvikling. Han tilsatte hverken sin Tankeklarhed, sin Livslyst eller sin Daadstrang mellem de enfoldig troende Mennesker, men Strænge med dybere Toner blev spændt i hans Sjæl. Grundtonen, den ydmyge og alvorsfulde, som var den bærende i Agerbeks Liv, og som vi kender fra hans Salme, fulgte Svendsen Livet igennem. Aaret efter at han var kommen til Jelling, lod han Salmen, der dengang ikke fandtes i Kirkesalmebogen, trykke og uddele til Kirkegængerne og holdt 2. Søndag i Advent en gribende Præken over Strofen: »Bier han længe, han kommer dog vist«, en Præken, der sent gik dem ad Glemme, som hørte den.

Efter i et Par Aar (1846—1848) at have været Lærer ved en Realskole i Odense, søgte han og fik Kateketembedet i Ringkøbing. Her vandt han de unges Hjerter ved en levende og dygtig Undervisning, men samlede ogsaa snart en stor Skare om sin Prækestol. Blandt dem, der med Opmærksomhed og Glæde fulgte hans Virksomhed her og skønnede, at en fremragende Personlighed her var under Udfoldelse, var Biskoppen i Ribe Jacob Daugaard, der trods den Forskel der kunde være i deres Livssyn, ikke blot søgte Svendsens Bistand ved Udarbejdelsen af en Religionslærebog, men heller ikke tog i Betænkning varmt at anbefale ham til Forstanderpladsen i Jelling, da denne Plads blev ledig 1856.

Svendsen var, da han forlod Ringkøbing, 40 Aar gammel, en kraftig Mand og en moden Mand. Den lykkelige Natur, som var ham medfødt, var under de forskellige Livsforhold vokset og modnet til en rig Menneskelighed. Det Livssyn, han i sin Ungdom havde grebet, var i en sjælden Grad gaaet ham i Blodet, blevet ét med ham selv, og hvad der havde grebet hans Hjerte, stod han fast i uden Slingring; man vidste, hvor man havde ham. »Den djærve Svendsen«, hed det, og det er vist nok, at der var Fasthed og Djærvhed i hans Ord og

hans Fremtræden. Men ikke des mindre var denne djærve Svendsen tillige en Mand, hvis aabne Ansigt og milde Øjne ikke løj. Han var en kærlig og god Mand, jævn og ligetil, klart tænkende, mildt dømmende og dansk indtil Hjerteroden. Nu havde han i Ringkøbing gennem 8 Aar indhøstet rig Erfaring under en lykkelig Gerning som Lærer og Præst, og den Ribe Bisp tog da ikke fejl, naar han, trods Grundtvigianismen, anbefalede ham til Forstander ved Seminariet i Jelling, og Grundtvig tog heller ikke fejl, naar han forvissede Hall om, at Svendsen var den rette Mand til at bringe Friskhed og Fornyelse ind Almueskolen.

Den 7. Februar 1856 skrev Svendsen fra Ringkøbing følgende til Pastor Svejstrup i Nørup, hvem han ved nogle Møder havde lært at kende, og som nu vilde blive hans Nabopræst:

Kære, Svejstrup!

De har ret gjort mig en Glæde med det rare Brev, De har skrevet til mig, for noget af den Slags trænger jeg rigtignok til, forsagt og forknyt som jeg er over, at Vorherre har kaldet mig til saadan en betydningsfuld og ansvarsfuld Virksomhed. Ja, saadan en er jeg; det er saa øjensynligt, hvad De ogsaa selv vist vil indrømme, naar vi taler sammen, at Vorherre har gjort dette, og dog gaar jeg og gør mig saa mange Tusinde Bekymringer og omtumles af saa mange Sorger i Stedet for at tro og takke, fordi Vorherre vil bruge saadan en Stymper, som jeg er. Ja, jeg er virkelig en Stymper, slidt baade paa Sjæl og Legeme efter at have været Kateket i 8 Aar, og kan ikke forstaa andet, end at Folk tror, jeg dur til meget mere, end jeg gør, og har dog ikke med min gode Vilje villet stikke nogen Blaar i Øjnene. Men med al min store Skrøbelighed er jeg dog en Kristen og for saa vidt bedre end hvilken som helst Dødbider, om jeg end fattes Dygtighed i meget, som det var godt ikke at fattes navnlig til denne Stilling. Hverken De eller nogen maa gøre Dem for store Forventninger om mig og min Virksomhed, men det kan De vente, at jeg i Herrens Navn og ved hans Naade har god Vilje til at gøre Gavn, og er der nogen, der længes efter Aand og Liv og Lys, saa skal min Virksomhed, den blive kort eller lang, heller ikke blive forgæves, det skal den Herre sørge for, som har kaldet mig.

At jeg, efter at jeg er bleven kaldet, mange Gange har set paa Kortet fra Jelling til Nørup og gaaet den vej i Tankerne, det kan De tro; thi det har været mig en kær Tanke, at De er i Nærheden, og det er mig et glad Haab, at vi to skal blive Hjærtensvenner, og jeg vil med taknemmelig Glæde benytte baade Deres gode Kendskab til Forholdene i Jelling og Deres gode Raad til, at min Virksomhed kan blive desmere velsignet og frugtbringende. Om muligt vil jeg besøge Dem, førend jeg tager til Jelling, da jeg godt ser, det vil være godt for mig at have talt med Dem først. Jeg har skrevet til Provsten om at blive indsat Palmesøndag, men endnu ikke hørt noget fra ham. Om en fjorten Dage har jeg

tænkt at rejse her fra til København og vil saa komme til Jelling fra Vejle og sandsynligvis lægge Vejen om ad Nørup.

Lev vel og Tak, Tak for Broderhjærtet og Broderhaanden.

Deres hengivne
S v e n d s e n .

Det gik, som bebudet i Brevet. Svendsen tog om ad Nørup, og vist nok fik han flere gode Raad af Svejstrup. Men der var et, han ikke vilde være følgagtig. Svejstrup lagde ham alvorlig paa Sinde, at som hans Forgænger var bukket under for Dobbeltembedets Byrde, vilde det ogsaa gaa ham, hvis han ikke tog det Parti at overlade Præsteembedets Røgt til en Medhjælper. Herom vilde Svendsen absolut intet høre. Vel maatte han have Medhjælp, men han vilde selv forestaa begge Embeder. De hørte for ham ubetinget sammen. Hans Gerning paa Seminariet skulde støttes og udfyldes af hans Gerning i Kirken.

At Svendsen gik til denne omfattende Virksomhed med Frygt og Bæven fremgaar af ovenanførte Brev, og enhver, som kendte ham, kan forøvrigt sige sig det selv. Han havde store Tanker om sin Sag, men ikke store Tanker om sig selv; han veg ikke tilbage, hvor han følte sig kaldet, men han var en ydmyg Mand med levende Ansvarsfølelse.

Ogsaa i Jelling havde man med Spænding imødeset hans Komme. Man havde hørt ham omtale som en udmærket Prædikant, og saa var der tillige det mærkelige ved ham, at han var Grundtvigianer. Kirken var da stuvende fuld, da han Palmesøndag 1856 første Gang talte til Sognets Beboere og Seminariets Lærere og Elever. Han gik ud fra det gamle Ord: »Den banker dristig paa, der godt Budskab bringer«.

»Det Ord«, sagde han, »har jeg ofte ogsaa som Ordets Tjener erfaret Sandheden af; men i Dag, i Dag, da jeg første Gang bærer et godt Budskab til eder, i Dag har jeg ondt ved at banke dristig paa. Min Sjæl er ængstet, og mit Hjerte bekymret, ikke fordi jeg tvivler om, at Budskabet er godt; jeg ved, det er det bedste Budskab, der kan bæres til eder; heller ikke, fordi dette Budskab ikke skulde være et godt Budskab for mig selv; jeg har erfaret, at det er en Guds Kraft til Salighed; det er mig en Hjærtesag og Salighedssag selv at tro det og leve og dø derpaa. Men derfor har jeg ondt ved at banke dristig paa, fordi jeg véd og føler, at jeg er et syndigt Menneske og tillige dybt og alvorligt føler, hvor betydningsfuldt og ansvarsfuldt det dobbelte Embede er, jeg i Dag overtaget iblandt eder. Ja, saaledes staar jeg her, ikke med Selvtillid og høje Tanker, men som Tolderen i Templet og maa sige med ham: Gud, vær mig Synder naadig! Men kan jeg ikke banke dristig paa i Dag, saa skal det ved Guds Naade ske herefter. Thi der skal bankes dristig paa med det gode Budskab. Saa længe det sniger sig frygtsomt om og ikke bæres højt, ikke udraabes lydt, saaledes somdet et, gør det ingen.

Gavn. Det skal bæres dristigt frem, men dristigt i en Kærlighed, som tror alt og haaber alt og ikke bruger Fremfusenhed. — I Prækenens Slutning vender han sig først til Menigheden, som han beder ikke at forarges, naar han vil søge at omstyrte alle selvgjorte Støtter, som Mennesker stoler paa i deres Saligheds Sag, og i Stedet for dem sætte Guds Evangelium til Synderes Frelse, — derefter til Seminariets Lærere, som han ønsker. vil modtage ham som deres Lige, og endelig til Seminariets Elever: »Da jeg kom hertil, vajede Dannebrog paa Kongehøjene herudenfor. Var det Udtryk for, at I ønskede, jeg skulde blive et Redskab til, at folkeligt og kristeligt Liv kunde faa Magt i eder? Gid det maatte saaledes ske. Det er et saadant Redskab, jeg gerne vilde være«.

Svendsen vilde altsaa Være baade Semarieforstander og Præst; han vilde være Præst ikke alene for Sognefolkene, men ogsaa for sine Elever, og det blev han. Naar hans gamle Elever tænker tilbage paa Ungdomsaarene i Jelling og paa, hvad de tog med derfra, vil det for manges Vedkommende ikke veje mindst, hvad de oplevede paa Søndagene, naar Flagene var hejst paa Højene og Folk fyldte Kirkens Stole og Gange. Der var Feststemning over disse Søndage. Jeg maa da gaa noget nøjere ind paa at omtale Svendsen som Præst.

Han var Præst, for mange. Jelling og Hover var vidtstrakte sogne, men hertil kom de mange Sognebaandsløserne fra de omliggende Sogne; navnlig sydfra kom der om Søndagene Vognrækker med kirkesøgende Folk helt nede fra Koldingegnen. For mange var denne store Tilstrømning en Forøgelse af Festglæden; de fremmede, der kom, var jo Mennesker med levende kirkelig Sans og kunde derfor berige Menighedslivet. Andre saa ikke Sagen fra den Side, men gnavede over, at man snart ikke vidste, om man kunde faa Plads i sin egen Kirke. For Svendsen var det selvlølgelig oplivende og styrkende, at Jelling Kirke mere og mere blev det centrale Sted for hele Egnens kirkelig vakte Befolkning. Hvad Ryslinge Kirke var i det sydlige Fyn, var Jelling Kirke i det sydlige Jylland. Og mærkeligt nok — skønt der dengang stod større Respekt om Sognegrænserne end nu om Stunder, medførte den udstrakte Sognebaandsløsning her, lidet eller intet af Rivninger. Svendsen stod i det bedste Forhold til sine Nabopræster; man saa ogsaa dem jævnlige i Jelling Kirke, naar Svendsen om Aftenen holdt Bibellæsning.

Sammenligner man Svendsens og i det hele den Tids grundtvigske Prækener med Nutidens, er det let at se Forskel. Der var meget mere af Vækkelse, af Mission hos de gamle Grundtvigianere, og i Svendsens Prækener var dette meget fremtrædende. Han delte fuldtud Grundtvigs Opfattelse af »Troens Ord«. Ved en Missionsfest begyndte han sin Tale med Ordene: »En stor Profet er oprejst iblandt os«, og han fortsatte: »Nu tænker I vel, jeg vil nævne Grundtvig, nej, det er »Troens Ord«, der er staaet op af Døde, det er med det,

Gud har besøgt sit Folk«. Dette Ord var den røde Traad i hans Forkyndelse, ikke som et Dogme, men som Udstrømning fra Livsvældet i ham selv.

Vilde man sammenligne ham med de andre grundtvigske Præster af hans Samtid, som han med Hensyn til Indflydelse nærmest maa sammenstilles med, nemlig Vilhelm Birkedal og Frits Boisen, vilde man vist ramme noget væsentligt ved disse tre udmærkede Præstemænds Forkynder-Evne, hvis man sagde, at Birkedal løftede, Boisen bevægede Tilhørerne, men Svendsen vidnede for dem. Hans Taler udmærkede sig paa ingen Maade ved Billedpragt, heller ikke ved usædvanlig Tankerigdom, men først og sidst ved at være et troværdigt og indtrængende Vidnesbyrd og derved ogsaa en Forkyndelse i dette Ords sande Betydning. Det er Skik at kalde alle Prækenes Forkyndelse, hvad de dog ikke altid er, de kan være saa meget andet, ofte indskrænker de sig til at være Betragtninger. Svendsens var Forkyndelse. Og derved tænker jeg paa to Ting. Han sagde engang: »Jeg varer mig mest af alt for at tale om det, jeg ikke selv har erfaret«, og derved kendetegnede han sin Præken, mere end han vel selv vidste. Men det var rigtigt, han talte ud af det, han havde erfaret, det han selv levede, og derfor var hans Vidnesbyrd saa tilforladeligt. Det var det ene af det, der gjorde hans Tale til Forkyndelse. Det andet var, at hans Ord havde bestemt Adresse til hans Tilhørere, undertiden en ret paagaende Adresse. En Søndag, da han prækede om Herligheden ved at være et Guds Barn, føjede han til: »Men jeg ved godt, at mange af jer anser det for et Hundeliv«. En anden Søndag, da han talte om den gamle Simeons faste og sikre Tro, vendte han sig paa lignende direkte Maade til Tilhørerne: »Men nogle af jer anser jo saadant for Hovmod. I tænker, det er den rette Kristendom, der siger: Jeg ved ikke, om jeg er en Kristen, men jeg haaber det; jeg ved ikke, om jeg bliver salig, men jeg haaber det. Jeg peger da paa den gamle Simeon med Jesusbarnet paa sine Arme og minder om hans visse, faste, sikre Ord: Nu lader Du Din Tjener fare i Fred. Jeg tror ikke, nogen med Rette kan beskyldes ham for Hovmod«. Eller et andet Eksempel: Efter i en Præken om Jesus som tolvaarig i Templet at have talt til alle, vender han sig til Forældrene: »Jeg har et Ord at sige til jer: Hvor er det sjældent at træffe en tolvaarig, som ved, at han er døbt og bør være i sin Faders Hus, men hvor er det almindeligt at møde Ulydighed og Genstridighed. Hvordan gaar det med Ansvaret, som I har taget jer paa ved at bære eders Børn til Daaben? Jeg ved nok, I vil sige, at det maa Lærerne om. I maa skamme jer, er Børnene da ikke eders?«

Hvis man heraf vilde slutte, at Svendsen var en skrap Lovprædikant, tager man fejl; der var Hjærteklang i hans Forkyndelse af »det glade Budskab«. Men hvis man vil slutte, at han kunde tale til Samvittighederne, og da ikke lagde Fingrene imellem, saa er det rigtigt nok.

Forøvrigt kunde de, som havde Lejlighed til at høre Svendsen gennem alle 16 Aar, han var Præst i Jelling, nok kende nogen Forskel i Talens Farvetone. I de første Aar var hans Præken i udpræget Grad vækkende; der var meget af det henfarende Vejr, af den Ild, det slaar ned og tænder. Senere traadte det vækkende mere tilbage for det opbyggende. Mange vil fra denne Periode kunne huske hans fængslende Personskildringer af det nye Testamentes Mænd og Kvinder. I de sidste tre Aar, da hans anden Hustru var død, og han var bleven ensom i sit Hjem til sidst ogsaa legemlig svag, blev den stærke Røst lavere, men derfor ikke mindre virkningsfuld; thi hvad han sagde, sprang saa umiddelbart ud af hans daglige Samliv med Gud, at Folk uvilkaarlig rejste sig i Stolene for at høre efter, at ikke et Ord skulde gaa til Spilde for dem.

Men naar bortses fra den sidste Tid, saa var hans Prækemaade kraftig og djærv. Jeg har ikke hørt nogen Præst, der kunde læse Evangeliet op eller sige et Skriftord med lignende Virkning. At nævne Ordet Pathos i Forbindelse med Svendsen et vel misvisende, eftersom det Ord hos Nutidsmennesker vækker Forestilling om usmagelig Præketone, en Højstemthed i Tonen, som ikke har sit tilsvarende i Talens Indhold. Men lad mig saa sige, at Svendsens Tale, jævn og folkelig og virkelighedsfyldt, som den gennemgaaende var, dog ikke sjældent løftede sig med festlig Klang, henførende og højtidsfuld, hvor Emnet betog ham selv. For dem, der har hørt Svendsen præke, vil det være kendte Toner de hører, naar jeg her anfører følgende Ord, hvormed han sluttede en Paaskepræken:

»Nu kommer Vaaren snart og bebuder den varme Sommer; de bryder frem alle de mange Spirer, der higer mod Lyset og Livet. O, maatte der komme en Vaar for Sjælene i denne Menighed! Maatte Naadesolen skinne over Hjerterne og aabenbare Herrens Opstandelses Kraft! Maatte I lægge Vejen opad. Den er ikke let; den gaar i Vorhenes Spor gennem Trængsel til Kronen; men den ender der, hvor det lyder: Staar nu op i Jesu Navn, alle Herrens dvaldedøde, hvor Englenes Tusender vælter Stenene fra alle Grave, og de døde i Herren staar op med uforkrænkelige, forklarede Legemer, hvor det, som saas ved Lazarus's Grav, skal ses ved alle, Herrens Venners Grave. Ogsaa her udenfor skal det blive levende. Da skal hun rejse sig af sin Aske, den kristne Dronning, der hviler i Kæmpehøjen; thi hun var hans Veninde, mens hun levede; derfor bærer hun Navnet Danebod, de Danskes Trøst. Da skal hun selv blive trøstet med Herrens Trøst og gaa ind i Højsalen deroppe. Og hvor mange skal gaa med hende, ja hvor mange? Alle de, som var Herrens Venner. De skal staa for hans Ansigt og se Opfyldelsen af hans Forjættelse: Jeg lever, og I skal leve! — Kristne, hvilken Morgenrøde, mange mørke Timer værd!«

Svendsen blev stærkt opfordret til at udgive en Prækensamling. Men nej! Ikke paa nogen Maade, hvad skulde det til? Hvem skulde læse en saadan Bog? Hans

Menighed? Den havde jo rigelig Lejlighed til at høre ham. Og andre ude omkring i Landet, hvad skulde de have ud af det. Nej Prækener skulde høres. — Engang blev der udsat en Præmie for den bedste Præken over en bestemt Tekst — jeg husker ikke hvilken — og Pastor Svejstrup i Nørup vandt Prisen. Da en vilde forhøre sig hos Svendsen herom, klarede han Situationen saaledes: »Ja, jeg kunde ikke tavle om en saadan Pris; men det siger jo intet, Svejstrup kunde altsaa gøre det, og Prækenen er udmærket«.

Svendsen var Præst ikke blot paa Prækestolen. En af hans gamle Elever og senere mangeaarige Ven, Chr. Balling, har i et Mindeord om ham sagt: »Det havde noget at betyde »at komme under fire Øjne« med' Pastor Svendsen. Dersom de fire Vægge, der omslutter det lille Kammer i Jelling Præstegaard, kunde tale, da vilde de kunne berette adskilligt om, hvad det vilde sige at komme Svendsen alvorligt i Tale. De har været Vidne til mange Hjerters Bevægelse, naar denne Mand, der var meget nærsynet, traadte nær hen til vedkommende og saa ham ind i Ansigtet med sine meget talende Øjne. Mange Hjerter er i dette Kammer blevne blødgjorte og smeltede, trøstede og oprejste, og mange Mennesker er traadte ud derfra med vaade Øjne; thi Svendsen talte som den, der havde Myndighed, og ikke som de skriftkloge«.

Og han var Præst omkring i Hjemmene. Der fortælles om en Samtale mellem ham og en af de Sognebørn, som holdt sig paa Afstand: »Di sejer, a Di gør Faaskel aa Folk«. — »Ja, det er sandt nok, det gør jeg«. »Di sejer, a Di gør miest a de stuer«. »Ja, men det er Løgn«. Denne Retledning var jo ret fyndig, men den var vel begrundet. Hver Eftermiddag Kl. 2 holdt »Isak«, hans lille Islænder, opsadlet for Døren, saa travede han ud ad Landevejene, Bivejene, Markvejene, ja eller Stierne, der var ikke den Gaard eller det Hus saa hengemt, at han jo skulde finde det. Og særlig søgte han de Hjem, hvor der var Nød eller Sorg. Han vidste altid Rede paa, hvor der var Sygdom; man behøvede ikke at tilkalde ham; man kunde indskrænke sig til at kige ud af Vmduerne; kom han ikke i Dag, saa kom han ganske sikkert i Morgen.

Og han satte Spor efter sig, hvor han kom. Man sagde om ham, at han undertiden kunde være streng ved et Sygeleje, at han ikke trøstede saa godt, som man ønskede og haabede, at Præsten vilde trøste. Det hang sammen med hans Ansvarsfølelse og var ikke Udslag af Mangel paa Medfølelse. Han mente at have gjort den Erfaring, at Folk blev mere gudelige, naar Præsten kom, end de egentlig var, og dækkede over sig med Talemaader og Bibelsprog, som de havde lært. Der var denne forlorne Gudfrygtighed, som han følte sig forpligtet til at afdække. Om hans Fremgangsmaade var den absolut rette, skal jeg ikke dømme om; det kan vel gøres paa forskellig Maade. Han gjorde det paa sin. Jeg var engang til Stede, hvor en gammel Kone, bekendt for sin ukristelige Gerrighed og andre Udyder, laa syg, da Svendsen kom ind for at se til hende. Hun var da meget

from og gentog flere Bibelsprog, navnlig: »Hold fast paa, hvad du haver, at ingen skal tage din Krone«. Svendsen stod lidt og saa paa hende og hørte paa dette. Saa sagde han: »Hvad er det for noget Vrøvl. Det, du haver, er dine Synder, dem skal Du ikke holde fast paa«. — Men hvor han mødte noget ægte, jeg behøver ikke at sige noget ægte Kristendom, jeg kan sige endog blot noget ægte menneskeligt, en virkelig bekymret Sjæl, et alvorligt Spørgsmaal over for det truende ubekendte, eller en ærlig om end fattig Bekendelse, der var han ikke ulig den Herre, hvis Ærinde han gik, og som ikke vilde knuse det brækkede Rør og ikke slukke den rygende Tande. Der staar et Billede for mig. Det var et kristeligt Hjem, men i smaa Kaar og hjemsøgt af megen Sygdom. Nu laa Konen syg, og det bar kendlig mod Døden. Manden sad grædende, holdende sin dødsyge Hustrus Haand. og Børnene sad stille forskræmte. Jeg var der og saa, hvorledes nødens mørke Sky havde lagt sig over dette ellers lyse og gode Hjem. Næste Dag var jeg der igen, og saa alt forandret. Der var Solskin over Ansigterne, Solskin, syntes jeg, i alle Kroge, og det var ikke fordi der var indtraadt en Bedring, nej, Døden var vis nok; men Svendsen havde været der. Han var en Mester til at live op og trøste. Han fik derfor ogsaa et sjældent levende Minde i sin Menighed. Det var ikke blot hans hele Skikkelse og Færd, der vedblev at staa I fuld Klarhed; men man huskede, hvad han sagde ved den og den Lejlighed; der var noget saa kærnefuldt ved hans Ord, og de bed sig fast i Sindet og blev staaende der.

III.

De ydre Forhold ved Jelling Seminarium i Svendsens Tid var ret tarvelige. Vel var den enetages hvide Bygning ganske stilfuld og overgik i saa Henseende den, der nu staar, men den var lidet rummelig. Da Svendsen blev Forstander, omfattede den kun de to fornødne Klasseværelser og et Par smaa usselige Forstuer, hvorigennem man i Frikvartererne myrede sig besværlig frem. Og da Seminarieloven 1856 paakrævede Oprettelse af en tredje Klasse, faldt det ikke Svendsen ind at gøre Forslag om Nybygning; den gamle Bygning forlængedes bare saa meget, at den kom til at rumme tre Klasseværelser; men intet derudover. Forstuerne vedblev at være lige knebne, Bogsamlingen og den fysiske Samling gemtes i nogle Lukafer oppe under Taget, og saadanne Bekvemmeligheder som Lærerværelse eller Læseværelse var der ikke Tanke om. Svendsen var en sparsommelig Mand, der selv ikke i nogen Henseende slog stort paa — hans lille bitte Værelse i Præstegaardens Gavl bar Vidne derom — og han paaførte heller ikke gerne Staten Udgifter, som ikke var helt nødvendige. Den lyse Side herved er, at næppe nogen dengang følte sig trykket af de smaa Forhold. Senere har vi lært at gøre større Fordringer.

Svendsens Evner og Bestræbelser gik altsaa ikke i den nævnte Retning. Det han vilde, og som det viste sig, han kunde, det var at paavirke Pesonerne, og da ikke mindst Seminariets Elever. Det er hans Betydning for Seminariet og derigennem for vor Folkeskole, at det lykkedes ham i sjælden Grad at fremkalde en Livsbevægelse paa enGang kirkelig og folkelig, en saadan, som tog de fleste af Seminariets Elever med sig, i alt Fald indtil videre, og for manges Vedkommende for bestandig, saa at de Livet igennem følte sig taknemmelige for den aandelige Indvielse, de hos ham havde faaet til deres Livsgerning.

Men det maa nu ogsaa siges, at Tidsomstændighederne var gode. Det var en folkelig Vaartid med mange friske Skud og mange rige Løfter. Efter Sejrene ved Fredericia og Isted bar vi Hovederne højt, Friheden spaaede om en Fremtid, da de Idealer, Digterne havde fremtryllet, skulde virkeliggøres. Der laa Feststemning over Landet i de Dage.

Og der var to Ting, der gjorde, at denne Stemning kunde bryde særlig livligt frem i Jelling. Det ene var, at man der daglig gik mellem store Folkeminder. De, som i 1841 havde udpeget Jelling som Stedet for et nyt Seminarium, havde gjort et godt Greb. Her havde Sagnene om Vermund og Uffe og Folke hjemme, her stod de mægtige Kæmpehøje og de gamle Runestene, der mindede om Fædres Tro og Fædres Daad. Selv om Menneskene tav; vilde Stenene tale, og de talte netop om det, som ogsaa i Nutiden bevægede Folkets Sind, om Viljen til at værne Grænsen og hænge Ledet i Lave. — Det andet var de jævnlige Kongebesøg, der ogsaa egnede sig til at sætte den nationale Følelse i Svingning.

De, der ikke har levet med i den Tids Følelser og Stemninger, har maaske ondt ved at forstaa den Folkebegejstring, der omjublede Frederik den Syvende. Var han ikke et Menneske med slemme Skavanker? Hvad er der ikke fortalt nu bagefter om hans slette Tilbøjeligheder og hans lebendige Fantasi! Var det ikke den mest uvirkelige Romantik at gøre ham til et Kongeideal? Vi, som har levet med dengang, forstaar det bedre og skammer os ikke over at have været med i Begejstringen. Vi var ikke uvidende om hans Svagheder og kendte godt nok hans Skipperhistorier. Vi saa ikke i ham et idealt Menneske. Vel var der Romantik i vort Billede af ham; den bestod i, at vi mindre regnede med hans Fejl end med hans Fortrin; men det, vi fæstede os ved, var virkeligt nok. Det var det, at han utvungen gav Folket Tilsagn om Friheden og holdt sit Tilsagn; det var det, at han til Bunds var dansk, jævn og folkelig og dog i vigtige Øjeblikke kunde optræde kongeligt og sige et kongeligt Ord. Han passede til sin Tid og blev derfor det anerkendte Enhedsmærke. At hylde ham var i Grunden det samme som at hylde vor Frihed, vore Minder, vort Flag, vort Land og alt, hvad dansk var.

Det første Kongebesøg fandt Sted den 22. September 1857, Aaret efter, at Svendsen var bleven Forstander. Det var en dejlig solklar Eftersommerdag, og Mennesker i Tusindvis strømmede da fra alle Sider til Jelling for at se og hylde Kongen. Kl. 2 kom Kongetoget med 40 af Omegnens Bønder som Forridere og med to Trompetere i Spidsen. Efter denne Eskorte fulgte Vognen med Kongen og Grevinde Danner, hvilken sidste man her som anden Steds var noget i Forlegenhed med. Under »Danmark, dejligst Vang og Vænge« besteges Gorms Høj, fra hvis Top Kongen kunde se ud over et Hav af Mennesker, der dækkede Højen paa alle Sider og fyldte Gaderne og Kirkegaarden. Der holdt Svendsen den Tale, der gjorde, saa dybt et Indtryk paa Kong Frederik og paa alle os andre, som hørte den, at den ofte senere har været paa Omtale. Da denne Tale var ejendommelig for Svendsen, hos hvem det djærve og det hjærtelige forunderlig smeltede sammen, skal jeg, hvad jeg er i Stand til, anføre de vigtigste af dens Sætninger:

»Velkommen, Herre Konge, hjærtelig velkommen til vor gamle Kongestad med de store, de ærværdige Oltidsminder. Vi elsker dette Sted, vi tror ogsaa, at Du elsker det, for vi har hørt, at Du elsker Fædrenes Minder højt, at Du freder om dem og holder dem i Ære. Vi glæder os derfor dobbelt ved at se Dig her paa dette Sted, Herre Konge. Som Kærlighed sidder paa Tronen med dig, saa har dansk Kærlighed ogsaa her siddet paa Tronen. Det maa vi vel sige, naar vi tænker paa den gamle Konge, der hviler i denne mægtige Høj, og som samlede det Rige, som Du nu kalder dit; det kan vi sige med Vished, naar vi tænker paa den fromme Dronning. Danebod, der hviler i Højen hist bag Kirken, og som elskede det Folk, som Du nu kalder dit, Herre Konge.

Vi elsker dig, Herre Konge, fordi Du i Gerningen har vist, at Du elsker os, fordi Du har følt, at vor Kærlighed gør dig stærk. Da Troner ravede og Riger vaklede, da Konger skjalv, mens de lod Folkene bløde, da — ja det skal aldrig glemmes, saalænge der er et dansk Folk til, der elsker sit dejlige Fædreland og yndige Modersmaal — da følte Dankongen, at kun Kærlighed er fri og gør fri og derfor ogsaa stærk. Ja, og derfor elske vi dig, Herre Konge, fordi vi har set i de Aar, som svandt, at naar nogen rejste sig for at gøre din fri Kongegave til intet, eller hindre din højsindede Kongegerning i at lykkes, da fattedes Du ikke Mod og Kraft og Kærlighed til at tale det Ord, dit Folk længtes efter at høre, til at gøre den Gerning, dit Folk glædede sig ved at se. Ja, og for din Jævnhed, Hjærtelighed og Danskhed elsker vi dig, Herre Konge, og glæder os til, at Saga skal nævne dig som en af dette Folks Velgørere. Vi stoler trygt paa dig og siger trøstigt som det blev sagt, da Du besteg Tronen:

Kong Frederik den Danske
paa dig vi stoler ganske;
vi véd, Du har et Hjerte
for al din Moders Smerte!

Modtag da vor Tak og vor glade Hyldest. Sildig slippe Du Styret af Haand. Kong Frederik leve!»

Efter at Hurraerne var døde hen, vilde Kongen tage Ordet, men kunde ikke for Bevægelse. Taarerne trillede ham ned ad Kinderne, og han fik kun sagt: Tak, Tak, jeg vilde gerne tale, men jeg er for rørt. Svendsen havde smeltet hans Hjærte, det viste sig ogsaa i Fremtiden, at han havde vundet hans Venskab.

Svendsen havde anmodet andre om at tale for Grevinden, men faaet Afslag, saa maatte han gøre det selv. Naar Kongen førte hende med sig, og hun stod ved hans Side, vel ikke som Dronning, men som hans Hustru, kunde man ikke lade hende ude af Betragtning. Svendsen løftede da endnu en Gang Røsten og sagde: »Den, der glæder Kongen, glæder ogsaa os, den Kongen hædrer, hædrer ogsaa vi. Kongens Hustru leve!» Og Grevinden fik uden Mislyd sit Leve.

Pastor Svejstrup i Nørup har i et Brev, som jeg har liggende, fortalt mig, at da han siden stødte paa Svendsen og udtalte sin Glæde over, hvad han havde hørt, svarede Svendsen: »Ja, ser Du, der er to Personer i ham, en Konge og en Sjøver. Man skal tale til Kongen, saa kommer Kongen op«.

Den Dag fæstede Kong Frederik Ridderkorset paa Svendsens Bryst.

Naar Kongen senere kom til Jelling, boede han i Præstegaarden. Ved et af Besøgene, da han efter Bordet sad i Havestuen og røg af sin Merskummer, sagde han til Svendsen: »Jeg kan sgu rigtig godt lide at være her« Svendsen syntes, at Kongen da skulde udsætte Afrejsen. »Nej«, sagde han, »det tør jeg ikke for Hall«. — Han skulde hjem til Statsraad.

Ved en anden Lejlighed kom Svendsen, der havde haft en Time paa Seminariet, nogle Minutter for sent til Bordet. Kongen modtog ham noget misfornøjet med Spørgsmaalet, om han ikke vidste, at Kongens Tjeneste gik for alt. »Jo,« svarede Svendsen, »men der, hvor jeg var, gik jeg netop i Kongens Tjeneste«. Saa var den Rynke glattet.

Det længste Besøg aflagde Kongen i Juli 1861, da Højene blev undersøgte. Da stod Byen paa den anden Ende. Et Ingeniørkorps var sendt forud for at lægge en Minegang ind gennem »Gorms Høj«; det gjaldt om at finde Gravkammeret. Kongen og Grevinden boede i Præstegaarden, Følget var indkvarteret omkring i Byen. og da Kongen havde sit Køkken, og Tjenerskab med, og Maaltiderne maatte indtages i et af Seminariets Klasseværelser, indstilledes Undervisningen paa Seminariet. Eleverne havde faaet den lykkelige Idé at optræde som Æresvagt, hvorfor et Telt var bleven rejst paa Gymnastikpladsen; der var Hovedvagten, hvorfra Dag og Nat Patroljer skulde udgaa og afsætte Vagtposter paa de vigtigste Steder, først og fremmest ved Indgangen til Præsteboligen og om Natten uden for Kongens Soveværelse. Et halvt Hundrede gamle

Muskedonnere, som Seminariet ejede, blev pudset blanke, og utallige Øvelser foretoges i den Kunst at præsentere Gevær. Hele denne Leg morede Kongen meget, og for Eleverne var den yderst romantisk. Ved Minegangens Aabning var rejst et lille Telt, hvor Kongen mest opholdt sig om Dagen for paa nærmeste Hold at kunne følge Udgravningen, som han og vi alle fulgte med stor Spænding. Jævnlig løb det Rygte gennem Byen, at nu var man stødt paa Gravkammeret; men saa var det kun en løs Sten eller en Planke, som Højbyggerne havde efterladt. Som bekendt endte Undersøgelserne uden Resultat. Det var under dette Besøg, at Kongen en Eftermiddag i Præstegaardshaven, hvor mange af Byens og Omegnens Beboere havde samlet sig, ret uventet stod op og holdt en Tale af den Slags, han kun sjældent holdt, men kunde holde, naar »Kongen var oppe« i ham. Der var sunget en Sang af Pastor Claudi, hvori forekom noget om, hvad der maatte »glæde Kongens Hjærte«. Dette tog han op og talte jævnt og hjærteligt om, hvad der glædede ham mest; det var, sagde han, at han havde gjort Folket frit. Det havde han aldrig fortrudt og haabede ikke, at han nogen Sinde skulde komme til at fortryde det. Han sluttede med at formane til at bruge Friheden godt og værne trofast om den.

Var der saaledes meget i Tiden, og i hvad der fandtes eller forefaldt paa Stedet, som satte de unges Fantasi og Følelse i Bevægelse, navnlig i Retning af det nationale, saa var Svendsen dog Manden, der samlede det for dem og fæstnede det hos dem til aandeligt Eje. Som han selv var en udpræget dansk Type med jævn og folkelig Fremtræden, med dansk Lune og hyggelig Ligevægt, var han overalt i sin Virksomhed en udmærket Fortolker af dansk Liv. Hans Kærlighed til vore Minder, vort Sprog, vore danske Sange og danske Ordsprog kunde komme til Orde saavel i hans Prækener som i hans Undervisning paa Seminariet. Undertiden samlede han Eleverne til Aftenmøder, hvor det gik livligt med Sang og Tale. Nu til Dags vilde der ved saadanne Lejligheder vel blive holdt Foredrag; det brugtes ikke saa meget dengang. Hvad Svendsen ved disse danske Møder præsterede, var ikke lange Foredrag, men korte Taler, ofte med Udgang fra et Ordsprog. Han havde megen Forkærlighed for Ordsprogene, brugte dem jævnlig i Talens Løb, og byggede, som sagt, tit hele sin Tale — eller endog sin Præken — paa et Ordsprog. Ikke faa af dem fortræffelige Taler, han holdt ved Dimissionshøjtidelighederne eller ved de aarlige Fester paa Seminariets Stiftelsesdag, er indledt med Ordene: »Der er et gammelt Ord, som siger«. Disse Fester, hvor Alvor og Gammen gik saa godt sammen, gemmes sikkert nok endnu hos mangen gammel Graaskæg mellem lyse Ungdomsminder. Præsterne Svejstrup fra Nørup og Fog fra Skjold var gerne tilkaldt ved saadanne Lejligheder. Der er vist adskillige, der endnu husker Svejstrups Ord, der bares fra Hjærte til Hjærte med hans sølvklare

Stemme, og Fogs godmodige og uimodstaaelige Vittigheder, naar han forklarede Stykker af Balles Lærebog. Men de vil da ogsaa huske, at det var Svendsen, der ved sin danske Tale satte Prikken over Iet.

Jeg gaar nu over til at omtale Svendsen som Lærer. Han underviste selvfølgelig i de forskellige Religionsfag: Bibelhistorie, Bibelforklaring og Troslære, hvortil kom Vejledning i praktisk Skolegerning. For de første Aars Vedkommende holdt han ogsaa Foredrag i Verdenshistorie, et Fag han ønskede at tage op for at faa Lejlighed til at lyse op over »det menneskelige«. De faa Timer, som kunde afses hertil, rak ikke til, at han kunde komme helt igennem Historien; den nyere Tid blev for stedmoderlig behandlet, og dette var selvfølgelig en Mangel. Men et opnaaedes. De fængslende Skildringer af Personer og Begivenheder i de Tidsrum, som kunde overkommes, vakte Elevernes Sans for Historien og gav dem Lyst til at arbejde videre dermed. De blev sat godt i Gang, og naar det kommer til Stykket, er dette vel Hovedsagen, skønt det unægtelig ikke er hele Sagen.

Man kunde finde det sært, at han ikke overtog Undervisningen i Pædagogik. Han var jo mangeaarig Lærer, ogsaa for Børn, var ikke blot en øvet, men bekendt for at være en sjælden dygtig Børnelærer, og ved et Seminarium maatte det pædagogiske jo høre til det allervigtigste. Hvad var Grunden til, at han ikke overtog dette Fag, som dog ellers plejer at tilfalde Seminarieforstanderen? Ja, Grunden kunde ikke være den, at det blev godt nok dyrket af den, som havde det. Læreren i Pædagogik var en elskværdig Mand, som vi alle holdt af, og han var en dygtig Dansklærer; men han havde selv ingen Interesse for Pædagogik, og kunde selvfølgelig da heller ikke interessere sine Elever derfor. Grunden kunde være den, at Svendsen jo ikke kunde overkomme alting; men egentlig var det nok Hovedgrunden, at Pædagogik, det vil sige den theoretiske Pædagogik, paa den Tid var en saare kedsommelig og død Ting, Regler og Forskrifter uden Forbindelse med Livet og Livets Udvikling. At Svendsen kunde have gjort noget mere ud af den, kan næppe betvivles, men ogsaa for ham vilde det været en Hindring, at der paa den Tid var saa lidt Forstaaelse af Lovene for det legemlige og sjælelige Livs Udvikling. Pædagogikken, som den var og dreves dengang, var Lærerdannelsens svage Side. Heldigvis var der dog noget, som bødede herpaa. De Lærere, som ledede Jelling Byskole, hvor Seminarieløverne fik nogen praktisk Uddannelse, var fremragende dygtige Skolemænd, hos hvem der var noget at hente. Og det skal ikke forglemmes, at var Svendsen ikke Lærer i theoretisk Pædagogik, saa var han det i praktisk Skolegerning, naar en lille Flok Børn fra Byskolen

hentedes ned paa Seminariet som Øvelsesobjekter for ældste Klasses Elever. Jeg erindrer, at Svendsen, et af de sidste Aar han levede, sagde til mig: »Man maa sige, hvad man vil, om vore praktiske Øvelser; har jeg ikke udrettet noget med det andet, saa tror jeg virkelig, at jeg har gjort nogen Gavn med dem«. Og det har han ganske sikkert. Under Bedømmelsen af Præstationerne har han sagt mange fortræffelige Ting, som er kommen de vordende Lærere til gode. Og naar han selv tog fat og fortalte for Børnene eller samtalede med dem, var det ikke blot Børnene, der fik Ørerne lukket op. Det var kendeligt nok, at han forstod Børnene og de ham. Det var ikke noget til Efterligning — Svendsen ønskede ikke, at hans Elever skulde efterligne hverken ham eller andre, han udtalte sig stærkt imod at trække i andres Klæder — men det blev noget at se op til. Det var altsaa ikke en systematisk Pædagogik, han førte Eleverne ind i; det var en lejlighedsvis Undervisning, men en saadan kan, som vi alle har erfaret, være meget frugtbar.

En lille Tildragelse, som vedrører Svendsens Vejledning i praktisk Skolegerning, og hvortil jeg var Vidne, har jeg Lyst til at omtale. Den levende, malende Fortælling af den bibelske Historie var for Svendsen Undervisningens Blomst, og for at Eleverne kunde naa frem til noget dygtigt i den Retning, anbefalede han dem under deres Forberedelse at gøre flittig Brug af Boisens Samling af bibelske Sange. Dette gav Anledning til et Sammenstød mellem ham og Monrad, der som Overskoledirektør i 1857 overværede Dimissionseksamen i Jelling. Monrad kom ned fra Byskolen, hvor han havde hørt paa Prøverne i praktisk Færdighed, og da han mødte Svendsen i Seminariehaven for han ret heftig løs paa ham med den Beskyldning, at »han lærte Eleverne et femte Evangelium«. Han havde hørt paa en Elev, som fortalte om Disciplene, der gik til Emaus, og paa en vis Maade gjorde han det dygtigt, sagde Monrad, men han fortalte om Vejen, der gik til Emaus, og forskellige andre Ting, hvorom Evangelierne intet melder, — »og det er Deres Skyld«. Da Svendsen forstod, at de Friheder, Eleven havde taget sig, var de samme som Grundtvig havde tilladt sig i sin bibelske Sang, tog Svendsen et kraftigt Forsvar op for en saadan Brug af Sangene, under hvilket Parterne fjærnedes sig, saa jeg hørte ikke mere om den Sag, før Dagen efter, da Eksamen var sluttet, og Svendsen holdt sin Afskedstale til Dimittenderne, ved hvilken Monrad ogsaa var Tilhører. I denne Tale forekom følgende Udtalelse: »Det er sagt mig i disse Dage, at jeg lærer mine Elever at pjanke. Nødig vilde jeg, at Eleverne selv skulde sige det om mig. Jeg vilde gerne hjælpe dem til at være alvorlige Mennesker med Lyst til at være trofaste i et ansvarsfuldt Kald. Men naar galt skal være, da hellere lidt Pjank end en død og kold og kedelig Undervisning«. Efter Talen gik Censorerne hen og gav Svendsen takkende Haanden, men Monrad ikke, han gik rask ud af Salen og foretog meget bleg et Par raske Omgange paa Gymnastikpladsen. Nogle Aar efter spurgte jeg.

Svendsen, hvorledes denne Kontrovers videre forløb. Han svarede da fornøjet: »Jo, om Aftenen gik vi en Tur sammen ned til Faarup Sø og havde en god Samtale. Vi skiltes ad i god Forstaaelse, og mit Indtryk af Monrad er, at han er en god Mand og en alvorlig Kristen.

Mellem Svendsen og Byskolens Lærere var der godt samarbejde i praktisk Pædagogik. Hvordan det vilde have gaaet, om Svendsen paa dette Omraade havde faaet Kold til Medarbejder, er noget tvivlsomt, eller rettere, efter min Opfattelse vilde det ikke have gaaet, fra Svendsens Side vel nok, men ikke fra Kolds. Kold kunde vanskelig samarbejde med andre, med mindre de holdt sig i Baggrunden og helt rettede sig efter ham. Man spørger maaske, hvorledes det falder mig ind at forestille mig en saa mærkelig Constellation. Jo, fordi den virkelig paa et vist Tidspunkt tilstræbtes fra Kolds Side. Samme Aar som Svendsen blev Seminarieførstander, blev Embedet som Lærer ved Byskolen i Jelling ledigt, og Kold skrev da gentagne Gange til Svendsen med Spørgsmaal, om han burde søge det ledige Embede. Man har Grund til at undre sig. Kold havde jo forlængst sat sig i Kampstilling til Statsskolen; de nye Skoletanker kunde efter hans Mening ikke realiseres i denne Skole, men maatte føres frem i en fri Skole, den han var kaldet til at bygge op. At Kold efter at have kastet Handsken til »Almueskolen« og i vide Kredse kundgjort sig som Opbygger af dens Modsætning, selv omgikkes med Tanker om at søge Embede i den første, er mere end mærkeligt, og maa jo betragtes som en af de Anfægtelser, hvorfor ogsaa Stormænd er udsatte.

Svendsen svarer Kold i et Blev, som er dateret Jelling d. 11. August 1856, og som jeg, da det ved Oprigtighed og Hensynsfuldhed er saa karakteristisk for dets Ophav, tillader mig at anføre efter Fr. Nygaards Bog om Kold.

Kære Kold !

Jeg har rigtig nok modtaget Deres første Brev, men dels tænkte jeg ikke, det hastede saa stærkt med Svaret, da Skolelærerembedet her vist ikke vil blive ledigt før om en Maaned eller to, dels har jeg haft og har endnu meget travlt til den i næste Uge forestaaende Afgangseksamen. Da De nu imidlertid paany har purret ved mig, skal De ogsaa faa Svar.

Jeg véd med mig selv, jeg smigrer ikke, naar jeg siger, at De er den dygtigste Mand jeg kender og vel nogen Sinde kommer til at kende, til at oplyse og oplive unge Mennesker. Jeg siger »unge Mennesker«, for jeg tror rigtignok, det er især dem, De er skikket til at virke paa, skønt jeg derfor ogsaa tror, at De er en meget dygtig Lærer for Børn, vel dygtigere end de allerfleste.

At jeg altsaa ikke kan andet end ønske, at De kunde blive Lærer ved Skolen her i Jelling, følger af sig selv, og at jeg især maa ønske det for Seminarieelevernes Skyld, følger af, hvad jeg ovenfor har skrevet, da De i

mine Tanker vil kunne blive et fortrinligt Eksempel for dem paa, hvorledes man skal holde Skole. Og det er det, Skolelæreren i Jelling skulde være.

Men langt hellere vilde jeg have Dem til Lærer ved Seminariet, hvor De vilde være paa Deres rette Hylde, skulde ogsaa faa Lov at være det frit.

For Øjeblikket kan det vel ikke ske, da ingen Plads er ledig her. Men Andenlæreren vil vist inden ret længe blive befordret, og da kunde De blive Lærer her i Historie og Geografi og i at give Eleverne Anvisning til at holde Skole. Skolen skulde da staa Dem aaben for der at udføre for Eleverne, hvad De havde fremstillet for dem paa Seminariet, og ved Siden heraf kunde De enten selv forestaa en Forberedelsesskole til Seminariet eller deltage i Undervisningen i den, der nu er, hvorved den vilde blive i en anden Stil, end den nu er.

Jeg frygter for, det vilde ikke smage Dem ret længe at være Skolelærer her. For det første, fordi De virkelig er af den Slags, hvem Forandring fryder, og for det andet, fordi Embedet er temmelig besværligt: en talrig Skole, lidt over 100 Børn, Vanskeligheden for Dem i at gaa i Snørliv, som, omendskønt jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at det ikke skal blive for stramt, dog vilde genere Dem, trætte og kede Dem.

Har De ogsaa, kære Kold, tænkt paa, hvad det er, De vil gøre: ofre en fri, selvstændig Stilling for at komme ind i og under Statens Skolevæsen, hvor Former og Regler altid vil faa meget at sige, om jeg saa vilde gøre, hvad jeg kunde for, at De kunde blive saa fri som mulig. Kunde jeg bare skaffe Dem en fri Stilling her, saa ved jeg ingen, der bedre vilde være skikket til at være paa et Sted, hvor der er Seminarium, end netop De. Men i en tvungen Stilling, i et af Statsskolens Embeder, tror jeg hverken De vil blive tilfreds eller andre vil blive det med Dem.

Var der imidlertid ingen Udsigt til at faa en dygtig Lærer her til Skolen, vilde jeg dog af alle Kræfter raade Dem til at prøve; men Knud Sørensen, som De jo nok kender og jeg derfor ikke behøver at anbefale Dem, vil søge det og gerne have det. Han har, som De ved, tidligere været Hjælpelærer ved Skolen, vundet Børnenes og flere af Forældrenes Kærlighed, og mange vil ønske ham hertil, jeg med, ogsaa for Seminariets Skyld, paa hvis Elever han har haft megen Indflydelse. Han ved godt selv, hvad jeg ogsaa ved, at han ikke kan maale sig med Dem, men han er i mine Tanker bedre skikket end De til at være Lærer i en af Statens Skoler, da han ikke, hverken efter sin Natur eller efter sine Gaver føler sig opfordret til saa brat og øjeblikkelig at bryde med det bestaaende, som De efter Deres hele Udvikling maa, vel ogsaa efter det Greb, De har paa at være Lærer, i nogen Maade kan være berettiget til.

Men, kære Kold, gør, hvad De vil. Jeg har ikke skrevet dette for at holde Dem tilbage, men kun for at De nøjere skulde tage den Sag under Overvejelse. Den gode Rasmussen har vist fremstillet Dem Jelling i et Rosenskær. Det er langt fra alt sammen saa rart her.

Fremfor alt er jeg slet ikke saa rar, skønt Gud véd det, jeg vil gerne være paa Livets Side mod alt Dødbideri og kunde ingen Dødbider-Æder ønske hertil heller end Dem, naar jeg bare kunde se, De i den Stilling, De ønsker. kunde blive fornøjet og kunde og vilde holde ud daglig at gøre det meget udvendige Slidarbejde, som jo vistnok til en vis Grad er nødvendigt, skønt naturligvis ikke som det nu drives paa de allerfleste Steder, hvor det har slaaet alt Aandsarbejde ihjel.

Betænk Dem nu to Gange. Der er Tid nok endnu. Og optag i Kærlighed, hvad jeg har skrevet. Det er skrevet i Kærlighed til Dem og den Sag, vi begge vil tjene. Skønt jeg ikke er meget dristig af mig, er det dog heller ikke, fordi jeg er bange for at lide ondt med Dem for Sagen. Den kan ikke fremmes, uden vi maa lide ondt. Det, der mest har bevæget mig dertil, er Frygt for, at jeg ikke skulde være stærk nok til at række Dem den Haand, De behøver, saavel som holde Dem tilbage, naar det gøres nødigt. Og det kan ogsaa gøres nødigt, saa vidt jeg kender den gamle Kold. Se det var nu ærlig talt, og dermed Gud befalet i Jesu Navn.

Deres

Svendsen.

Jeg sagde, at jeg vilde anføre dette Brev, fordi det karakteriserer Svendsen. Det har ogsaa anden Betydning, Det afholdt Kold fra at komme ind paa en Vej, der for ham maatte blive en Afvej. Han blev, hvor han havde hjemme og kunde løse den Opgave, der var hans. Og det venlige Forhold mellem de to ændredes ikke. Naar Svendsen holdt Ferie i Odense, kørte han daglig ud til Dalum Højskole for at høre Kolds Foredrag.

Svendsens Kristendomsundervisning var meget lidt møntet paa Eksamen. Derimod havde den et stærkt vækkende Element. Regnskabsdagen var for ham aabenbart ikke eksamensdagen, men en anden stor Dag. Dette maa dog ikke forstaas saaledes, at han holdt Opvækkelsesprækener i Religionstimerne, det var ikke Tillæddet, men der var en særegen Vanne og Personlighed i hans Undervisning, der paavirkede Elevernes Sind. Han forberedte sig omhyggelig til sine Timer, og Tankerne var derfor lagt godt til rette, Undervisningen let at følge og fastholde. Egentlig original var han ikke; han kunde hente ikke alene sine Oplysninger og Forklaringer, men ogsaa sine Synspunkter hos andre; men i den Forstand var han original, at han kun gav, hvad der faldt sammen med hans Grundsyn, hvad der var blevet hans eget. Derfor var der en sjælden Enhed og Helhed i hans Undervisning. Naar Timen var omme, havde hans Elever ikke faaet at vide, hvad denne eller hin mente om det foreliggende Spørgsmaal, men de var aldrig i Tvivl om, hvad Svendsen mente. Hvad her er sagt gælder jo nærmest hans Undervisning i Troslære og hans Bibelforklaring. Omkønt det nu er 54 Aar siden jeg hørte hans Forklaring til Galaterbrevet, staar den

endnu i sine Hovedtræk tydelig for mig, hvad jo vel maa være et Vidnesbyrd om, at den har været baade indtrængende og klar. — Imidlertid sattes dog i Almindelighed hans bibelhistoriske Fortælling højest, og det er vist nok ogsaa ved den, han har øvet den største Indflydelse paa vor Børneskole. Naar han som en frisk Luftning kom ind i Klassen til en saadan Time og havde faaet sig anbragt paa Kathedret i sin Yndlingsstilling med korslagte Arme, var Klassen som et stort lyttende Øre, som skulde den høre, hvad aldrig før var hørt. Og dog var det de gamle velkendte Fortællinger om Abraham, Isak, Jakob, Josef og Moses, dem man havde hørt og læst saa tit, men som blev ny i Svendsens Mund.

Det kunde vist interessere, om man kunde redegøre for, hvad der gav hans Fortælling en saa fængslende Evne. Men denne Opgave er ikke saa let, især naar man er kommen saa langt paa Afstand med Oplevelsen. Man erindrer det almindelige Indtryk, men ikke Enkelthederne. Imidlertid har jeg haft Lejlighed til at se nogle Optegnelser, en af hans Elever har gjort; ud af dem og ud af mine egne Erindringer kan dog hentes nogle Fingerpeg.

Først er da at nævne den simple, men derfor ikke mindre vigtige Ting, at Svendsen kendte sin Bibel, han kendte ikke blot dens Indhold, men han kunde i meget udstrakt Grad dens Ord. Han famlede ikke, hvor det kom an paa en direkte Anførsel. Hvad Gud havde sagt, og hvad de bibelske Personer havde sagt, var ham helt og sikkert nærværende efter Ordlyden. Der laa i denne Henseende et betydeligt Forarbejde bagved Fortællingen. Om dette Forarbejde var gjort umiddelbart forud, eller det laa længere tilbage, ved jeg ikke; men det var gjort. Saa havde han dernæst en særegen Evne til at gengive disse Ord, jeg kunde fristes til at sige, saa de gik til Marv og Ben. Det bibelske Ordvalg, paa engang saa barnlig jævnt og dog saa dybt og højt, det sublime, havde saa stærke Tilknytningspunkter i Svendsens Natur, at hans Tanke og Følelsesliv flød sammen dermed, saa han maatte gengive Ordene næsten som de var oprundne i ham selv. Endvidere havde han skærpet Blik for hver enkelt af de bibelske Personers Egenheder, de traadte ud hver for sig som Mennesker, der vel i noget lignede hinanden, men ellers, selv om de hørte til de frommes Kreds, kunde være yderst forskellige. Men de Iagttagelser, han havde gjort ved at leve sammen med disse Personer, traadte dog ikke frem i Fortællingen som psykologiske Studier, de brød frem under Fortællingens Gang, uventet, og derfor maaske netop saa fangende Opmærksomheden. Jakobs Karakter afsløres i en lille Bemærkning som den: »Jeg skal love for, at Jakob har rystet, da han mærkede, hans Fader anede Svigen«, og Labans, naar det hed: »Laban var en Mand, der kunde holde pæne Taler; men det er grimt at høre, at han stadig fører Gud i Munden, skønt han ikke har noget med Gud at gøre.

Da er dog Esav mere ærlig; vi hører ham ikke en eneste Gang nævne Guds Navn«. Og endelig forstod han, idet han fortalte, paa mesterlig Maade uden nærmere Paavisning og uden lange Prækener at føre Fortidens Personer og Tildragelser til Møde med Nutidens. Det kunde ske med dyb Alvor, som naar han sluttede Fortællingen om Kajns med det udbrud: »Gud fri os i Naade for Kajnsmærket!« eller med Lune, som da han paa et Tidspunkt, da Eleverne havde svært ved at møde Kl. 8, fortalte om Abrahams Rejse til Maria og da formede sin Fortælling saaledes: »Abraham stod tidlig op og sadlede sit Æsel — for Abraham var en Mand, der kunde komme op om Morgenens«.

Naar jeg nu har peget paa disse Egenskaber ved Svendsens Fortælling af de bibelske Historier, synes jeg dog, der mangler noget, hvorvel dette noget nok er antydet — det er Understrømmen, den Forstaaelsens, Kærlighedens, Personlighedens Understrøm, som er den gode og virkningsfulde Fortællings Hemmelighed, og som ganske afgjort var det bærende i hans.

Om Svendsens Forhold til Eleverne kan først siges det, at de interesserede ham; hans Øje var det vaagne og spejdende. Hvordan var de egentlig? hvorvidt var de komne, og hvad kunde man vente sig af hver især? Samtidig med, at han ønskede dem vakte til Live, saa de fik Kærlighed til det, han selv elskede, blev begejstret for det, der begejstrede ham selv, var han aarvaagen for, at de ikke gik ud af deres eget Skind. Mens jeg var Elev paa Seminariet, erindrer jeg, at en anset grundtvigsk Præst sagde til mig: »Ja, Svendsen er en betydelig Mand og maa øve stor Indflydelse paa sine Elever, bare den ikke bliver for overvældende, saa han gaar hen og laver os en Mængde smaa Svendsener.« Men den Fare var ikke til Stede her. Hos Kold var den overhængende, men ikke hos Svendsen, hvem det tydelig mishagede at møde Efterligning. Saa vidt jeg skønner, har Svendsen vel kraftig paavirket, men ikke formet sine Elever. Da jeg var bleven kaldet til Lærer ved Seminariet og spurgte ham, om han havde nogen Raad at give mig, svarede han: Nej, kun et, vær Dem selv! Det lignede ham; det var hans Overbevisning, at om et Menneske skulde blive til noget, maatte det gro op af sin egen Rod, og han var altid Mand for at kunne handle ud af sin Overbevisning. Hans Forhold til Eleverne var præget af Lyst til aandelig at hjælpe dem til rette, men ikke mindre af Respekt for Ejendommelighederne.

Det var ret almindeligt, at Eleverne i Begyndelsen ikke holdt af at komme »under fire Øjne« med »den gamle«, som han gerne kaldtes, hvorvel han ikke var gammel. Hertil bidrog vel især hans Maade at modtage Folk paa. Kom man med Ærinde ind i hans

Studerekammer, forlod han Pulten og traadte den indtrædende meget nær, nærmere end de fleste syntes om, og saa ham fast i Øjet, saa fast, at man kunde finde noget nærgaaende deri, og det var ingenlunde usædvanligt, at man noget rask fik det Spørgsmaal: »Hvad vil De?« Denne Maade at blive modtaget paa stødte adskillige, navnlig dem, der ikke kendte ham og ikke forstod, hvor meget den Mand havde at bestille, og hvor nødvendigt det var for ham at gaa lige til Sagen. Vist nok har mange, naar de gik bort, lovet sig selv, at den Vej skulde de ikke uden Nødvendighed betræde igen. Svendsen selv anede ikke Virkningen af den hurtige Ekspedition. Engang i senere Aar, da jeg var hos ham paa hans Værelse, hvor ogsaa hans Hustru var til Stede, faldt der fra hende den Ytring angaaende en vis ung Person: »Du har vist kyst ham, Mand!« Svendsen udbredte sig da om det latterlige i, at han skulde have kyst nogen. Men da Fru Svendsen appellerede til mig, og jeg, saaledes opfordret, beskrev hans Modtagelsesmaade og flere mig bekendte Virkninger af den, blev han helt alvorlig og sagde: »Det er da stygt af mig; det maa jeg virkelig se at lægge af«.

Men den Sky, de Unge havde for at gaa til Svendsen, tabtes efterhaanden, naar de lærte ham at kende. For mange blev Forholdet det, at de havde lettere ved at petro sig til ham end til noget andet Menneske.

I ældste Klasse udviklede Forholdet mellem ham og Eleverne sig henimod at være som et Familieforhold. Der havde han sine fleste Timer, og der gik det mere og mere op for Eleverne, hvor meget af aandelig Berigelse de havde at være ham taknemmelige for. Men hertil bidrog ogsaa meget hans Sans for Munterhed og Skæmt. Det faldt ham saa naturligt at praktisere den gamle Regel, at »Alvor og Gammen kan godt sammen«. Det lod sig ikke gøre at spille ham paa Næsen, men det lod sig udmærket gøre at have mangen god Spas med ham. Egentlig vittig synes jeg ikke han var, og han gjorde sig da heller ingen Umage for at være det; men han ejede et elskværdigt Lune, og han kunde inderlig gotte sig over andres frivillige eller ufrivillige Pudsigheder. Lad mig nævne et Par Erindringer.

En Elev havde moret sig med at digte en Vise om en af Kammeraterne, som i ikke ringe Grad indbød til komisk Behandling, og da Visen var sprudlende vittig, gjorde den Lykke, kom i Omløb og naaede ogsaa Svendsen, som fandt Spasen for grov og lod Forfatteren kalde, over for hvem han satte sit alvorligste Ansigt op. »De har gjort en Vise om M«. — Vedkommende indrømmede det og saa ret angergiven ud. »Finder De ikke, at det var daarlig gjort af Dem?« Men da Synderen svarede: »Jo, men jeg kunde ikke gøre det bedre!« tog Sagen en saadan Vending, at det var Svendsen umuligt at fuldføre Afstraffelsen. Den skyldige kendte sin Dommer.

Ved de praktiske Øvelser anførte en Elev under Samtalen med Børnene den Salmestrofe: »Ak, Viljen er saa god, men Evnen er saa ringe«. I den paafølgende

Kritik dadlede Svendsen denne Anførsel. »Det er jo kun Selvros og Bebrejdelse mod Vorherre. Viljen er vor egen, Evnen har han givet os«. »Ja, men den kan dog nok faa en passende Anvendelse«, ytrede en anden Elev. »Naa, det kan den, min gode B. Hvordan vil De da have den anvendt?« B.: »Som Offersalme«. Da var Svendsen afvæbnet. »Ja, det har De Ret i. Der vil den nok være et passende Udtryk for Følelserne. Lad os saa bruge den som Offersalme, men ellers ikke«.

Blandt de Ting, Svendsen ikke havde Fidus til, var kateketiske Dispositioner; de var ham for kunstige med alle deres Afdelinger og Underafdelinger. Men de skulde til, og i Almindelighed holdt han Ørene stive, naar han gennemgik de indleverede opsæt. Dog, det hændte ogsaa, at det bristede for ham. En Dag, da Dispositionen var lagt om »Englene«, skulde en Elev, hvis Udtale var noget utydelig, sige sine Sætninger op. Han skred da frem gennem sin Indledningssætning og Themaets store A med tilhørende lille a, b, c, og det kunde nogenlunde passere. Derefter fortsattes saaledes: Sv.: »Gaa nu videre!« Eleven (noget utydeligt): »Store B.« — Sv.: »Hvad er det, De siger? Har Englene store Ben?«, E. »(noget højere, men fremdeles utydeligt): »Store B«, siger jeg«. Sv.: »Ja, De siger store Ben, men det er aldeles uforsvarligt af Dem i den Grad at gaa i Detaille. I det foregaaende har De allerede sagt mere om Englene, end De ved, og nu kommer De og vil oven i Købet fortælle os, at de har store Ben. Nej, det vil vi ikke høre mere af«.

Mens jeg var Elev paa Seminariet, fik Eleverne Paabud om at tage Plads paa Pulpituret under Gudstjenesten, da der i skibet daarlig var Plads til de mange Mennesker, der fra nær og fjærn strømmede til. Dette følte vi som en Krænkelse af vor Frihed og Menneskeret. Vi var jo da voksne Mennesker, nogle ikke langt fra 20 Aars Alder. Der blev holdt Møde til Forhandling om denne betænkelige Sagernes Stilling, og jo mere der forhandlede, jo alvorligere forekom Sagen os, og nogle udvalgte til at indlede en Forhandling med Svendsen derom. Svendsen hørte velvilligt paa vore Argumenter, men da de dog ikke syntes at være saa afgørende, som vi havde ventet, rykkede vi frem med, at det havde været under Omtale at løse Sognebaand til Pastor Sveistrup; men det kom os slemt paa tværs, at Svendsen straks greb dette og sagde: »Ja, det skulde De virkelig gøre, det kunde De være tjent med, Sveistrup er en fortræffelig Præst, og desuden vilde De have godt af Spasereturen til Nørup«. Oppositionen faldt hermed plat til Jorden.

Den første Halvdel af Svendsens Forstandertid maa vel kaldes den lyseste og lykkeligste, præget som den var af nyfødt Liv i Kirke og Skole og af de festlige Kongebesøg. Med 1864 kom der andre Oplevelser, 8. Marts hørte man i Jelling Kanonerne drøne ved Vejle,

og to bage efter, om Aftenen den 10. Marts, fik man at føle, hvad det vil sige at være falden i Fjendevold. En Afdeling østerrigske Soldater rykkede ind i Byen, omringede Gaarde og Huse og slæbte de mandlige Beboere, derimellem Seminariets Elever og flere af Lærerne ud til Bankerne sydfør Vejle, hvor de truedes til at bygge Skanser og grave Løbegrave mod deres Landsmænd. Svendsen kom ikke med paa denne uhyggelige Ekspedition, men han fik sin Del af Smerterne i Sommerens Løb, naar de fjendtlige Officerer dominerede i Jelling Præstegaard. Imidlertid var Krigens Dage ikke de værste. Den sværeste Dag var den, der bragte Budskab om Fredsslutningen, hvorved Sønderjyllands Skæbne var beseglet. Dette Budskab kom til Jelling netop som Dimissionseksamen afsluttedes. De Elever, der dimitteredes 1864 vil kunne huske hvorledes det da brast for Svendsen, saa han med Nød og næppe kunde kundgøre Eksamensudfaldet.

Slaget bøjede ham som saa mange andre Danske, men det knækkede ham ikke. Han rejste sig igen, og blev den sidste Halvdel af hans Forstandertid end ikke saa lys og festlig som den første, er dermed ikke givet, at den blev mindre frugtbar. At han kunde rejse sig, som han gjorde, dertil bidrog i første Række hans Trosliv, der var stærkt nok til at taale Skuffelser, men dertil bidrog ogsaa hans sjældne Arbejdslyst og Arbejdsevne. Man undrede sig over, hvad han kunde overkomme, nogle beklagede, at han sled sig op. Men de tog fejl. Arbejdet var for ham ikke noget »Slid«. Han syntes at være bedst til Pas ved at staa i Arbejde op over begge Ører. Jeg tror at kunne gøre den Paastand, at ingen nogen Sinde har hørt ham klage over, at han havde for meget at bestille. Men naar Talen er om, hvorved han rejste sig, maa ogsaa nævnes hans Hjem. Han yndede at synge Verset:

Hjemkærligheden
bor os i Bryst,
Striden for freden
kun er vor Lyst.

Og dette havde sine gode Grunde. Han spurgte en Gang: »Er Jelling Præstegaard ikke det herligste Sted paa Jorden?« Det var det for ham, det var ham baade en Livskilde og et Rustkammer.

Han var gift to Gange, med to Søstre. Nogle Maaneder efter, at han var kaldet til Kateket i Ringkøbing, viedes han til Regisse Milo, Datter af Boghandler Milo i Odense. Hun fødte ham Aaret efter Tvillinger, der begge døde ved Fødselen, og Svendsen var og blev barnløs. 1856 fulgte Regisse ham til Jelling, hvor hun ved sit kærlige Sind og milde Væsen vandt mange Venner, men døde tidlig, allerede 1861. Jeg husker endnu, at Svendsen sagde ved hendes Grav: »Hun var mine Øjnes Lyst og mit Hjertes Glæde; men jeg klager ikke, jeg ved, hun er gemt i Guds Skød til Opstandelsens Morgen.« To Aar efter rejste han bort i Sommerferien og

kom tilbage med hendes Søster Marie Milo som sin anden Hustru, med hvem det smukke og gode Hjemliv kunde fortsættes uden at skifte Karakter, indtil ogsaa hun døde efter en farlig Operation i foraaaret 1869.

Nogle Maaneder efter, en dejlig Sommerdag, gav en talrig Flok af ældre Elever Møde i Jelling for at udtale deres Taknemmelighed for, hvad de havde lært og oplevet, mens de gik i Skole og Kirke hos Svendsen. Man var bleven enig om, at han skulde have et Billede af Dronning Thyra førende Tilsyn med dem, der byggede Danevirke. Et Billede med saadant Indhold syntes man passede paa Svendsens egen Gerning og følte man sig overbevist om vilde glæde ham. Det var blevet overdraget til Maleren Chr. Dalsgaard at udføre det, og nu kom man med det. Det viste sig, at man ikke havde taget fejl. Vel savnede Svendsen, som han sagde, »et Par Øjne til med mig at se paa dette Billede«, men det var kendeligt, at vi havde naaet vor Hensigt med Gaven. Ved det Festmaal, hvortil han indbød alle, talte han saaledes, at man fandt, det rigtig lignede »den Gamle«. — Men et privat Spørgsmaal, som han bagefter henvendte til en enkelt, var ham heller ikke ulig, og skal derfor her medgives. »Har I nu ogsaa betalt det?« Og da Svaret i Sandheds Medfør ikke kunde blive helt ud bekræftende, idet der virkelig endnu var en Rest tilbage, sagde Svendsen med en vis Genkendelses Glæde: »Aa, hvor det ligner jer«.

Da Svendsen mistede sin anden Hustru, fik han timelig talt sit Grundstød. Han klagede ikke. Han viste sig som en Troens Mand og takkede Gud for, hvad han gav, og hvad han tog; men de, som daglig færdedes sammen med ham, skønnede nok, at han var ramt paa det ømmeste Sted. Et Aars Tid, før han døde, da jeg en Eftermiddag saa ind til ham, traf jeg ham siddende i et Sofahjørne uden Bog. Jeg forstod straks, hvad han tænkte paa, at det var de to Mennesker, som han havde elsket højest, men som nu var borte. Han talte da om sin Død som nær forestaaende, og da jeg ytrede noget om, at den Sygdom, han led af, kunde han dog vistnok leve med i mange Aar, svarede han: »Nej, jeg tror ikke, jeg lever ret længe, det er Savnet, der overmander mig«. Og saaledes var det; Savnet tærede paa hans Livskraft og nærrede den Hjærtesygdom, han bar paa. Det elskværdige Lune, der gjorde det saa fornøjeligt at omgaas ham, kunde endnu af og til bryde frem, men ellers blev hans Ord og Færd, alt som Sygdommen skred frem, et stille, men for hans Omgivelser uforglemmeligt Vidnesbyrd om, hvorledes et Menneske allerede her kan modnes for det evige Liv. »Ikke mig selv, men min Frelser« havde været Grundtonen i hans Forkyndelse, mens han var i sin Kraft, det var ogsaa Grundtonen nu, da han, som han udtrykte sig, »gik og puslede ved Dødens Porte«. Da en Præsteven, der sad hos ham, nogle faa Dage før han døde, begyndte at tale om, at han kunde se tilbage paa en velsignet Livsgerning, afbrød Svendsen ham og sagde: »Jeg tror paa Syndernes Forladelse! Er det Løgn, saa er jeg fortabt«. Han døde

24. September 1872. Otte Dage derefter blev han under stor Deltagelse fra fjærn og nær jordet ved Foden af Thyras Høj.

I den Takketale, han holdt ved ovenomtalte Lejlighed 1869, udtalte han, at Lærergerningen ogsaa af den Grund er en lykkelig Gerning, at man i den saa let vinder Menneskers Kærlighed. Om det nu altid er saa let, faar staa hen; det afhænger vel af, hvad Mand Læreren er, hvad Livsindhold han har, og om han har faaet Lærerkaldets kostelige Gave. Men for Svendsen gælder det, at han i en sjælden Grad vandt sine Elevers Højagtelse og Kærlighed. Saa længe de lever, lever hans Minde i varme Hjærter. Vil det leve videre, i vor Skolehistorie? Ja, det ved jeg ikke — han skrev ingen Bøger. Men falder der Glemsel over hans Navn, saa vil han dog have efterladt sig noget, der ikke smuldrer hen den Indsats, han har gjort i dansk Skoleliv. Han er en af dem, der har set Spor efter sig.